ఆంధ్రశిల్పి

సం. సం 5, 6

5-6

1946 డిసెంబరు

1947 జనవరి

రు : జనవరి

ము: పుష్యము

ప్రత్యేక సంచిక

ఒక
రూపాయి

ఆంధ్రశిల్పి

సచిత్ర మాస పత్రిక 5, 6

సంపాదకులు:

వి. ఆర్. చిత్రా: పి. గణపతిశాస్త్రి

1946 డిసెంబరు
1947 జనవరి

౧౦, నరసింగపురం వీథి,
మౌంట్ రోడ్, మద్రాసు.

విషయానుక్రమణిక

		పుట.
సంపాదక సమీక్షలు	సంపాదకులు ...	౩
తెలుగు తల్లి	శ్రీ వోలేటి పార్వతీశముగారు	౯
శివతాండవము	శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులుగారు	౧౦
హృదయోపహారము	శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రిగారు	౧౩
THE SNOWS OF YESTERYEAR	శ్రీ శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారు	౧౪
కార్తికపౌర్ణమి	శ్రీ కందుకూరి రామభద్రరావుగారు	౧౫
కోనేటిగట్టంట	శ్రీ కొనకళ్ల వెంకటరత్నంగారు	౧౬
శిల్పాచార్య అసిత్‌కుమారునిఇంట ...	శ్రీ సంజీవ దేవ్‌గారు ...	౧౭
అగ్నిపరీక్ష	శ్రీ మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రిగారు	౨౨
రాజమాత	శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రిగారు	౩౦
MUSINGS	"చలం" ...	౩౯
కళకోసమే కళ	శ్రీ అరవిందులు ...	౪౪
సాహిత్యప్రతీక	శ్రీ జమ్ములమడక మాధవరామ శర్మగారు ...	౪౮
భారతకళా పరిషత్తు: ఆంధ్రశాఖ ...	శ్రీ బి. వి. సింగరాచార్యగారు	౫౨
మననాటక ప్రదర్శనములు ...	శ్రీ తలిశెట్టి రామారావుగారు	౫౫
కొచిన్ భవనంలోని కుడ్యచిత్రాలు ...	శ్రీ టి. యన్. శ్రీనివాసన్‌గారు	౬౧
ఒక నిర్వచనం	ఎమ్. నరసింహాచార్యగారు	౬౩
గాంభీర్యము : నన్నయ ...	శ్రీ బొడ్డపాటి కుటుంబరాయశర్మగారు	౬౫
పెద్దన కవితాదర్శము ...	శ్రీ వడలి మందేశ్వరగారు	౬౯
గ్రంథస్వీకృతి ...	... ...	౭౩
గ్రంథ విమర్శనము ...	... ...	౭౪
చిత్రవివరణము శ్రీ టి. ఎన్ శ్రీనివాసన్‌గారు	... ...	౭౫

శిల్పాలు

ముఖచిత్రము : శ్రీ పిలకా లక్ష్మీనరసింహమూర్తిగారు. పరశురామ గర్వభంగము : త్రివర్ణ చిత్రము. రామపట్టాభిషేకము, రాసలీల : శ్రీ డి. పి. నారాయణరావుగారు. అభిసారిక : శ్రీ కె. తణికాచలంగారు. ఎద్దు : ఒక జపాను చిత్రకారుడు. తరంగాలు : మేఘాలు. త్రివర్ణచిత్రము : శ్రీ వి. ఆర్. చిత్రాగారు.

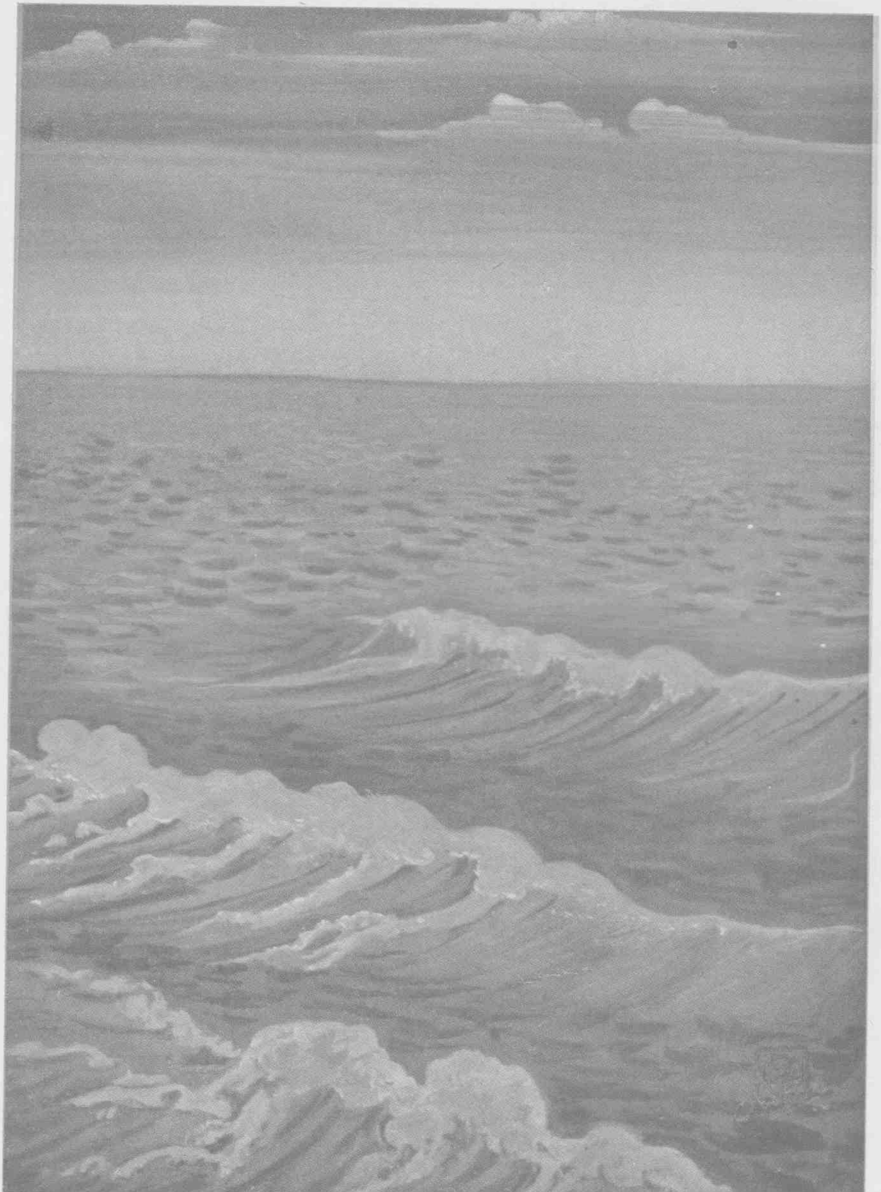

౧ సంపుటి

ఆంధ్రశిల్పి

౫, ౬ సంచికలు

సంపాదక సమీక్షలు

స్వవిషయము

ఆంధ్రశిల్పి ప్రారంభించి అయిదు మాసాలు కావస్తోంది. ఈ అయిదు నెలలోనూ ఆంధ్రశిల్పి క్రమక్రమంగా పాఠకుల ఆదరణకు పాత్రమౌతూ న్నందుకు మాకృతజ్ఞత నివేదించుకుంటున్నాము. ఈసంక్రాంతిసమయంలో ఆంధ్రుల కీ ప్రత్యేకసంచిక సమర్పిస్తున్నాము. ఈ సందర్భంలో రచయితలు మాయెడల కనపఱచిన ఆదరాభిమానాలు మరవరానివి.

ఇక్కడనించి ఆంధ్రశిల్పి ప్రతినెలా ౫ వ తారీఖున వెలువడుతుంది. క్రమక్రమంగా ఆంధ్రశిల్పి పుటలు ౬౦ దాకా పెంచాలని అనుకుంటున్నాము. కొంచెం కాగితం కరువు తగ్గగానే మాఆశయం సఫలంకావచ్చుననీ, అప్పటినించీ ఆంధ్రశిల్పిలో ప్రఖ్యాత రచయితలు రచించిన నవలలు క్రమక్రమంగా వెయ్యాలనీ, ఇంకా కళలకు సంబంధించిన వ్యాసాలు ఎక్కువగా ప్రకటించాలనీ అనుకుంటున్నాము.

ఆంధ్రులు కళాభివృద్ధికి ఏకైకంగా పరిశ్రమిస్తూన్న ఆంధ్రశిల్పికి ఇతోధికమైన ఆదరం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము.

ఇప్పటికైనా ఆంధ్రవిశ్వ విద్యాలయం కళ్లు తెరుస్తుందా ?

ఇంతకు పూర్వం స్నాతకోపన్యాసాలంటే ఎవరో మితవాదవృద్ధులు ఏవేవో నాలుగుమాటలు చెబుతూండడమూ, పట్టభద్రులంతా ఆ ఉపన్యాసాలు ఆనలిస్తూ ఆలకించడమూ ఒకపరిపాటి అయిపోయింది. కాని మన ఆంధ్ర కేసరి అవలంబించిన పంథాయే వేరు ! హరిః ఓమ్మని ఆయన ఆంధ్రంలో ఉపన్యాసం చేశారు. ఆపైన అది ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయానికి ఇన్నాళ్లనించీ కంట్రకంగా ఉన్న వ్యావహారిక భాషలో జరిగింది!

ఆంధ్రశిల్పి

మన ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం గొడ్డు గ్రాంథికవాదులకు పెట్టనికోట! శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారివంటి ప్రఖ్యాత భాషాశాస్త్రజ్ఞులు గాని, వంగాది విశ్వవిద్యాలయాల్లో అవలంబిస్తూన్న వ్యావహారికభాషా సంప్రదాయాలుగాని వారిని కదల్చలేకపోయాయి. ఒక్క ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంతప్ప దేశం అంతా వ్యావహారికమయం అయిపోయింది! ప్రఖ్యాత విద్వాంసులూ, కవులూ వ్యావహారికరచన చేస్తున్నారు. అయినా మనవిశ్వవిద్యాలయం చలించలేదు! ప్రధానామాత్యులు ప్రజాస్వామ్యవాదులు కనక, వారికి వ్యావహారికాంధ్రం అంటే సజీవమైన ప్రజాహృదయ స్పందనమన్నమాట! అందుచేత వారు వ్యావహారికాంధ్రలో ఉపన్యసించడం సహజమే! ఇప్పటికైనా మన విశ్వవిద్యాలయం ప్రజాసామాన్యం విజ్ఞానావసారాలు గుర్తించి, సజీవమైన వ్యావహారికాంధ్రానికి స్వాగతం ఇస్తుందా? లేకపోతే కాన్యూటురాజులాగ సాగరప్రవాహానికి అడ్డు కడుతూ కూర్చుంటుందా?

శ్రీ ప్రకాశంగారు పట్టభద్రులకి సజీవమైన స్నాతకోపన్యాసం ఇచ్చారు. వృద్ధులైనా వారిది నిత్యపురోగామి అయిన దృక్పథము. వారు చెప్పిన పారిశ్రామిక వికేంద్రీకరణము, విద్యార్థులకు సైనిక శిక్షణము, పల్లీ ప్రధానమైన విద్యాపద్ధతి మొదలైనవన్నీ విశ్వవిద్యాలయాధికారులు విశేషంగా గమనించవలసిన విషయాలు. ఈ విషయాలన్నీ చెప్పిన తరవాత ప్రధానామాత్యులు మన ప్రాంతీయసంస్కృతి విషయంలో చెప్పినవి మరీ ముఖ్యమైనవి. వారు అన్నట్లు మనది ప్రాంతీయ విశ్వవిద్యాలయము. ప్రాంతీయ సంస్కృతికి—అంటే ఆంధ్రసంస్కృతికి—మన విశ్వవిద్యాలయం చేసింది ఏమిఉంది? ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం ప్రారంభించి ఇంచుమించుగా ఇరవై ఏళ్లు కావస్తోంది. ఆంధ్రుల జాతీయగ్రంథం అయిన ఆంధ్రమహాభారతానికి ఇంతవరకు సుసంస్కృతమయిన ముద్రణం జరగలేదు. చివరికి ఆంధ్రులందరికీ శాస్త్రీయదృష్టితో రచించిన ఆంధ్రనిఘంటువుకూడా కరువైపోయింది. ఇక మిగిలిన ప్రఖ్యాతాంధ్రకవుల గ్రంథాలు సుసంస్కృతంగా ప్రకటించడం మాట వేరే చెప్పవలసిన అవసరమే లేదు. మనకి ఇంకా

ఇప్పటికైనా ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం కళ్లు తెరుస్తుందా ?

బాగా విడ్డూరమైనది సంస్కృతభాషకి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంలో ప్రత్యేక స్థానంలేకపోవడం ! ఈ విషయంలో ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం మద్రాసు విశ్వ కళాపరిషత్తు మాత్రమైనా చెయ్యకపోవడం చాలా విచారకరమైన విషయం ! బహుశః విశ్వవిద్యాలయాధికారుల దృష్టిలో సంస్కృత సంస్కృతి ఆంధ్రులకు సంబంధించని దేమో !

ఇతరరాష్ట్రాల్లో ప్రాంతీయ విశ్వవిద్యాలయాలు ఆయా ప్రాంతాల సంస్కృతులకు అపారమైన సేవచేస్తున్నాయి. ఉదాహరణకు సంయుక్త రాష్ట్ర విశ్వవిద్యాలయాలు తీసుకుందాము. సంయుక్తరాష్ట్రాలలో అలహాబాదు, ఆలీఘరు కాశీ, లక్నో, ఆగ్రా, నగరాలలో అయిదు విశ్వవిద్యాలయాలున్నాయి. ఈ అయిదు ప్రదేశాలలోనూ ప్రత్యేక సంస్కృతులకు ప్రధానస్థానా లున్నాయి. సామాన్య విజ్ఞానానికికూడా సముచిత స్థానమూ, ఆదరమూ ఉన్నాయి.

మొన్న మొన్న బయలుదేరిన అన్నామలై విశ్వవిద్యాలయంలో కర్ణాటక సంగీతానికీ ద్రావిడసంస్కృతికీ ప్రధానస్థానంఇచ్చి పోషిస్తున్నారు.

విశ్వవిద్యాలయం ప్రారంభించిన తరవాత ఒక మూడుసంవత్సరాలు మాత్రమే రాధాకృష్ణ పండితులువైసుఛాన్సలరుగా ఉన్నారు. మిగిలిన కాలమంతా విశ్వవిద్యాలయం శ్రీరామలింగారెడ్డిగారి పరిపాలనలోనే ఉంది. వారు విశ్వప్రఖ్యాతవిద్యావేత్తలు. ఆంధ్రంలో మంచి విద్వాంసులనీ, విమర్శకులనీ, కవులనీ పేరుపొందినవారు. అయితే వీటి అన్నింటివల్లా ఆంధ్రసంస్కృతికి కలిగినఫలితం మాత్రం పూర్ణానుస్వారము. పైగా రెడ్డిగారు సర్వులూ అంగీకరించి ఆచరిస్తూన్న వ్యావహారిక భాషావాదానికి అడ్డుతగులుతున్నారని కూడా వింటున్నాము. ఈపరిస్థితుల్లో ప్రధానామాత్యులు వ్యవహారికాంధ్రంలో ప్రశంసనీయమైన స్నాతకోపదేశంచేస్తూ సమగ్రమైన విద్యావిధానసమీక్ష చేశారు. ఆంధ్రులకీ విశ్వవిద్యాలయానికీ జాజ్వల్యమానమైన మెరుపుదివ్వె వెలిగించి మార్గదరకులైనారు. మరి ఇప్పటికైనా మన విశ్వవిద్యాలయం కళ్లు తెరుస్తుందా? ప్రధానామాత్యులు అన్నట్లు అది ఆంధ్రసంస్కృతికి 'ఒకసముజ్జ్వలదీపిక' అవుతుందా?

*

సా హి తీ స మి తి

రజతోత్సవానంతరం ప్రప్రథమంగా సాహితీసమితి మళ్లీ సమావిష్టమైంది. సుప్రసిద్ధ సాహితీసమితిసభ్యులూ, ఇంకా ఇతర సాహితీపరులూ విచ్చేసి సభలు విజయప్రదంగా కొనసాగించారు.

సాహితీసమితి ఇంతకుపూర్వం నవ్యవాఙ్మయానికి చేసినసేవ అపారము. ఖండకావ్యము, కథ, ఏకాంకనాటిక, వ్యాసము మొదలైన సాహితీశాఖలన్నీ సాహితీసమితిసభ్యుల చేతుల్లో అపూర్వగౌరవం సంపాదించుకున్నాయి. సుప్రసిద్ధులయిన ఏ కొంతమంది సాహితీపరులనో విడిచిపెడితే నవ్యసాహితీస్రష్టలంతా సాహితీసమితిసభ్యులే అవడం అతిశయోక్తి కాజాలదు. సాహితీసమితిలో ఆ నాడు సభ్యులయిన వారందరూ ఏదో ఒక విధంగా వాఙ్మయరంగాల్లో సుప్రసిద్ధులైనారు. సాహితీసమితివల్ల నవ్యసాహిత్యం దేశంలో బాగా సుప్రతిష్ఠితమైంది.

ఆనాడు సాహిత్యపరిణామంలో ఏర్పడిన కొన్ని ప్రత్యేకపరిస్థితుల వల్ల, సాహితీసమితి [illegible] ప్రస్థానంచూచి కొంతమంది పెద్దలే ఆ రోజుల్లో ఈ నూతనమార్గం సరియైనదా యని శంకించారు. సమితీ, సభ్యులూ దానివల్ల అనేక అవహేళనలకు గురి అయ్యారు. ఏమయితేనేమి చివరికి ఆ నూతనప్రస్థానం సర్వజనాంగీకృతమయింది.

పాతికసంవత్సరాలు గడిచిన తరవాత, వాఙ్మయరంగంలో నిలబడి ఒకసారి సింహావలోకనంచేసి వాఙ్మయపరిణామం పరిశీలిస్తే, సాహితీసమితి ప్రారంభించిననాటి పరిస్థితులు కొంతవరకు మారాయని అంగీకరించాలి. మళ్లీ సమితి పునరుద్ధరించి దాన్ని విజయవంతంగా నిర్వహించదలిస్తే ఈ నూతన పరిస్థితులన్నీ గమనించి, కొంతనూత్నదృక్పథాలతో సానుభూతి కలిగిన యువకరచయితలను సాహితీసమితి తనలో ఆకర్షించుకుని వారిని ప్రోత్సాహించడము అవసరము. యువకులవరైనా సాహిత్యంలో కొత్త దారులు తొక్కదలుచుకుంటే వారి స్వాతంత్ర్యం గుర్తించాలి. అప్పటి

కన్నా ముఖ్యమైనదీ, దుష్కరమైనదీ ప్రతిభావంతులయిన యువక రచయితలను సమితిలోకి ఆకర్షించుకోవడము. ఒకప్పుడు కేవల సంప్రదాయ పద్ధతులమీద కులాసా రచనలు చేసేవారికంటె నూత్నమార్గాలలో కొంత వరకు మాత్రమే కృతకృత్యులయినవారి రచనలకే ఎక్కువ విలువ ఉంటుందని గ్రహించాలి.

మరి ఒక విషయము. మన దేశంలో ఉన్న సాహిత్యసంఘాలు కొంతకాలం నడిచి ఆ పైన అంతర్ధాన మవుతున్నాయి. దీనికి నూతనాభిప్రాయాలు సరియైన దృక్పథంలో అవగాహనచేసుకోలేక పోవడమూ, సరియైన ప్రజాస్వామ్యసూత్రాలమీద సంస్థలు నడిపించకపోవడమూ ప్రధాన కారణాలు. సాహితీసమితి ఈ రెండు అవాంతరాలు గడిచి సమర్థులైన సమితి నిర్వాహకుల చేతుల్లో మళ్ళీ ఒకసముజ్జ్వల భావి సృజించుకోగలదనీ, మళ్ళీ సాహితీరంగంలో ఒక అపూర్వ సంచలనం కలిగించగలదనీ ఆశిస్తున్నాము.

ఉపాధ్యాయ పండితులు

ఉపాధ్యాయ పండితులు చాలాకాలంనించి తమ విషయాల్లు తీర్మానరూపంగా ప్రజలకీ, ప్రభుత్వానికీ నివేదించుకుంటున్నారు. వాటివల్ల వారికి ఇంకా సరియైన న్యాయం జరగలేదు. మద్రాసు రాజధానిలో కాంగ్రెసుప్రభుత్వం వచ్చాక మాతృభాషకి ప్రథమస్థానం ఇచ్చింది. అంత వరకు బాగానే ఉంది. కాని మాతృభాషలు బోధించేవారి పరిస్థితుల్లో ఏమీ మార్పులు రాలేదు.

చాలాకాలంనించి మనవిద్యావిధానం మాతృభాష రాకపోవడం ఒక మహాగౌరవంగా భావించే వాతావరణంలో నడిచింది. ఆపరిస్థితుల్లో మాతృభాషా బోధకులకు అధమాధమస్థితి కల్పించడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. కేవలం దేశభాషల్ని చిన్నచూపుచూసే విదేశప్రభుత్వమూ, దాని తాబేదారులూ అంతకంటె ఎక్కువ చేస్తారనికూడా అనుకోవడానికి వీల్లేదు. జాతీయప్రభుత్వం వచ్చిన తరవాత దేశభాషలకు ప్రథమగౌరవమే కాకుండా, తద్బోధకులకు ప్రథమస్థానం కలిగించాలి. అధమపక్షం ఇతర బోధకులతోనైనా సమానస్థానం కలిగించాలి. అసలు పాఠశాలల్లోను,

కళాశాలల్లోను ఈ ప్రత్యేక 'పండిత' పదం లేకుండా చేసి వీరికి మిగిలిన ఉపాధ్యాయులతో సమానప్రతిపత్తి కలిగించాలి. విద్యార్థులకు అన్నివిధాలా మాతృభాషలో చక్కని ప్రవేశం కలిగేటట్టు విద్యావిధానం మార్పించాలి. అన్నివిషయాల్లోనూ ముందంజవేస్తున్న మద్రాసు ప్రభుత్వం ఈ విషయంలోకూడా త్వరలో మేల్కొని ఉపాధ్యాయపండితులకు న్యాయం కలిగిస్తుందని ఆశిస్తున్నాము.

భారతకళాపరిషత్తు

ఈ విషయంమీద శ్రీ. బి. వి. సింగరాచార్యగారు వ్రాసిన వ్యాసం ఒకటి ఈ సంచికలో ప్రకటిస్తున్నాము. అది పరిశీలిస్తే శ్రీ దేవ గుప్తాపు విశ్వేశ్వరరావు ప్రభృతులు ఈ విషయంలో ఎల్లా పరిశ్రమిస్తున్నదీ తెలుస్తుంది.

అసలు మనదేశంలో వాఙ్మయ సంఘాలపరిస్థితులు ఏమీ బాగుండడంలేదు. ఇక మిగిలిన కళాపరిషత్తులుగూడా ఇంచుమించుగా ఇల్లాగే ఉన్నాయి. ఈ పరిస్థితుల్లో ఆంధ్రశాఖలు రెండూ ఒకపరిషత్తులో చేరి, తద్వారా భారతీయ [illegible] [illegible] ఎంతైనా ఆశించదగిన విషయము. ఈ విషయంలో కాంగ్రెసువంటి దేశీయసంస్థ పూనుకుంటే ఎంతైనా పని సాధింపవచ్చును. పోనీ స్వయంగా ఆచరించక పోయినా, దానికోసం నిరంతరమూ శ్రమించేవారికి సహాయం చెయ్యడమైనా దాని కనీసధర్మము.

అయితే మనం అంతవరకూ ఎదురుచూస్తూ కూర్చోకుండా ఈ విషయంలో పరిశ్రమించేవారికి తగిన సహాయం చెయ్యాలి. ఆంధ్రులందరూ ఈ విషయంలో తగినంత శ్రద్ధ తీసుకుని అధమపక్షం ఆంధ్రశాఖా స్థాపనకైనా తగిన సహాయం చెయ్యగలరని ఆశిస్తున్నాము. ఈ విషయంలో విజ్ఞులైనవారు చూపించే ఉత్తమమార్గాలేమైనా ఉంటే ఈపత్రికా ముఖంగా సూచించవలసిందని ప్రార్థిస్తున్నాము.

దారుచిత్రాలు

అభిసారిక

శ్రీ. కె. తణికాచలం

తెలుఁగుతల్లి

రావమ్మ మా తెలుఁగుతల్లీ - మమ్మేలు
కావమ్మ మా తెలుఁగుతల్లీ!
నీవె తల్లియుఁ దండ్రి - నీవె దైవము గురువు
నీవె సర్వస్వమని - నెఱనమ్మియున్నాము! రావమ్మ!
కులవృత్తులనుబట్టి - పలు తెఱంగుల నున్న
తెలుఁగు లందఱకొక్క - కొలువిచ్చి కొలిపింప! రావమ్మ!

పాడిపంటలు పొర్లి - పచ్చపట్టులు దాల్చి
[illegible] - బంగారుబొమ్మవై! రావమ్మ!

తెలుఁగు పువ్వుల తేన! తెలుఁగు దివ్వెల తేజ!
తెలుఁగు గీతముల గోము! దెస లెల్ల దీపింప! రావమ్మ!

కవిరాజహంస - కవికులాలంకార
శ్రీ వోలేటి పార్వతీశము
[వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు]

శివతాండవము

పండెవుగుఱాలవలెఁ బిఘగులాడునుగొన్ని
మందముగ మంచువలె మలసితిరుగునుగొన్ని
గ్రిందుమీఁదై యీడిగిల బడును మఱికొన్ని
సందుసందున నక్కిసాగి పోవునుగొన్ని
కులుకునీలపుగండ్ల దళుకుజూపులుబూయ
ఘలుఘల్లుమని కాళ్ళఁ జిలిపిగజ్జెలుమ్రోయ
ఆడెనమ్మా! శివుడు!
పాడెనమ్మా! భవుడు

౧౯

కరశాఖలను నూర్మికలవోలె లగియించి
కరబంధములను గంకణములై జిగినించి
కరరుహంబుల యావకపు బొత్తుబండించి
యుఱుత నూతనతారహారములు నిండించి
చరణముల మంజీరసౌందర్యములు గూర్చి
యురముపై నెఱిబూత నెఱసినటు రుచిదేర్చి
యువలగ్నమున మేఖలవలె జఱ్ఱునజట్టి
శ్రవణముల గుండలవిలాస సంపదగట్టి
కులుకునీలపుగండ్ల దళుకుజూపులుబూయ
ఘలుఘల్లుమని కాళ్ళ జిలిపిగజ్జెలుమ్రోయ
నాడెనమ్మా! శివుడు!
పాడెనమ్మా! భవుడు!

౨౦

ఎలగాలిపై దేలి పొలయుగీతికవోలె
నెలపాప పెదవిపై మలయునవ్వువోలె
కులపాలికా ముగ్ధ కిలికించితమువోలె
జలజాంగనాలలిత సంచారములువోలె

౨౧

ప్రణయరథమున దూగిము [illegible]
ప్రణయార్ద్రహృదయముల [illegible]
నెలకన్నె యెడదలో వలపుగిల గిలిపి వలె
చలివెలుగు వెన్నెలల మొలకతుంపురలవలె
కలికి నీలపుగండ్ల తళుకుజూపులుబూయ
ఘలుఘల్లుమని కాళ్ల జిలిబిగజ్జెలు మ్రోయ
నాడెనమ్మా! శివుడు!
పాడెనమ్మా! భవుడు!

౨౧

చిరునవ్వు పొరలపై నొఱసిజాఱెడుగొన్ని
యరుణగండములపై నంటి యాడునుగొన్ని
నెమలి పింఛముపోలె నెఱసి విరియునుగొన్ని
కుముదముల తేకులై తులుకువోవునుగొన్ని
ఖిలయు నాకాసమ్ము గొలతవెట్టునుగొన్ని
తళతళలు వెలయించి దఱచుగప్పునుగొన్ని
ఢంబు నిడుపులై యమరినిలుచునుగొన్ని
ఢమాకయులేక యాడిపోవునుగొన్ని
కనీలపుకండ్ల తళుకుచూపులుబూయ
ఘలుఘల్లుమని కాళ్ల జిలిబిగజ్జెలు మ్రోయ
నాడెనమ్మా! శివుడు!
పాడెనమ్మా! భవుడు!

౨౨

సమశీర్షకముతోడ సమదృష్టి ఘటియించి
సమపాదవిన్యాస చాతుర్యము లగించి
వరపతాకమ్ము వాపటికేల నెసకొల్పి
వామహస్తంబధోవక్త్రముగ సంధించి
త్రిపతాకమూని యర్థపతాకమునుబట్టి
చపలదృష్టులు దిశాంచలములను మోపెట్టి

ఘూరిమస్తము చెల్వు దోబూచులాడంగ
వీతరాగులు బుధులు వినుతులను సేయంగ
నిలవెల్ల చెలువు రూపెత్తి నిల్చిన యట్లు
కలలెల్ల నిజములై గానిపించిన యట్లు
ఆడెనమ్మా! శివుడు!
పాడెనమ్మా! భవుడు!

౨౩

హంసాస్యమును రెండుహస్తంబులను నించి
యంసభాగమ్ములకు నానించి చూపించి
కలికిచూపుల చంపకముల జల్లించి
కెలకులకు గంతమ్ము మెలపుతో నాడించి
కనుగ్రుడ్లు గనుల జక్రము జుట్టిచుట్టిరా
ధనువులై బొమలు దద్దయు గాంతిజూపరా
నాకకాలు దివిగొల్వ నాకకాలు భువినిల్వ
ప్రకటముగ దేవతావతులు భక్తిని గొల్వ
నిలయెల్ల చెలువు రూపెత్తి నిల్చిన యట్లు
కలలెల్ల నిజములై గానుపించిన యట్లు
లాడెనమ్మా! శివుడు!
పాడెనమ్మా! భవుడు!

సంపూర్ణము.

శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు.

హృద [illegible] ము

దుర్విధి వజ్రతీవ్రహతి దుర్భర[illegible]
తీవ్రమై క్రమమ్ముగ నెదం దధిత మ్మ[illegible]
నిర్వృతి శూన్యజీవిత మనింద్య చరిత్రమునుం ద[illegible]
సర్వము జీవితమ్ము విషసర్పహతమ్ముగఁ దోచు నొక్కటన్

క్రౌంచవియోగ ఖిన్నుఁ డతికారుణికుండగు నమ్మహర్షి శాం
తించెను బోయఁ దిట్టి; తరుణీ! మరి నీ యవిషహ్య వేదనా
కుంచిత మానసుండ నతికోపనతన్ విధినే శపింతు; నా
క్కించుక మైనఁగాని లభియింపదు శాంతిలవమ్ము సౌహృదిన్

హృదయ విదాహి వేదనల కెయ్యది తావో! మరి [illegible]
చెదఁ బలవింతు నేను; భవదీయ కపోలగళత్కు[illegible]
[illegible] గతుంగొనన్ బహుళ[illegible]గుల్ల నట్టు [illegible]
[illegible] దిక్కులేని [illegible] యనిపించు [illegible]

జీవిత దుఃఖశూల పరిశీర్ణ హృదంతర వీవు! లోకమ
వ్వైవిధ ప్రవృత్తి పరమై తనదారిని బోవుఁగాని, నీ
కై వెనుజూచి యొక్క పరియైనను నిల్వదిదేమి! సర్వతా
రావళి యారి, ధూళిమయమై ధరపైఁ బడి పోవ దేలనో!

శాతవిషాక్తవహ్నిశరసన్నిభమై, భవదీయ వేదనా
హేతి యెడందఁ జీల్చుచు దహించుచునున్నవు, డింక జీవన
ద్యోతము చాలులే! ఘనము లొడ్డుచు నోడుచు నేమియాడెదో
ద్యోతకరా! వృథా! వృథ! ఒహో! యని పల్కెదరెవ్వరో హృదిన్

జీవిత మెవ్వ రివ్విధి సృజించిరొ సుందరి! దుర్విషహ్య దుః
ఖావిలమైన నిన్గనిన యంత సమస్త జగమ్ముఁ బుష్పగం
ధావళి భారలోల మలయానిల చంచల లతావల్లికా
శ్రీవళి తైకడోలగ రచించి యటన్నిమ[illegible] నొంచెదన్!

*   *   *   *   *

శ్రీ. పి. గణపతిశాస్త్రి

THE SNOWS OF YESTERYEAR

F. Villon అనుసరణము

చక్రవర్తి అశోకుడెక్కడ ?
జగద్గురు శంకరుండెక్కడ ?
ఏవి తల్లీ ! నిరుడు కురిసిన
హిమ సమూహములు ?

కాళిదాస మహాకవీంద్రుని
గానవాహినిలో తరంగిన
ఉజ్జయిని నేడెక్కడమ్మా
ఉంది ? చూపించు !

షాజహాన్ అంతఃపురంలో
షట్పదీ శింజాన మెక్కడ ?
ఝాన్సి లక్ష్మీ దేవి యెక్కిన
సైంధవం నేడేది తల్లీ ?

రుద్రమాంబా భద్రకాళీ
లోచనోజ్జ్వల రోచులేవీ ?
ఖడ్గతిక్కన కదనకాహళ
కహకహాధ్వను లెక్కడమ్మా ?

ఎక్కడమ్మా కృష్ణరాయని
బాహుజాగ్ర ద్బాడబాగ్నులు ?
బాలచంద్రుని, బ్రహ్మనాయుని
ప్రాణవాయువు లేవి తల్లీ !

జగద్గురువులు, చక్రవర్తులు,
సత్కవీశులు, సైన్యనాథులు,
మానవతులగు మహారాజ్ఞులు
కానరారేమీ ?

పసిడిరెక్కలు విసిరి కాలం
పారిపోయిన జాడలేవీ ?
ఏవితల్లీ ! నిరుడు కురిసిన
హిమ సమూహములు ?

శ్రీ శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు.

కార్తిక [illegible]

కార్తీక పౌర్ణమీ చంద్రకాంతి పుంజ
ములు నటించెడు గౌతమీ జలములందు
సద్దుమణగిన యర్ధనిశా ప్రశాంత
వేళ విహరింప దోనెపై వెడలినాను.
పడవనడపు చుక్కాని త్రోవుదుల మెదలి
కలతనిద్దుర గంగమ్మ కలవరించె.
మినుకు బెడిసచేపల కనులు తెరచి
రెల్లుసందుల పొరలాడి మెల్లనవ్వె!
పాయలం దేలు లంకల చాయలందు
ముమ్మరమ్ముగ కాశసుమమ్ము విరిసె,
పండుపున్నమి వెన్నెల పాలుగురిసె,
మడుగులరగట్టి పొంగిన వడువులొచె.
శివజటాజూట మల్లికాస్మిత మరీచి
వెల్లివొడువగ జగతి ప్రఫుల్ల మగుచు
స్నిగ్ధపీయూష ధారాభిషేచనముల
నార్ద్రమై నిల్చె మౌన ముద్రాంకితమయి!
రేయి యంతయు నొక్కటే హాయిలోన
స్వప్నసుందరదృశ్యమై సాగుచుండ
పాటువ[illegible]; నీటిక్రొవ్వడికి పడవ
కొట్టుకొనిపోయె నది వార్ధిగూడు కడకు,
పడవ దిగలాగు నీటిప్రవాహ సరణి,
సద్దు రవ్వంతలేని ప్రశాంత ప్రకృతి,
ఎదిరెను లోకపు పిలుపుగా నుదధిఘోష,
అపుడు స్ఫురియించె ప్రాణప్రయాణమటులు!
భయము మూగిన యెడదతో నడచు పడవ
పరిమితియె లేని వారాశిపైన నిలిచె;
జిలుగువెన్నెల తెర వ్రాలి వెలుగులెసగి
తూర్పు మలపైన నుదయించె తొలిపొద్దు!

శ్రీ కందుకూరి రామభద్రరావు.

కోనేటి గట్టంట

ఆనాటి మనమాట
లంతలో మరుపటర ?
ఆరనీ చిచ్చు వెలిగిస్తావటోయీ ?
అరిపేదగుండె రగిలిస్తావటోయీ ?

పుచ్చపూ వెన్నెట్లో
పూతమామిళ్లలో
కలిసి మసిలిన వేళ
మనసు కలిసిన వేళ

ఆ నా టి.........

కోనేటి గట్టంట
కూనిరాగము తీవు ;
నీలాటి రేవులో
నిలువునీరై పోవ !

ఆ నా టి.........

చీడీల పయినేటా
సిగపూవు రాలింది !
నిన్న మొన్నటి బ్రతుకు
నేలపా లయ్యేన ?

ఆ నా టి.........

కడవనీళ్లు బుజాన
కదురుగట్టే నోయి
దారి నాకమార్లైన
తారసిల్లవు నేడు !

ఆ నా టి.........

శ్రీ కొనకళ్ల వెంకటరత్నం.

అర్ధ శిల్పాలు

రామ పట్టాభిషేకము

శ్రీ డి. పి. నారాయణ రావు

శిల్పాచార్య అసిత్ కుమారుని ఇంట

శ్రీ సంజీవదేవ్

ఝాన్సీస్టేషన్ నుండి లక్నో వెళ్ళేబండి బయలుదేరింది. ఇంతవరకూ నీరవంగా కూచున్న ఒక బ్రిటిషు సైనికోద్యోగి నావైపు చూచి "ఎక్కడినుండి ఎక్కడకు" అన్నాడు. "దక్షిణాదినుండి లక్నోకు" అన్నాను. "జర్నలిస్టులా మీరు?" అన్నాడు. "నా వృత్తి జర్నలిజం కాదు కాని ఆరుసంవత్సరాల కొకసారి ఎప్పుడైనా గాలితిరిగితే కొద్దో గొప్పో కలం ఆడిస్తా." "మరి ఆర్టిస్టులా మీరు" అన్నాడు నవ్వుకొంటూ. "నేను ఆర్టిస్టును కాదు కాని ఆర్టిస్టులకు మిత్రుడిని." "మరి లక్నో పోయే పనేమిటి" అన్నాడు మరల. "మిత్రుడు ఆచార్య అసిత్ కుమార హల్దార్‌ను చూడపోతున్నాను" అన్నాను.

ఆ బ్రిటిషు సైనికోద్యోగి ముఖం ఏదో పరిచితవిషయాన్ని గ్రహించినట్లు ఆశ్చర్యసంభ్రమాలతో నిండింది. "ఓ, ఆయన్ని నే నెరుగుదును, అద్భుతమైన నవ్యభారతచిత్రకారుడు. నేనీదేశం రాకపూర్వమే హల్దార్ గారి చిత్రావళితో నాకు పరిచయం కలిగింది. నేను ఇంగ్లాండులో ఉండగానే వీరి ప్రఖ్యాత "ఉమర్ ఖయ్యాం చిత్రావళి"ని ప్రథమంగా చూట్టం జరిగింది. మా దేశంలో హల్దార్ గారి చిత్రకళకు మంచి ప్రేమగౌరవా లున్నాయి." అని బండి కాన్పూరు రాగానే ఆయన సంతృప్తిసూచకముఖంతో దిగివెళ్ళినాడు.

లక్నోలో గోమతినది దాటినపిమ్మట విశ్వవిద్యాలయానికి వెనకప్రక్కనే పెద్దతోట, అందులో విశాలమైన ప్రభుత్వపు బంగళా. అప్పటికింకా అసిత్ కుమారహల్దార్ ప్రభుత్వకళాసంస్థయొక్క ప్రిన్సిపాలుపదవినుండి విరమించుకోనందున ఆ బంగళాలోనే నివసిస్తున్నాడు. తోటలో కాశ్మీర్ నుండి తెచ్చి నాటిన చీనార్ వృక్షాలు తమ విచిత్రమైన పత్రగుచ్ఛాలతో ఆ సంజకెంజాయలో అదేదో పరాయిదేశపు వాతావరణాన్ని సూచిస్తున్నాయి. తోటనిండా మొగలిపొదలూ ఇంకా అపరిచితాలైన అనేకరకాల, పూలుకలవీ లేనివీ, చాల చెట్లున్నవి. మొత్తంపైన చూడగనే ప్రాచ్యవనంగానే కనపిస్తుంది.

పలచగా, పొడుగ్గా, పసిమిగా వుంటాడు హల్దార్. వయస్సు ౫౫ వున్నప్పటికీ ౪౦ సంవత్సరాలకంటె ముదురుగా కనపడడు. సదా నూతనోత్సాహంతో వుంటాడు. వెళ్ళిన రాత్రి ప్రొద్దుపోయేదాకా చీనార్ చెట్లక్రింద మాట్లాడుతూకూచున్నాం. "ఎండాకాలపుసెలవలు, ఈ సంవత్సరం ఎటూ కొండలకు పోదలచుకోలేదు. ఏదో వర్షాలు దేశంలో దిగేదాకా ఈ నెలరోజులపాటు మీరు ఇచ్చట కులాసాగా కాలం గడుపుతారుగదా అని మీకు రావలసిందని తంతినిచ్చాను. కాని యీవేసంగి మండుటెండల్లో దక్షిణాదినుండి ఇక్కడకు రావటం మాటలుకాదు." అని చిరునవ్వు నవ్వినాడు.

బంగళాహాలులోకి ప్రవేశించగానే గోడపై, చెక్కమీద లక్కతో హల్దార్ చిత్రించిన తన మొదటిభార్య చిత్రం నన్నాకర్షించింది. హల్దార్ చిత్రంవైపు తదేకధ్యానంతో చూచి పైకుబికే పూర్వస్మృతులనన్నిటినీ అణచుకొని ఒక్కబరువైన నిట్టూర్పు వదిలాడు. ఆ హాల్లోనే ఒకమూల ఒక చీనాదేశపుడోలు పెట్టివున్నది. ఇది చీనాడ్రాగన్లతో చిత్రితమై ఉన్నది. చీనాలో యీడోలు అని

విసెంటమ్మగారికి కానుకగా ఇవ్వబడింది. హల్దార్ అడయారు ఆహ్వానింపబడినప్పుడు విసెంటమ్మగారు అడోలును హల్దార్‌కు బహూకరించిందట.

నవ్యభారత చిత్రకారుల్లో నందలాల్ బోసుకు పిమ్మట అసిత్ హల్దారే దిట్ట. రవీంద్రనాథటాగూరుకు మేనకోడలు కొడుకు హల్దార్. చిన్నతనంనుండీ రసతృష్ణా, జ్ఞానతృష్ణా ఆయన నవనీతహృదయాన్నీ, సునిశితబుద్ధినీ పీడింపసాగినవి. హల్దార్‌కు వాస్తవంగా చిత్రకళలో గురువు అవనీంద్రనాథటాగూరైనప్పటికీ రవీంద్రుడు తనజీవితానికే గురువు అని అంటాడాయన. తనకళావికాసానికీ, కవితావికాసానికీ రవీంద్రుడే మహాప్రేరణ అని అంటాడు. రవీంద్రుని మృతి లోకానికంతా ఎంతలోపమో తన ఒక్కనికీ అంతలోపం అంటాడు. రవీంద్రుడు తనకు కేవల బంధువేకాక ఆపద్బాంధవునివలె ఉండేవాడట. హల్దార్ చిత్రరచనమాత్రమేకాక మూర్తినిర్మాణం కూడా చేస్తాడు అప్పుడప్పుడు. రవీంద్రుని మరణానంతరం ఒక పెద్దపరిమాణంలో ప్లాస్టరుతో రవీంద్రుని అర్ధమూర్తి (Bust) నిర్మించాడు హల్దార్. ఈ మూర్తి రవీంద్రుని ప్రతికృతి అనేదానికంటె ఆయన మృతివల్ల హల్దార్ హృదయంపై ముద్రితమైన విషాద, విరక్త, పూజ్యఅనుభూతులకు భౌతికరూపం అనటం మంచిదేమో.

ఒకరోజు మధ్యాహ్నం, రవీంద్రుడు తనకు ధారావాహికంగా వ్రాసిన జాబులకట్టను తెచ్చి చదివి వినిపించాడు. అన్నీ సుందరమైన పద్యాలు అనదగు బంగాళీ గద్యంలో వ్రాసిఉన్నాయి. ఈలేఖలన్నీ అనంతమైన విజ్ఞానంతోనూ, ఆనందమైన శిల్పానుభూతులతోనూ తరంగాయితమై ఉన్నవి. వీటిని ఒక పుస్తకరూపంలో సచిత్రంగా ప్రకటించమని సూచించాను. ఆయన సరే అన్నాడు. కాని ఇంతవరకూ అలాంటిపని ఏమీ ప్రారంభించినట్లులేదు. హల్దార్ చిత్రకారుడూ, మూర్తికారుడూ మాత్రమేకాదు, కవీ, పండితుడూకూడ. ఈయన వంగభాషలో చాల కావ్యాలు రచించాడు. కాళిదాసు సంస్కృతకృతుల నన్నిటినీ బంగాళీకవితలో కనువదించి వాటికి చిత్రాలుకూడ రచించాడు. ఇప్పుడవి ముద్రితమవుతున్నాయి. కాళిదాసుని 'మేఘదూతం'లో, విచిత్రమైన ప్రకృతిదృశ్యాల వర్ణనలుండగా వాటిని రంగులోనూ రేఖల్లోనూ చిత్రిస్తూ అన్నీ మానవచిత్రాలనే రచించాడు కాని ఒక్కటైనా ప్రకృతిసౌందర్యాన్ని తెలిపే దృశ్యచిత్రాన్ని రచించలేదు. ఇందుకు కారణం అడిగితే అన్నాడు, "కాళిదాసు ఉద్దేశం కేవలం ప్రకృతిని వర్ణించటం కాదు. ఆప్రకృతిసౌందర్యాన్ని తిలకిస్తున్నప్పుడు మానవహృదయంలో జనించే వివిధ మధురానుభూతులను ప్రదర్శించటమే కాళిదాసు ప్రకృతివర్ణనల్లోని ప్రాధాన్యం. కాబట్టి కాళిదాసు వర్ణించిన ప్రకృతిదృశ్యాలకు, నేను రంగుల్లోను, రేఖల్లోను రూపం ఇవ్వక ఆ దృశ్యాలను చూస్తుంటే మానవమానసంలో రేగే అనుభూతిప్రకంపనలకు మాత్రమే నాకుంచెతో రూపకల్పన చేశాను."

నే నచ్చట వుండగా 'రాజగాథ' అనేపేరుతో రాజస్థానవీరగాథలను వీరవంతమైన శైలిలో బంగాళీకావ్యం వ్రాయ ప్రారంభించాడు. ఏరోజువ్రాసిన సర్గలు ఆరోజు నాకు వినిపించేవాడు. ఆయన ఆ గీతాలను గానంచేస్తూంటే, అవి ఆయనయొక్క శ్రావ్య చిత్రరచన కాబోలనిపించేది. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయంవారు ఈయనచేత కారుశిల్పాన్ని గురించి కొన్ని ఉపన్యాసాలిప్పించి దాన్ని ఒకగ్రంథంగా వంగభాషలో ప్రకటించారు. ఇంకా ఈయన వ్రాసిన 'భారతశిల్పకథ' 'యూరపుశిల్పకథ' అనే

కళాచరిత్రలనుకూడ కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయం ప్రచురించింది. ఇంగ్లీషులో వ్రాసిన కొన్ని శిల్ప సమీక్షలను ఒకగ్రంథరూపంలో ప్రకటించారు. హల్దార్ కళాస్రష్టమాత్రమేకాక ఒక నిశితసమీక్షకుడుకూడ. సృష్టి, సమీక్షా ఒకరిలోనే ఇమిడి వుండటం విచిత్రమైన సమావేశం!

హల్దార్‌యొక్క శిల్పశిక్షణ అవనీంద్రనాథ టాగూరువద్ద పూర్తిఅయిన పిమ్మట కొంతకాలానికి రవీంద్రుని ఆహ్వానంపై శాంతినికేతనంలోని కళాభవనపు ప్రధానిపదవిని స్వీకరించి, నందలాలుబోసుకంటె ముందే, చాలకాలం శాంతినికేతనంలో వున్నాడు. ఇచ్చట వీరి చేతిక్రింద అనేక ప్రతిభాశాలురగు చిత్రకారులు తయారైనారు. వీరిలో ఆంధ్రదేశంనుండి వెళ్ళిన వి. ఆర్. చిత్రా గారొకరు. ఈ సమయంలోనే హల్దార్ కొన్ని విఖ్యాత చిత్రాలను రచించాడు. అందులో 'రాసలీల' అనేది ప్రధానం. నవ్యభారత చిత్రకళలో వ్యాప్తిలోవున్న చిన్నచిన్న చిత్రాలను రచించే అభ్యాసాన్ని ముందుగా అతిక్రమించి పెద్దపెద్ద చిత్రాలను రచించటం ఆరంభించింది హల్దారే. అదీకాక అవనీంద్రుడు ప్రారంభించిన నవ్యరీతిలో ఎక్కువగా ఏకమూర్తి చిత్రాలే కాని సామూహిక రచనలు తక్కువ. సమూహరచనకు సరియైన భారసామ్యంతోకూడిన రచనాశక్తి అవసరం. ఇట్టి సమూహరచనను హల్దార్ ప్రారంభించి చాల విజయవంతంగా తీసుకువచ్చాడు. హల్దార్‌యొక్క 'రాసలీల' యీ సమూహ రచనాపటిమకు సుందర సాదృశ్యం. ఇందులో రేఖల భంగిమాల మేళన అనుమేళనాల సామరస్యం అతిమధురం. భావప్రదర్శనలో ఈయనగారి 'దుర్దినాల్లో' అనే చిత్రం అద్భుతంగావుంటుంది. ధారాపాతంగా వర్షం, గాలీ. ఒక దీనురాలు శిశువుని వడిలోవుంచుకొని, ఉండ ఇల్లులేక, కట్ట బట్టలేక, ఒక చెట్టు వేళ్ళమీద నిరాశతో కూర్చొనివుంటుంది. ఆకాశం ఆహ్లాదకర మేఘాలతో ఆవృతమైవుంటే యీ దీనురాలిముఖం విషాదం, నిరుత్సాహం, నిరాశ, అయోమయంతో కూడిన మేఘాలతో ఆచ్ఛాదితమై వున్నది. ఇది మహాసూక్ష్మభావచిత్రణ.

హల్దార్ రేఖానైపుణ్యంలో సిద్ధహస్తుడు. నందలాలుబోసు కూడ రేఖలో ఆచార్యుడే. వీరిద్దరి రేఖారచనలో ఒక తారతమ్యంవున్నది. బోసు రేఖ అజంతా రేఖవలె ప్రస్ఫుటంగానూ పుష్టిగానూవుంటే, హల్దార్ రేఖ రాజపుత్ర, మొగలు చిత్రాల రేఖవలె సూక్ష్మంగానూ, సుకుమారంగానూ, స్త్రీలాలిత్యంవలెనూ వుంటుంది. అంటే నందలాలు అజంతానూ, అసిత్‌కుమారు రాజపుత్ర, మొగలు చిత్రాలనూ అనుకరిస్తారని అర్థంకాదు. నందలాలుబోసు రేఖ గతిశీలమయితే అసిత్‌కుమారుని రేఖ లయశీలం. నందలాలు రేఖ మహాకావ్యపు గాంభీర్యమయితే అసిత్‌కుమారునిది ఖండకావ్యపు మాధుర్యం. ఒకరిది శివుని చేతి డమరుయొక్క మహారవమైతే రెండవవారిది శ్రీ కృష్ణుని వేణువుయొక్క ప్రశాంతగానం.

హల్దార్ శాంతినికేతనాన్ని వదలిన తరువాత ఒక సంవత్సరంపాటు యూరపులో సంచారంచేసి అచ్చటి శిల్పసంపదను, శిల్పుల కార్యకలాపాలనూ, రసజ్ఞుల వాదాలనూ అనుశీలించి తిరిగివచ్చాడు. తదుపరి జయపుర మహారాజా శిల్పసంస్థకు ప్రిన్సిపాలుగా ప్రవేశించాడు. ఇచ్చటవుండగా జయపురరాజ్యంలో వ్యాప్తిలోవున్న అనేక దేశీయ చిత్రరచనా విధానాలతో పరిచయం చేసుకున్నాడు. చెక్కపై లక్కతో చిత్రించే రీతిని ఇచ్చటనే ప్రారంభించాడు. ఈ చిత్రరీతిననుసరించిన ఆధునిక భారతీయులలో ఈయనే ప్రథముడు. అసలు హల్దార్

శిష్యులు తప్ప మరే భారతీయ చిత్రకారుడూ యీ లక్క-చిత్రణను సాగించినట్టు కనుపించదు. ఇచ్చట ఈయన మొదటి భార్య, ఒక బాలికా, ఇద్దరు బాలురనూ విడిచి చనిపోయింది.

తరువాత ౧౯౨౫ వ సంవత్సరం లక్నోలో ప్రభుత్వ కళాసంస్థయొక్క ప్రిన్సిపాలు పదవిని స్వీకరించి అతి నైపుణ్యంతో నిర్వహిస్తూవచ్చాడు. సంయుక్త ప్రాంతంలో కళాప్రచారం హల్దార్ కాలంలో పూర్తిగా సాగింది. ఇచ్చటనే హల్దార్ యొక్క అసలు జీవితం ప్రారంభించింది. రకరకాలైన నూతన చిత్ర సృష్టిచేయసాగాడు. అన్నిరకాలైన విషయవస్తువునూ తన రచనలోకి తీసుకొన్నాడు. పౌరాణిక, ఐతిహాసిక, సాంఘిక, భావ, సాంకేతిక, నైరూప్య (Abstract) చిత్రాలనేకం అనేకరీతులలో చిత్రించాడు. భారతీయ కళా ప్రచారానికి ఈయనచేసిన శ్రమ ఇంతింతకాదు. హల్దార్ ప్రతిభనుగుర్తించి అలహాబాదు మ్యూజియంలో 'హల్దార్ హాల్' అను పేర ఒక ప్రత్యేక చిత్రశాలాభాగాన్ని ఈయన చిత్రాలకై అంకితంచేశారు. ఈ చిత్రశాలలో హల్దార్ యొక్క అన్నిరకాల చిత్రాలూ అనేకం శాశ్వతంగా ప్రదర్శితమైవున్నవి. ఈ చిత్రశాల హల్దార్ జీవితంలోని ఆనందమయ, విషాదమయ దశలయొక్క దృశ్యరూపం అన్నమాట. ఇచ్చటి చిత్రమాల హల్దార్ భావరాజ్యాన్ని రేఖల్లోనూ, రంగుల్లోనూ వ్యక్తపరుస్తుంటుంది.

ప్రతిసాయంత్రం అయిదున్నరకు రాత్రిభోజనం ముగించుకొని లక్నోలోని దూరపు తోటలకో లేక హల్దార్ గారి మిత్రుల ఇళ్ళకో వెళ్ళి రాత్రి పదకొండు గంటలకు తిరిగివచ్చేవాళ్ళం. ఒకసాయంత్రం బాబూ మాతాప్రసాద సక్సేనా అనే చిత్రసంగ్రహకుని ఆహ్వానంపై ఆయన ఇంటికివెళ్ళాం హల్దారూ నేనూ. మాతాప్రసాదు అరవైసంవత్సరాలవాడు. వీరిల్లు పురాతనలక్నోలో వున్నది. ఈయన చాలాకాలం నుంచి ప్రాచీనచిత్రసంగ్రహం చేస్తుంటాడు అమెరికాలోని ఆనందకుమారస్వామికీ, కలకత్తాలోని ఒ. సి. గంగూలీ మొదలగు విఖ్యాత శిల్పరసికుల కందరకూ ఈ మాతాప్రసాదు చిత్రాలను అమ్ముతుంటాడు. ఈయన్ని చిత్రసంగ్రహకుడనే కంటె చిత్రవ్యాపారి అనటమే సమంజసం. మాకు మంచులాంటి చల్లని షర్బత్తు త్రాగించినపిదప తన చిత్రసంగ్రహాన్ని ప్రదర్శించసాగాడు. అతని దగ్గిర అనేకకాలాల చిత్రాలున్నయి. ముఖ్యంగా మొగలు, రాజపుత్ర చిత్రకళయొక్క ఇతరశాఖలైన కాంగ్రా, బసోలి, బుందేలీ మొదలగు సాంప్రదాయాలకు చెందినవి వున్నవి. ఈ ప్రాచీన చిత్రవ్యాపారంలో కొంత మోసంకూడ వుండకపోదు. ఏవోకొన్ని నకలు చిత్రాలుతెచ్చి ఇవి కాంగ్రా చిత్రాలని, ఇవి జహంగీరు కాలంనాటివనీ అనుభవంలేని చిత్రరసికులను మోసగించే వ్యాపారులుకూడా వున్నారు. ఇందులో అసలేదో నకలేదో తెలుసుకోటం అంత సులభం కాదు. చిత్రవ్యాపారం రత్నవ్యాపారంతో సమానం. చిత్రపరీక్ష రత్నపరీక్షకంటె కఠినతరం.

ఒకసాయంత్రం పెద్దగాలీ చినుకులూ సాగినవి. ఎటూ బయటికి పోవటానికి వీలులేకపోయింది. వరండాలోవున్న సోఫాలమీద కూర్చొని గాలిదుమ్ము యొక్క శోభను చూడసాగాం. ఆకాశమంతా ధూసరవర్ణంతో నిండిపోయింది. తోటలో ఎటు చూచినా చెట్లు ఉయ్యాలలూగుతున్నయి. కొన్ని కొమ్మలూ, రెమ్మలూ విరిగిపడుతున్నయి. అస్పష్ట సంధ్యాకాంతిలో ప్రకృతంతా ఏకవర్ణంలో చిత్రించిన చిత్రమా అన్నట్లున్నది. హల్దార్ రసమయ ఏకాగ్రతతో ఆ విచిత్ర వాతావరణాన్ని చూస్తూ

కూర్చున్నాడు. ఇట్టి రసమయ ముహూర్తాల్లో కళాకారుల చిత్తవృత్తి ఏవిధంగావుంటుందా అని ఆయన ముఖంపైనకలిగే భావముద్రలను పరిశీలిస్తూ నేను కూచున్నాను.

“మీరు యీ దృశ్యాన్ని రేపు చిత్రిస్తారా” అన్నాను. “నేను వేసిన ‘తుపాను’ చిత్రాన్ని త్రివేంద్రంలో మీరు చూచియేవుంటారు. ఇందులోవున్న వేగాన్నీ, ఆవేగాన్నీ నే నా చిత్రంలో మూర్తికల్పన ద్వారా చూపించాను. కాని ఇలాంటి గమనశీల ప్రకృతిదృశ్యాలకు రేఖల్లోనూ, రంగుల్లోనూ రూపం ఇవ్వాలంటే ఆ చీనా, జపాను చిత్రకారులకే తగును. ప్రకృతిలోని గతినీ, స్థితినీకూడ సామరస్యపరిచి దృశ్యచిత్రానికొక అలౌకిక శోభను తెస్తారు. ప్రతి చిన్నగాలికీ, ప్రతి చిన్న గడ్డిపోచయొక్క ఊపుకూ, ప్రతిచిన్న వర్షబిందువుకూ వారి హృదయాలు చలిస్తుంటవి” అన్నాడు.

ఉదయం స్నానానంతరం తోటలో అటూ, ఇటూ తిరుగుతున్న సమయంలో ఆయన చిత్రించిన నైరూప్య (Abstract) చిత్రాల ప్రసక్తివచ్చింది. “నేను నైరూప్య చిత్రాలను రచించేటప్పుడు శిల్ప కౌశలమే ప్రధానమనే దృష్టి నాకుండనేవుండదు. మన అవచేతన (Sub-conscious) లో సంచలనం కలిగినప్పుడు ప్రకృతిలోని ఏ ఆకారంతోనూ సాదృశ్యంలేని కొన్ని అసాధారణ రూపాలు గోచరిస్తవి. ఇవి దాదాపు మనం స్వప్నంలోచూచే రూపాలలాగా బుద్ధియొక్క హేతువాదాని కతీతంగా వుంటయి. వీటికి రూపం ఇవ్వటంలో కళాకారులు ఒక్కొకసారి ఆనందాన్ని పొందుతుంటారు. కాని వీటికి రూపంఇచ్చి చిత్రాన్ని హాస్యాస్పదంగా మారకుండా చేయటం చాలకష్టం. ప్రతిరూపానికీ మామూలుగా బహిరంగంగా కనుపించే ఆకారమే కాక అంతరంగిక ఆకారం ఒకటి వుంటుంది. ఇది మానవుని సహజచేతనలో మార్పు కలిగినప్పుడుగాని గోచరించదు. నైరూప్య చిత్రణకూ అతివాస్తవిక (sur-realism) చిత్రరణకూ చాలా తేడా వున్నది. నైరూప్య చిత్రణలో అతివాస్తవిక చిత్రణవలె వికృతాకారాలను చూపాలసిన అవసరం వుండదు. నైరూప్యవాదం అటు సాదృశ్య చిత్రణాకాదు, ఇటు ఊహాచిత్రణాకాదు. ప్రతివస్తువుయొక్క బాహ్యరూపాన్ని కాక, దానిలో అణగిఉండే సూక్ష్మరూపాన్ని చూపటం నైరూప్యచిత్రణయొక్క కార్యం. అతి రసవంతమైన కవి హృదయంలేనిదే యీ చిత్రణ అసులభం” అన్నాడు గంభీరంగా.

దేశంలోని చిత్రకళ విషయం వచ్చి “ప్రథమంలో వంగీయులలోనే గొప్పచిత్రకారు లున్నమాట అవాస్తవం కానప్పటికీ ఇప్పుడు భారతవర్షపు ప్రతిప్రాంతంలోనూ వంగీయులను తలదన్నిన చిత్రకారులున్నారనేది నిర్వివాదాంశం” అన్నాడు. హల్దార్‌లో సామాన్యంగా బంగాళీవారిలో కనుపించే బంగాళీలే మనుషులనే ప్రాంతీయత్వం గోచరించదు. ఒకసారి అన్నాడు “ప్రతిరాష్ట్రంయొక్క ఆర్టుస్కూలుకూ బంగాళీప్రిన్సిపాలులే నియమితులైయున్నారు. ఈపద్ధతి మంచిదికాదు. ఇందువల్ల ఆయాప్రాంతాలవారికి అసహిష్ణుతా అవమానమూను.” సాధారణంగా ఇట్లాంటిమాటలు ఏబంగాళీ వ్యక్తిముఖంనుండీ రావు.

అసిత్‌కుమారహల్దార్, కళాకారుడుగానూ, కవిగానూ, పండితుడుగానూ మాత్రమేకాక మనిషిగా కూడా చాల మంచివాడు. ఎన్నికష్టాలలోనైనా చాల ఉల్లాసంగా వుంటాడు. నైరాశ్యాన్ని దరిచేరనీయడు. నిరంతరం ఏదో ఒకపని చేస్తూనేవుంటాడు. సంకుచితప్రాంతీయవాదంనుండి విముక్తంగావుండి అన్నిప్రాంతాలవారియెడల భ్రాతృభావాన్ని కనపరుస్తాడు. ఎప్పుడూ తనహృద్ వీణాతంత్రులను అనంతచైతన్యంలోని అస్ఫుటనాదంతో మేళవింప చూస్తుంటాడు.

అగ్నిపరీక్ష

శ్రీ మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రి
సాహితీ సమితి

నా వింతజీవితంలో అనేక విచిత్ర విషయాలు విన్నాను; కన్నాను. అనేకమైన అద్భుతసంఘటనల్లో తటస్థంగానో, సాక్షిభూతంగానో కూడా ఉండడం సంభవించింది. కాని ఇప్పుడు చెప్పబోతున్నదిమట్టుకు చిత్రాతిచిత్రము. నిజమా!కలా!కల్లా! ఏమో- ఏంచెప్పను. ఆమనిషిదగ్గరున్నంతసేపూ, అతని మాటలు వింటున్నంతసేపూ నిజమేనని నమ్మాను. అతను చెప్పిన భయానక, విషాదగాథకూడా నిజమనే నా నమ్మకం. కాని ఆ మనిషి? అక్కడే నాకు సందేహం. స్థూలంగా మనకు కనపడే పాంచభౌతిక శరీరంతో ఉన్నమనిషా? లేక ప్రేతో, భూతమో, పిశాచమో అంటే కానూవచ్చును. ఇందులో ఏది అని గట్టిగా నన్ను ప్రమాణంచేసి చెప్పమంటే నేను చెప్పలేను. ఆనాటినుంచీ నన్నూ ఆ సందేహం బాధిస్తూనే ఉంది. ఇప్పటికేం తేలలేదు. నా జీవితాంతంవరకూ తేలుతుందనే నమ్మకం కలగడంలేదు. పోనీ ఆ వ్యక్తి ఎవరైతే మనకేం! అతను చెప్పిన కథాంశం ప్రధానం. అదిమట్టుకు నిజం. ముమ్మాటికీ నిజం అని తోస్తుంది. నీకెలా తెలుసును? నువ్వుచూచావా అంటే, చెప్పలేను. నేను చూడలేదు. కాని కొన్ని విషయాలు విన్నప్పుడు మనలో ఒక అశరీరవాణి ఇది నిజమే? సందేహంలేదు. సందేహించకూడదు అని చెవులో హోరెత్తి చెప్తుంది, ఈ మనిషి మీ తండ్రి, ఈమె మీ తల్లి అంటే అవుననో కాదనో విశ్వాసం ఎలా కలుగుతుందో అలాగే ఇదీననుకోండి.

మొన్న నీమధ్య పెద్ద తుపాను వస్తుందనుకున్నాం చూచారూ! తుపాను లేకుండా పెద్దగాలి రోజున్నర వర్షంతో తేలిపోయింది. ఆనాడు జరిగిన సంగతిది. ఆ క్రితం రాత్రంతా ఆకాశం చిల్లుపడ్డట్టు ఏకధారగా వర్షం. ఆ రోజుకూడా మధ్యాహ్నం మూడు గంటలవరకూ తెరలు తెరలుగా, అంతులేని ఆగని దుఃఖంలాగ, కన్నీటి జడులలాగ వర్షంకురుస్తూనే ఉంది. మూడుగంటలయిన తరువాత శరీరాయాసంచేత దుఃఖోపశమన మయినట్లు, కొంచెం వర్ష ధారలుతగ్గి, తెరిపిచ్చింది. అయిదుగంటలవరకూ ఇంట్లోకూర్చుని, ఇంకవర్షంరాదని నిశ్చయంచేసుకొని, ఈ వర్షానంతరం పట్నం ఎలాఉన్నదో చూదామని బయలుదేరాను. వీధిలోకి వచ్చి నెమ్మదిగా సముద్రం వైపుగా దారితీశాను. ఆకాశాన్ని ఇంకా కారుమేఘాలు కష్టపరంపరలులాగ తరుముకెడుతున్నాయి. పట్టణాన్నంతా ఒక బూడిదరంగు దుప్పటితో చుట్టిపెట్టినట్లు ఎటుచూచినా పొగమంచు కమ్మేసింది. పది గజాల దూరంలోకూడా మనిషి స్పష్టంగా కనపడడంలేదు. కారులూ, బళ్లూ, సినీమాల్లోలాగ, దెయ్యాలులా హఠాత్తుగా మన దృక్పథంలోకివచ్చి మాయమవుతున్నాయి. మెరీనా పేవుమెంటుమీద నిలబడి సముద్రంకేసి చూశాను. సముద్రపు ఘోష వినపడడమేకాని, సముద్రుని దర్శనంమట్టుకు కాలేదు. ఒడ్డునున్న ఇసుకమీద పల్లెవాళ్లు కాబోలు అస్పష్టంగా కలలో మనుష్యులలాగా ఇటూ అటూ తిరుగుతున్నారు. నేను అలాగే నిలబడి, ఈ వాస్తవికమనిపించే మిథ్యాజీవనం. దానిలోని వ్యర్థమైన కామక్రోధాలూ, రాగద్వేషాలూ మొదలైన వాటిని గురించి యోచిస్తూ, ఆశ్చర్యపోతూ, సత్యమైన అలౌకిక ప్రపంచానికి సోపానాలు ఎలా ఉంటే బాగుంటాయీ అని ఊహాగానంచేస్తూ జాగ్రత్స్వప్నములకు

* రజతోత్సవానంతరం జరిగిన సాహితీసమితి ప్రథమ సమావేశంలో చదివిన కథ.

మధ్యనున్నట్టున్నాను. నన్నూ నా ప్రపంచాన్నీ కూడా మరచిఉన్న ఆస్థితిలో యముడి నిట్టూర్పులాంటి అతి శీతలవాయువొకటి నాకుసోకి, నా శరీరాన్నంతనీ ఒక్కసారి ఝల్లుమనిపించింది. దానితో ఊహాప్రపంచంలోకి, ఒక్కసారి పైనుంచి ఎవరో తోసినట్టు, పడ్డాను. అప్రయత్నంగా పైనున్న ఖండువా దగ్గరగా కప్పుకుని, వెనక్కు తిరిగాను. అక్కడనుంచి కదులుదామని. కాని, వేళ్లుతన్నుకుపోయినట్టు కదలలేకపోయాను.

నా వైపుకు ఒకమనిషి వస్తున్నాడు. ఇంతసేపటి నుంచీ, ఎంతమంది నా పక్కనుంచి వెళ్లారో నేను గమనించలేదు. కాని ఈ మనిషి చూపుమేరలోకి రావడంతోనే, నేను దివాస్వప్నంలోనుంచి జాగ్రదవస్థలోకి వచ్చానను కుంటాను. అతని సామీప్యమే నన్ను కదలనివ్వకుండా చేసిందనుకుంటాను. సన్నంగా పొడుగ్గా, గాలిలో తేలిపోతున్నట్టు నడుస్తూవచ్చాడు. తలంతా రేగిపోయిఉంది. పెద్ద గాలిదుమారంలో నడిచివచ్చినట్లు ముఖమంతా పీక్కుపోయి, అస్థిపంజరంమీద చాలీ చాలక చర్మంతొడిగినట్టుంది. కళ్లుమట్టుకు రెండు చీకటిగుహల్లోనుంచి మెరుస్తున్న అగ్ని శిఖల్లా కనపడ్డవస్తువునల్లా దహించేట్టున్నాయి. అతని వయస్సు 40 సంవత్సరము లుండవచ్చు లేదా 20 కంటె ఎక్కువలేవన్నానమ్మవచ్చు. శరీరంలో రక్త, మజ్జ, మాంసాదులున్నాయా లేవా అంటే లేనట్టే అనుమానం. అందుకనే ఆవ్యక్తి సజీవుడైన మనిషా లేక దెయ్యమో భూతమేనా అంటే యదార్థం చెప్పలేకపోవడం. ఆ మనిషి దగ్గరకు వచ్చినకొద్దీ, ఒక విధమైన భయంకలిగింది. ఒక విధమైన ఆకర్షణా ఏర్పడ్డది. ఆ మనిషినుంచి దూరంగా తొలగిపోదామనిపించలేదు. అంతకంతకు దగ్గరగా వెళ్లుదామనిపించింది. కాని అతనే నెమ్మదిగా గాలికెరటంమీద వచ్చినట్లు తిన్నగా నాదగ్గరకు వచ్చాడు. మళ్ళీ ఒకసారి నా శరీరం కంపించింది. ఇతను మామూలుమనిషి కాడనే అనుమానం నాకు అప్పుడే కలిగింది. త్వరగా ఇంటికి పోదామనిపించింది. కాని కదల్లేకపోయాను. కణకణలాడే విస్ఫులింగములలాంటి కళ్లతో ఒక్కసారి నా కళ్లలోకి చూచాడు. ఆచూపుతో నాపంచప్రాణాలనూ గాలంవేసి లాగినట్టులాగి తన దారిని తను నడవసాగాడు. నా శక్తి నా స్వేచ్ఛ యావత్తూ పోయినాయి. నేను అప్రయత్నంగా అయిష్టంగా అతని వెనకాలే నడిచాను. కొంతదూరంసాగి నిర్జనంగా ఉన్నచోట, పేవుమెంటుమీదనుంచి ఇసుకమీదకు నడిచాడు. వెనకనే నేనూ దిగాను. నేను వస్తున్నానా లేదా అని మట్టుకు అతను వెనక్కు తిరిగి చూడలేదు. కాని నేను వస్తున్నానని అతనికి తెలుసుననుకుంటాను. నాలుగడుగులువేసి అతను ఇసుకమీదనే కూర్చున్నాడు. నేనూ కూర్చున్నాను అతని కెదురుగా. కొన్ని నిముషాలవరకూ ఏమీ మాటలాడలేదు. అంతసేపూ నాకు భయంవేసేటట్లు నాకేసికాదు. నాలోనుంచి ఎక్కడికో చూస్తున్నాడు. అతనికళ్ళలో ఎక్కడివో, ఎంతోదూరాన్ని ఉన్నట్టు అగ్నిజ్వాలలు కనపడ్డాయి. ఆకాశం మరీ కారుకమ్ముకుపోయింది. మా చుట్టూఉన్న చేతనాప్రపంచమంతా స్తంభించిపోయింది. సముద్రఘోషలో ఎక్కడివో భయంకరమైన రోదనలు వినపడ్డాయి. గాలిలో శ్మశానవాసనలు నా నాసికలకు సోకినాయి. ప్రపంచమంతాపోయి మేమిద్దరమే మిగిలినట్లనిపించింది. అతనికళ్ళవెంట కన్నీళ్లుకారడం మొదలుపెట్టినాయి.

భయంతో, గద్గదికతో 'ఏమండీ! విచారిస్తున్నారు విచారించకండి. మీ కభ్యంతరం లేకపోతే నాతో చెప్పండి. కొంత బరువు తగ్గుతుందేమో' అన్నాను.

ఉప్పెనలా పొంగివస్తున్న దుఃఖాన్ని నెమ్మదిగా అపుకుని 'చెపుతాను నాయనా. చెపుదామనే వచ్చాను. చెప్పాలి, అందరితోనూ చెప్పాలి. దాచి లాభంలేదు. చెపుతాను!' అన్నాడు. అని నెమ్మదిగా తనకథ ప్రారంభించాడు.

౨.

తరుచుగా మనలో చాలామందికి అనవసరమైన విషయాలనుగురించి, అసాధ్యమైన ఆదర్శాలను గురించి, అర్థంలేని తత్త్వాన్నిగురించి తేలికగా మాట్లాడుతూఉండడం అలవాటు. కాని మధ్య మధ్యను అప్రయత్నంగా ఈవ్యర్థసంభాషణలోనే మనకు తెలియకుండానే సన్నిహితసంఘటనలు కొన్ని మనసంభాషణను రాజకీయసిద్ధాంతాలవైపో, జీవితాదర్శంవైపో, అహింసాసిద్ధాంతంవైపో, సత్యసాధనవైపో తిప్పినడిపిస్తాయి. నేనూ, రాజారావు— అన్నట్టు రాజారావును మీరెరుగరుకాదూ! మొదటి నుంచీ చెపుతాను. రాజారావూ నేనూకూడా ఈ ప్రాంతాలవాళ్ళమేకాని చిన్నప్పటినుంచీ 'ఉత్తర దేశంలోనే చదువుకుని కలకత్తాలో ఒక పెద్ద కంపెనీలో చాలాకాలంనుంచి పనిచేస్తున్నాం. నెల రోజులు శలవు తీసుకుని ఇక్కడ పనులు చక్కపెట్టుకోడానికివచ్చాం. రాజారావు భార్యా, తల్లీ, తండ్రీ అంతా కలకత్తాలోనే ఉన్నారు. నాకు తల్లీ తండ్రీ లేరు. భార్య ఈప్రాంతాలనే పుట్టింటికి వచ్చింది. నేను నా భార్యనూ, రాజారావు తనసోదరినీ తీసుకుని కలకత్తా వెళ్ళవలెనని సంకల్పించుకుని మదరాసు నుంచి బయలుదేరాం. మాలో ఎవ్వరికీ శకునాలన్నా సూచనలన్నా నమ్మకంలేదు. మేము ప్రయాణం పెట్టుకున్నరోజు మంచిదికాదనీ, మరొక్క నెల రోజులు కూతుర్ని ఇక్కడనే ఉంచమనీ మా అత్తగారు చాలా బలవంతపెట్టారు. 'ఏమంటావు?' అని నాభార్య నడిగాను. అదివరదాకా ఉత్సాహంగా ప్రయాణమైనమనిషి కొంచెం మెల్లగా 'మీఇష్టం' అంది. 'నాకు చాలా తొందరపని ఉన్నది. నేను వెళ్ళక తప్పదన్నాను' 'అయితే నేనూ వస్తానన్నది' 'మీ అమ్మగారు అలా అంటున్నారు. నీకూ ఏవో కొన్నాళ్ళు ఇంకా ఉండవలెననే ఉన్నట్టుంది...' 'అబ్బే, లేదు, ఏంలేదు. మనస్సులో ఏదో ఆందోళన, భయం బయలుదేరింది హఠాత్తుగాను. కారణం ఏంలేదు, ఫరవాలేదు. వెడదాం. మీరొక్కరూ ఇంకా ఎన్నాళ్ళు ఇబ్బంది పడతారు, నాకుమట్టు కిక్కడేం తోస్తుంది...ఎప్పుడూ ఇలా లేదు, ఎందుచేత నింతభయం...ఏవో అజీర్తో, పైత్యమో... ఫరవాలేదు, లెద్దురూ అదే సర్దుకుంటుంది. మీరు వెళ్ళక తప్పదంటే నేను ఉండలేను. అనుకున్న ప్రయాణం ఆపడమెందుకు - నడవండి' అన్నది. కాని ప్రతిమాటలోనూ ఏవో వెనక్కిలాగుకున్నట్టే తోచింది. 'అయితే ఈపూట ప్రయాణమే నన్నాను.

మళ్ళీ ఒకసారి రాజారావుదగ్గరకెళ్ళాను త్వరగా బయలుదేరమని చెప్పడానికి. 'ఏంరాజా! ఇంకా నిస్త్రాణగా అలా కూర్చున్నావేమిటి? ఇంక నాట్టే వ్యవధిలేదు. త్వరగా డబ్బాడవాలీ సర్దు' అంటూ లోపలికెళ్ళాను. రాజారావు ఏదో పరాకుగా ఎక్కడో చూస్తూఉన్నట్టుగా కూర్చున్నాడు. ఒక్కక్షణం నాకు సమాధానం చెప్పలేదు. 'వెడదామంటావా' అన్నాడు పెద్దనిట్టూర్పుతో ... 'అదేమిటి' అన్నా ... 'ఏంలేదు ఏదో నాకు మతిపోతోంది. ఏదో మహాప్రళయం వస్తోన్నట్టు భయంకరమైన గర్జనలూ రోదనలూ వినపడుతున్నాయి. పెద్ద యుద్ధం జరుగుతోన్నట్టు దృశ్యాలు నాకళ్ళకు కట్టినట్లు కనుపిస్తున్నాయి. ఏవో ఆర్తనాదాలు, గర్భనిర్భేదకంగా నా చెవుల్లో హోరెత్తుతున్నాయి...

ఏమిటంటావు అదంతాను. నాకు అదోవిధమైన భయంగా ఉంది.' అన్నాడు. 'అయితే పోనీ ప్రయాణం మానేద్దామా. మా ఆవిడా కొంచెం సందేహిస్తోంది' అన్నాను. 'అలాగా...అయినా సరే, మనం వెళ్ళక తప్పదు. వెళ్లాలి. నేను అక్కడ ఉండితీరాలి. అనేక వేల గొంతుకలు నన్ను పిలుస్తున్నాయి. అనేక వేల చేతులు నాకేసి చాపిఉన్నాయి...ఇదేదో... కాదులే వెళ్లాలి. వెడదాం' అని లేచాడు ఉద్రేకంతో.

నేను ఇంటికొచ్చాను. నాకేమిటో అంతా అయోమయంగా ఉన్నది. నేను మామూలు మనిషిని. నాలో ఏవిధమైన సున్నితాలూ లేవు. కవిత్వాలూ, ధ్వనులూ నా కర్థంకావు. కాని రాజారావు, అతి సుకుమారి ...రూపంలోనూ, మనస్సులోనూ, హృదయంలోనూ కూడాను. ఎక్కడో జరుగుతున్నది అతను ప్రత్యక్షంగా చూస్తూన్నట్టు చెపుతా డొక్కొక్కప్పుడు. ముందు రాబోయేవీ జరుగబోయేవీ ఒకొక్కప్పుడతనికి తెలుస్తాయి. అతనిది Psychic nature అనీ experiments కు మంచి subject అనీ కొందరు అనగా విన్నాను. అందుచేతను అతనిలా అన్నాడంటే నాకూ ఏదో కొంతఅనుమానం కలిగింది. అయినాసరే అనుకుని కలకత్తా మెయిలుకు రెండుగంటల ముందుగానే బయలుదేరాం...సామాను బండిలో పెట్టి మేమాబండిలోకూర్చుని పోనివ్వమనేసరికి కట్టెల బండి ఒకటి ఎదురుగావచ్చింది. బండి ఆపి మా ఆవిడ ఒక్కమాటు లోపలికివెళ్ళి కాళ్లు కడుక్కుని మళ్ళీ వచ్చింది. మా అత్తగారు వచ్చే దుఃఖాన్ని ఆపుకుని కళ్లు వొత్తుకుంటూ నిలబడ్డది. తిన్నగా రాజారావింటికి వచ్చాం. వాళ్ళూ వీథిలోకిఅప్పుడేవచ్చి బండి ఎక్కుతున్నారు ... మా రెండు బళ్ళూ బయలుదేరి పది గజాలన్నా సాగకముందు, మా ఎదట భయంకరమైన ప్రమాదం జరిగింది. ఒక లారీవచ్చి రిక్షాను డీకొట్టింది. రిక్షాలో ఉన్న మహమ్మదీయ స్త్రీ కెవ్వుమని కిందపడింది. వెంటనే ప్రాణంపోయి ఉండాలి. హాహాకారాలు, జనసమూహం కేకలూ... మాదారిని మేం వెళ్ళిపోయాం. అది. పదహారో ఆగష్టు.

మేం వచ్చేసరికే రైలు సమ్మర్దంగాఉంది. మేం ఇంటరుక్లాసులో నెమ్మదిగా ఎలాగో ప్రవేశించాం. ఒక యుగంగా గడిచిన గంటతరువాత రైలు బయలుదేరింది. ఒక్కక్షణానికల్లా గభీమని ఆగింది. విచారించగా పడికట్టుమీదనున్న కుర్రవాడెవరో క్రిందపడ్డాడని తెలిసింది. వెంటనే ఆసుపత్రికి తీసుకువెళ్లారు. పాపం ఏమయ్యాడో తెలియదు. పదినిమిషాలు తరువాత మళ్ళీ దుఃఖంతో బయలుదేరినట్లు బలువుగా బయలుదేరింది రైలు.

సుమారు ఎన్నూరుదాటేవరకూ పెట్టెలో గందరగోళం తగ్గలేదు. నెమ్మదిగ, నయాన్ని, భయాన్ని, కొంతచోటు సంపాదించి కూర్చున్నాం. మాలో ఎవ్వరికీ మనస్సులో ఉత్సాహంగా లేదు. ఎవరికీ మాట్లాడాలని లేదు. ఎవరి ఆలోచనల్లో వాళ్ళు మునిగి తేలుతున్నాం. ఒక్కక్షణంలా గడిచిన కాలంలో సూళూరుపేట చేరాం. మళ్ళీ గందరగోళం, తిండికి పరుగులు, మళ్ళీ పావుగంటలో అంతా యథాస్థానాలు చేరుకున్నారు. మళ్ళీ రైలు బయలుదేరింది.

'కలకత్తాలో మతకలహాలు బయలుదేరాయట' అన్నాడు ఒకాయన పేపరుచేతపుచ్చుకుని. అందరి చూపులూ, చెవులూ ఆయనమీదకెళ్ళి చుట్టవేసినాయి. ఇవాళ ముస్లింలీగువారి Director action Day గనుక కలకత్తాలో అన్నిఆఫీసులకూ శెలవు ఇచ్చారనీ, దూకాణాలన్నీ బలవంతాన మూయించారనీ, అలా అంగీకరించని దుకాణాదారులను చావ

మీది, వారిదుకాణాలు కొల్లగొట్టి కొన్నిటిని తగల పెట్టారనీ ఇంకా ఏవేవో చదువుతున్నాడు. మా కాళ్ళూ చేతులూ చల్లపడ్డాయి. మేము కూర్చున్న చోటునుంచి కదలలేదు. మా చెవులు పత్రిక చదివేవారి దగ్గరున్నాయి. మాహృదయాలు కలకత్తాలో ఉరికాయి. మామనస్సులలో మహాసంక్షోభం బయలుదేరింది. ఎవరికీ ఏమనడానికీ తోచలేదు.

అలా ఎంతసేపు కూర్చున్నామో తెలియదు. రైలు చీమ గంగాయాత్రలా నెమ్మదిగా పాకుతోన్నట్టనిపించింది. చుట్టూ అంధకారం మృత్యువులా ఆవరించింది. కొన్ని వేలక్షతగాత్రుల హాహాకారాలులా రైలుహోరు మా చెవులలో హోరెత్తుతోంది.

'మహా చెడ్డదారుణంగా ఉంది' అన్నాడు ఒకతను పక్కమీద సావకాశంగా పడుకుంటూ.

'ఈ జిన్నాగాడికేం పొయ్యేకాలం' అన్నాడు మరొకడు సిగరెట్టు పీలుస్తూ.

'అబ్బే వాళ్ళను దేశంలోనుంచి తరిమేస్తేనేకాని లాభంలేదు'

'తరిమెయ్యడమేమిటి. నల్లిని నలిపినట్టు నలిపి పారెయ్యాలి'

'అహింసనుకుంటూ ఈగాంధీ ఒకడు మనకి...' తనేదో ప్రతీకారం చెయ్యబోతున్నట్టూ గాంధీవచ్చి తనచెయ్యి పట్టుకున్నట్టూను.

'ఈ కాంగ్రెసువాళ్ళు కొని తెచ్చుకున్నారు' అన్నాడు ఒక కమ్యూనిష్టు.

'కాంగ్రెసు కొని తెచ్చుకోడమేమిటి'

'వాళ్ళందరినీ చంపమన్నారుటయ్యా' ...

'వాళ్ళేమైనా పల్లెత్తుమాటన్నారూ వాళ్ళని'...

'నీలాంటివాళ్లుండమట్టే దేశం ఇలాఅఘోరిస్తోంది.'

'మాటలు సరిగ్గా రానియ్యి'...'ఏంచేస్తావేం'...

'ఈమాట మళ్ళీ కుయ్యి'...'ఓమాటకాదు. లక్షమాట్లంటూ. అబ్బో ఈమాత్రం దానికే భయపడతాననుకున్నావా'...'అంత ధైర్యశాలివి కలకత్తా పోరాదూ' 'వెళ్ళనా మరీ. నీకు మల్లే దొంగతనంగా తప్పించుకు తిరిగేవాళ్ళంకాదు'...

'అహింస మంచిదేకాని, ఇప్పుడు గాంధీగారేమంటారో'...'ఆయన ఎప్పుడు చెప్పినా ఒక్కటే. మంచివల్ల చెడు నశిస్తుందంటాడు'...కాని ఇలాటప్పుడు ఇలాటి అత్యాచారాలు జరుగుతుంటే ఎలా చూస్తూ ఊరుకోడం'...

'ఇలాటప్పుడు కాకపోతే నీఅహింస మరెప్పుడు... ఇది పరీక్షాసమయం. పరీక్ష కాగలేకపోతే దాని ప్రయోజన మేముంటుంది'

'నిజమే ననుకో. కాని, నీకళ్ళఎదుట నీభార్యనో తల్లినో మానభంగంచేసి ప్రాణం తీస్తుంటే చూస్తూ ఊరుకోడం అహింసా, పిరికితనమా...? 'చూస్తూ ఊరుకోమని ఎవరన్నారు. ఊరుకుంటే పిరికితనమే!

'మరేం చెయ్యమంటావు'...'అయినా గాంధీగారేమంటారో ... ఆయనేదో ఒకదారి చూపిస్తే బాగుండును'...'చూపిస్తాడు. ఎలాగూ చూపిస్తాడు కాని ఎంతకాలం ఆయనమీద ఆధారపడడం, ఒక మహానుభావుడు ఒక సిద్ధాంతాన్ని మనకు చెప్పినప్పుడు దాన్ని ఆచరణలో పెట్టవలసినబాధ్యత మనది. ఏ పరిస్థితులలో ఎలా సరిపెట్టుకోవాలో నిర్ణయించుకోవలసినబాధ్యత మనది' అన్నాడు పిడుగులా రాజారావు. అంతవరకూ మేము ఆసంభాషణలో కలగచేసుకోలేదు. కలగచేసుకోవలెనని అనుకోలేదుకూడాను. మామనస్సులలో బయలుదేరిన తుపానులనే ఆపుకోలేకుండాఉన్నాం. ఈమాట అనడంలో రాజారావు ఇంతసేపటినుంచీ ఆలోచిస్తూ ఏదోనిశ్చయానికి వచ్చినవాడికి మల్లే మాట్లాడాడు. మేమంతా తెల్లపోయాం.

'నిజమేనండి... కాని ఇలాటప్పుడు... ఎలా... ఏం చెయ్యడం. ఏమీ చెయ్యకుండా ఊరుకోడం ఎలాగ. ఇంతదారుణం ఎక్కడైనా ఉంటుందండీ' అన్నాడు భయపడుతూ ఆ పెద్దమనిషెవరో...

'ఊరుకోమని ఎవరన్నారు, ఊరుకోకండి. చేతనైతే వెళ్ళి ఆపండి' అన్నాడు రాజారావు. 'ఆపడమా! ఎవరాపగలరు ఆ రాక్షసులని. అందులో అహింస ఒకటాయెను...'

'ఏమీ!' తలుచుకుంటే ఎందుకాపలేరూ. కాని మనం ఇక్కడనుంచి కదలం. మీనమేషాలు లెక్కపెడుతూ ఇక్కడే కూచుంటాం. ఎక్కడో ఎవళ్లో చస్తే మనకేం మన సిగరెట్లూ, మన కాఫీలూ, మన భార్యలూ ఉంటే చాలు—మనకు ఆత్మగౌరవం ఏనాడో చచ్చింది. అన్నివేలమంది హిందూస్త్రీలకు మానభంగం అవుతుంటే మనంకనక ఊరుకున్నాం కాని మరే జాతివాడూ ఊరుకోడు. మనం ఇలా ఊరుకుంటామని తెలిసేవాళ్లు చెలరేగడమున్నూ. ఇక్కడ హాయిగా కడుపులో నీళ్లు కదలకుండా కూర్చుని హింసా అహింసా అని తర్కించుకుంటూ మన మాంద్యానికీ అశక్తతకీ బాధ్యత ఎవరినెత్తిని తోద్దామా అని ఆలోచిస్తాం' అన్నాడు రాజారావు గుక్కతిప్పుకోకుండాను. తక్కినవాళ్ళ సంభాషణలు కట్టిపెట్టి, అంతా మావాడి కేసి చూచారు.

'మీరుమట్టుకేం చేస్తారేం' అన్నాడాయనెవరో.

ఏంచేస్తానా- వాడి దౌర్జన్యాన్ని శాయశక్తులా ఆపడానికి ప్రయత్నిస్తాను. ఆ ప్రయత్నంలో నా ప్రాణమైన ఒదులుకుంటాను. మా ఆడవాళ్ళమీదకు వొచ్చిపడితే మా వాళ్లని నా ముందు నా చేత్తోటే కడతేరుస్తాను. వాళ్ళచేతుల్లోమట్టుకు పడనివ్వను. ఇంకా అవసరమైతేవాడినీ చంపుతాను'అన్నాడు రాజారావు. అతని నోటివెంట ప్రతిమాటా మరఫిరంగిలోనుంచి వచ్చే గుండులా వచ్చి మాకు తగిలింది. అతని ముఖం వర్షాకాల సూర్యాస్తమయంలా ఉంది. అతని కళ్లు దివ్యజ్యోతుల్లా వెలుగుతున్నాయి. మా కందరకూ భయంవేసింది. అతను అవసరమైతే అంతపనీ చేస్తాడనే నమ్మకం మాకు కలిగింది.

ఇలా ప్రతిస్టేషనులోనూ ఎక్కేవాళ్లూ దిగేవాళ్లూ, ఈ విషయాన్ని గురించే వాదోపవాదాలూను. వాల్తేరులో ఇంకా భయంకరంగా చెప్పుకున్నారు. బరంపురం చేరేసరికి అక్కడవార్తలు వినేసరికి గుండెలాగిపోయినాయి. కాని మాలో ఆడవాళ్ళకు కాని మగవాళ్ళకు కాని వెనక్కుపోదామని అనిపించలేదు. మాలో ఒక్కళ్ళకూ మళ్ళీ ఒకళ్ళనొకళ్ళం కలుసుకుంటామని కాని మళ్ళీ మనదేశం చేరుకుంటామని కాని నమ్మకం కించిత్తుకూడా లేదు. అయినా ఏదో అతీంద్రియమైనశక్తి మమ్మల్ని ముందుకు లాక్కుపోయింది...ఏలాగో కలకత్తా చేరుకున్నాం.

అక్కడ స్టేషనులో దృశ్యం వర్ణించడానికిశక్యం కాదు. దెబ్బలు తిన్నవాళ్ళు, కత్తిపోట్లు తిన్నవాళ్లు, పట్టణం విడిచి పారిపోయేవాళ్ళు, వయసువారు, ముసలివారు, బాలురు, స్త్రీలు—ఎన్ని వేలమందో స్టేషనులో ఇసుకవేస్తే రాలకుండా ఉన్నారు. ఆ దృశ్యంచూస్తేనే పట్నం ఏ పరిస్థితులలో ఉన్నదో అర్థమయింది. ఎవ్వరినీ అడగకుండానే...ఊళ్ళోకి ఎవ్వళ్ళూ వెళ్ళకట్టమన్నారు. కార్లుకూడా ఏమీ దొరకలేదు. మేము సామాను అక్కడే పడేశాం. అదేమవుతుందన్న ఆలోచనే మాకు కలగలేదు. తిన్నగా ఊళ్ళోకి బయలుదేరాం. వద్దని చాలా మంది వారించారు. ఆగమని బలవంతపెట్టారు. అక్కడున్న ఆడవాళ్ళు మా వాళ్ళను కౌగలించుకుని వెళ్ళవద్దని ఏడ్చారు. మేమూ మా వాళ్ళని అక్కడ

ఉండమన్నాం. వాళ్ళు ఉండమని మా వెంటబయలు దేరారు.

కలకత్తావీధుల్లో అహర్నిశాదు ఎప్పుడూ సాధారణంగా తెరిపిఉండదు. ఎప్పుడూ జనం తిరుగుతూనే ఉంటారు. అలాంటిది ఆనాడు వీధులన్నీ నిర్జనంగా ఉన్నాయి. బళ్ళూ కార్లూకూడా అట్టే తిరగడం లేదు. అప్పుడో ట్రామూ అప్పుడో ట్రామూ పాడిలిపోతూ వస్తోంది. చాలా దుకాణాల తలుపులు బద్దలకొట్టిఉన్నాయి. లోపల సరుకుపోగా మిగిలినది చెల్లాచెదరుగా ఉన్నది. అక్కడక్కడ కొన్ని కాలిన ఇళ్ళు ఇంకా కాలుతూనే ఉన్నాయి. రోడ్ల మీద అక్కడక్కడ శవాలు పడిఉన్నాయి. మేము మహాశ్మశానంలో నడుస్తున్నామనిపించింది. మమ్మల్ని చూచినవాళ్లు ఆశ్చర్యపోయారు మా మొండితనానికి. మేమూ అరిచేతుల్లో ప్రాణాలుపెట్టుకుని రాజమార్గాలు తప్పించి సందులా గొందులా పడి మా వీధి చేరుకున్నాం. మా వీధిచివర పెద్ద మిఠాయి దుకాణం ఎప్పుడూ తెరిచి ఉండేది. ఎప్పుడూ ఎంతో మంది అక్కడ మిఠాయిలు కొనుక్కుపోతుండే వారు. ఇవాళ ఎవరూలేరు. అలాగే అన్నీ మూయబడో బద్దలకొట్టబడో ఉన్నాయి దుకాణాలు. మా వీధిలోకి వెళ్ళుతుండగానే కొందరు తురకలు కత్తులుచ్చుకుని కేకలేసుకుంటూ మా వేపు పరుగెత్తుకొచ్చారు. మేము ఒక్కపరుగున మా గుమ్మంలోకి ఉరికాం. తలుపు వెయ్యబోతున్నాం నలుగురు తురకలు తలుపుతోసుకుని లోపలపడ్డారు. మా కందరకూ వొళ్ళు చల్లపడి రక్తం గడ్డకట్టినట్లైపోయింది. లోపల అంతా నిర్జనంగావుంది. మాకు పది అడుగుల దూరంలో రాజారావు తండ్రి చనిపోయి ఉన్నాడు. ఆయన వైపుచూస్తే చాలా ఘోరమైన దెబ్బలాట జరిగిఉండవలెననిపించింది. అతనిమీదనే ఒకసాయిబుశవం పడిఉంది. ఇంకొంచెముఅవతలగా రాజారావు తల్లిశవం. ఉన్నది. ఆత్మహత్య చేసుకున్నట్లుంది. మేము ఆలోచించడానికీ శవాలను పరీక్షించడానికీ వ్యవధిలేక పోయింది. లోపలికివచ్చిన ముసిలిములు మమ్మల్ని ముట్టడించారు. ఇద్దరు మా ఆడవాళ్ళమీదకు దూకారు. నేనూ రాజారావు అడ్డు పడ్డాం. తక్కిన వాళ్ళిద్దరూకూడా వచ్చి మా మీద పడ్డారు. ఆడవాళ్లు గొల్లుమన్నారు. ఏం ప్రయోజనం. ఆ అరణ్యరోదనం ఎవరికి వినపడుతుంది. ఎవరువచ్చి అడ్డుపడతారు. వాళ్ళు కెవ్వుమనగానే ఒకముసిలిము వాళ్ళమీద కెళ్లాడు. మేము ఇంకా ఎక్కువగా కుస్తీపట్టాం. ఇంతలో హఠాత్తుగా నావీపుమీద బాకుతో ఒకడు పొడిచాడు. 'అబ్బా' అని నేను ముందుకుపడ్డాను. నేను కడతేరాననుకుని ముసిలిములు ముగ్గురూ రాజారావుతో యుద్ధం ప్రారంభించారు. రాజారావు ఒక్కసారి దెబ్బలాటలోనే నాకేసి చూశాడు. నేను కదలలేకపోయాను కాని స్మారకం తప్పిపోలేదు. రాజారావు అభిమన్యుడులా, సవ్యసాచిలా దెబ్బలాడుతున్నాడు. చూస్తుంటే ఆశ్చర్యం వేసింది ఇంతశక్తి ఇతని కెలావచ్చిందని. అవతల ఆడవాళ్ళిద్దరూ కలిసి వాళ్ళమీదకు వచ్చిన మహమ్మదీయునితో దెబ్బలాడుతున్నారు. ఆపేచీలో ఎలాగో ఆతురకచేతుల్లో కత్తిజారి నేలమీదపడింది. మెరుపులా నాభార్య ఎలాగో తప్పించుకుని ఆకత్తిని తీసి వాడిని పొడిచింది. వాడు కిందపడ్డాడు. సెబాష్ అన్నాడు రాజారావు. అంతా ఒక్కరెప్పపాటులో జరిగింది. రాజారావుతో దెబ్బలాడుతున్న వాళ్ళు ఇది చూచి ఇద్దరు అమాంతం ఆడవాళ్ళమీదికెళ్ళి వెంటనే నాభార్యను పొడిచేశారు. 'శివశివా' అని ఆవిడ ప్రాణాలు విడిచింది. రెండోవాడు రాజారావు చెల్లెలిని పట్టుకుని బలాత్కరించబోతున్నాడు.

రాజారావు ఒక్క ఊపులో తనను పట్టుకున్నవాడిని విదిల్చి పారేసి వాళ్ళమీదకురికి వాడిని చంపాడు. మిగతావాళ్ళు ఒకడు తనమీదకొచ్చాడు. రెండో వాడు అతని చెల్లెలిమీద కెళ్లాడు. ఆ అమ్మాయి చటుక్కున పమిటకొంగుతో మెడకు ఉరిపోసుకుని ప్రాణం విడిచింది. చేతులోచిక్కిన ఇద్దరు ఆడవాళ్లూ కూడా దక్కలేదు కదా అనేకోపంతో ఆ సాయిబులలో ఒకడు ఆ అమ్మాయిని– చనిపోయిన దాని రొమ్ములు ... అబ్బ - దారుణమైన అత్యాచారాలు చెయ్యబోయాడు. ఎలా తప్పించుకున్నాడో మళ్ళీ రాజారావు తప్పించుకుని వాడినొక్కపోటు పొడిచాడు, వాడు చచ్చాడు. ఇంతలో నాలుగోవాడు వచ్చి రాజారావును చంపాడు. ఆడవాళ్ళ మెళ్ళో వస్తువులు తీసుకున్నాడు. వాళ్ళమీద మూత్రవిసర్జనం చేశాడు. వెడుతూ నన్నొకతాపు తన్ని చక్కాపోయాడు. ఈగాథంతా విద్యుద్వేగంతో జరిగిపోయింది.

ఇంక నేం చెప్పను. ఆ తురకలదౌర్జన్యం తలుచుకుంటే నఖశిఖపర్యంతం మండిపోతుంది. ఎందుకు వాళ్ళకు మనమీద నింతకోపం. వాళ్ళకు ఏమి అపకారం చేశాం. దారినపోయే ఆడవాళ్లను మానభంగం చెయ్యమనీ నిర్హేతుకంగా - నిరపరాధులను చంపమనీ ఏధర్మశాస్త్రం చెపుతుంది. ఏమతప్రవక్త బోధించాడు. దానివల్ల వాళ్ళు సాధించే దేమిటి...... నేను మందుడను. వాటికేమి సమాధానాలు నాకు తోచడంలేదు. కాని మావీరవనితలను తలుచుకుంటే స్త్రీజాతిలో పరమేశ్వరి ప్రత్యక్షమవుతోంది. మా రాజారావు పరాక్రమం తలుచుకుంటే లయకారుడు రుద్రుడు ప్రత్యక్షమవుతాడు. అతను పోయినందుకు నేను విచారించడంలేదు. తలుచుకుని గర్వపడుతున్నాను. కాని తురకలొస్తున్నారని విని, ఇళ్ళూ వాకిళ్ళూ, భార్యలూ, బిడ్డలూ అన్నీవిడిచి పారిపోతున్న పిరికిపందలను చూచి సిగ్గుపడుతున్నాను. ఎక్కడో జరిగినది, మనకేం అనుకుంటూ, రేపు తమమీదకూ రావచ్చునన్నసంగతి గ్రహించకుండా, తమజాతిస్త్రీలకు జరిగే మానభంగాలుకూడా మరచిపోయి, హాయిగా నిశ్చింతగా తిరిగే...ఏమనను అని వలవల ఏడిచాడు.

నాకూ పట్టరాని దుఃఖం వచ్చింది. నేనెక్కడున్నది మరచిపోయాను. నా వంట్లో రక్తం ఉడికిపోతోంది. నా ఎదుట తెరమీద నాటకంలా, అంతకంటె స్థూలంగానే కలకత్తాదురంతాలు కొన్ని కనపడ్డాయి. దూరశ్రవణ దూరదర్శనాలలో కాని, Fourth dimension లో కాని నాకు నమ్మకం కాలేదు. కాని ఆనాడు నాకు ప్రత్యక్షమైనదృశ్యం భావనాచిత్రం అని వప్పకోలేను. రేడియో మాటలులా వినపడుతున్న ఆ అపరిచితుని మాటలు కొంతసేపటికి వినపడడం మానేశాయి. కలకత్తాలో మనుష్యులు పరుగెడుతున్న చప్పుళ్ళూ, కత్తుల ఝళిపింపులూ, ఆర్తుల రోదనలూ మాత్రం వినిపించాయి. క్రమేణా అవికూడా Fade out అయిపోయాయి. నేనుమాత్రం కొయ్యబారిపోయి అలాగే కొంతసేపు కూర్చున్నాను. సముద్రం నన్ను పరామర్శిస్తున్నట్లు నెమ్మదిగా రోదించింది. కలకత్తా దురంతాలకు కన్నీరుకారుస్తున్నట్లు హఠాత్తుగా వర్షం ప్రారంభించింది. నేను జాగ్రదవస్థకు వచ్చాను. నా ఎదట ఎవ్వరూ లేరు.

నేను విన్నదంతా కలా, నిజమా? ఏమో!

రాజమాత

శ్రీ. పి. గణపతి శాస్త్రి

అంకితం: కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారికి

భారత యుద్ధానంతరము: హస్తినాపురమందలి రాజమందిరము; సాయం సంధ్యా ప్రారంభ సమయమున దూరంగా గంభీరమైన ప్రయాణ భేరీధ్వని వినబడుతుంది. క్రమంగా ఆధ్వని సమీపిస్తూ రాజభవనంలో ప్రతిధ్వనిస్తూ ఉంటుంది. రాజభవన ప్రాంగణంలో కుంతీ గాంధారీ ప్రవేశిస్తారు.

[తెరలో]

ధరణిఁ జతుస్సముద్ర పరిధౌతదుకూల, మహాత్మ దోర్ద్వయిం
గరమనురాగమొప్ప, చిరకాలసుకమ్ములఁ దేల్చి, యింకను
ద్ధురపతిభక్తి, రాజ్ఞిదనతోఁ జనిరావనికేగఁ, బాలితో
ర్వర సెలవీయఁ గోరుధృతరాష్ట్రమహీపతి కానతీయరే।

గాంధారి

మహారాజ్ఞీ ! అదిగో! ప్రయాణభేరీధ్వని గంభీరముగా వినబడుచున్నది. మహారాజుకూడ ప్రయాణోన్ముఖులై యున్నారు. నాకింక సెలవిప్పింపవామరి.

కుంతి

అమ్మా! నీకీ పరిణతవార్ధకంలో వనవాసముచేయవలసిన అవశ్యకత ఏమికలిగినది! నీవొక్కతెవైనా, పుత్రదుఃఖపీడితనైన నాసమీపంలో నివసించి, నాకు కొంచెము హృదయశాంతి కలిగింపఁగూడదా?

గాంధారి

మహారాజ్ఞీ ! నాకేలేని మనశ్శాంతి నీకెట్లు కలిగించఁగలను ? అదీగాక, మహాంధురాలివైన నాకుఁ గూడ, ఈ హస్తినాపురంలో, ఒక దుఃఖమయమైన స్మృతిలోకం, నిత్యమూ, కన్నులకు కట్టినట్లు కనఁబడుచున్నది. మరి యీ రాజధానిలో నే నింక నివసించఁగలనా ?

కుంతి

నీవన్నమాట సత్యమేకావచ్చును. కాని, దుఃఖధూమ పరివృతమైన ఆ పూర్వవృత్తాంతం స్మరించుకొని ఎంతకాలం కుములుతూ, కృశించగలవు? నా సాన్నిధ్యంలో కొంచెమైనా నీ హృదయతాపం శమింపఁజాలదా ?

గాంధారి [నిశ్శబ్దము]

కుంతి

ఏమి మహాదేవీ! సమాధానమీయవు ? నీ మనస్సంశయమేమో నా కెరిగింపఁగూడదా ?

గాంధారి

మహారాజ్ఞీ ! నీకేమో ఆ పూర్వవృత్తాంతం విస్మరించటం అంత దుష్కరము కాకపోవచ్చును. ఏమైనా కుటుకు జయించినదానవుగదా! నీవు!

కుంతి

సోదరీ! కొంత పొరబడుచున్నావుసుమా నీవు! నాలో మాత్రం అగ్నిపర్వత సమానమైన దుఃఖోద్వేగం లేదనుకొన్నావా? అభిమన్యు కుమారుని ఒక్క చిరునవ్వుతో ఈ హస్తినాపురసామ్రాజ్యం సమానం కాగలదా?

గాంధారి [సాక్షేపముగా]

నిజముగా అభిమన్యు కుమారుని ఒక హాసరేఖతో ఈ మహాసామ్రాజ్యము సమానము కాఁజాలదా?

కుంతి

కాఁగలదా? మరి! మహాదేవీ! ఏమంతగా అనుమానించుచున్నావు?

గాంధారి

అనుమానించుట కేమున్నది? కాని లోకప్రమాదము మాత్రము నీవన్నదానికి విరుద్ధముగానున్నవి.

కుంతి [తీవ్రముగా]

ఆ లోకాపవాదమేమో నేను వినవచ్చునా?

గాంధారి

సహోదరవధకు కొంత సందేహించిన అజాతశత్రువును—భీమార్జునాదులను—నీవే యీ మహామారణ హోమమునకు ప్రోత్సహించితివని లోకమంతా ముక్తకంఠముతో ఘోషించుచున్నది!

కుంతి

ఏమని? నేనే ఈ మారణ హోమమునకు ప్రోత్సహించితినని లోకమంతా అనుకొనుచున్నదా? కావచ్చును—కాని—మహారాజ్ఞీ! ఇంతేనా నీవు గ్రహింపఁగలిగినది! నూర్గురు పుత్రులను కన్నదానవు నీవైనా నా హృదయము గ్రహించలేవా? నా పుత్రపౌత్రులను—కేవలము—సామ్రాజ్యకాంక్షకై బలివేసితినని నీకే అభిప్రాయము కలిగినదా!

గాంధారి

పోనిమ్ము మహారాజ్ఞీ! గతమునుగూర్చి యిప్పుడీ వితర్కమెందులకు? కాని సత్యము నిరూపింపవలసినప్పుడు మాత్రము కేవలము పుత్రవాత్సల్యము వలన ఇట్టి మహాసంగ్రామములు జరుగవుసుమా! అయినా మరి—గతజల సేతుబంధనమేల? దుఃఖవేగంవల్లవచ్చిన నా మాటలు మన్నించి నాకింక సెలవీయవా? మహారాజప్పుడే రాజద్వారముదాటి ప్రయాణోన్ముఖులై బంధువృద్ధామాత్యులతో సంభాషించుచున్నారు!

కుంతి [నిశ్శబ్దము]

గాంధారి

ఏమి! మహారాజ్ఞీ! దీర్ఘాలోచనా నిమగ్నవైనావు! నన్ను మన్నించి వనవాసానికి సెలవీయవామరి!

కుంతి

నీ మాటలలో మన్నింపవలసిన దేమున్నది? నీ వన్నది యథార్థమే కావచ్చును.—కాని ఒక్క నిమిష మాగుము! నేనుగూడ నీవెంటనే అరణ్యవాసమునకు వచ్చుచున్నాను—ఎవరక్కడ!

ఆంధ్రశిల్పి

పరిచారిక [ప్రవేశము]

జయము మహారాజ్ఞికి!

కుంతి

నేనుకూడ మహాదేవితో అరణ్యనివాసమున కేగుచున్నాను. వెంటనే వనవాస పరికరములను సిద్ధముచేయింపుము.

పరిచారిక

అమ్మా! పాంచాలీ మహాదేవిగారికి విషయము తెలియనే, తెలియదుగదా!—మరి—

కుంతి

రాజమర్యాదలు నాకు నీవు తెలియఁజేయ నక్కరలేదు! తక్షణమే సన్నాహము చేయింపుము.

పరిచారిక

చిత్తము. అమ్మగారి సెలవుప్రకారమే చేయుదును.

గాంధారి

మర్యాదకై ఉపచార వాక్యములు పలుకుచున్నావు కాఁబోలును!—మహారాజ్ఞీ! ఇది మర్యాదా సమయముకాదు. ఇక నేను సెలవుతీసుకొందునా?

కుంతి

ఎంత నిర్దయురాలవు మహాదేవీ! ఇటువంటి సమయంలోకూడా నేను మర్యాదామాత్రానికే మాటలాడుచున్నానని తలచితివా! పొరబడితి విసుమా! నేనును స్థిరమైన వనవాసమునకే నిన్ననుసరించుచున్నాను.

గాంధారి

నాకు దిగ్భ్రాంతిగా నున్నది నీమాట! పౌరుషముగా మాటలాడి నొప్పించితినేమో నిన్ను! కడసారి నన్ను క్షమించి దయతో సెలవిమ్ము.

కుంతి

ఇందు క్షమింపవలసిన దణుమాత్రమైనా లేదు నీవాక్యములవలన నేను మహోపకృతి నందితిని. ఇందు నీకు నేనెంతో ఋణపడియున్నాను. ఇది యథార్థము!

గాంధారి

ఆశ్చర్యముగా నున్నదిసుమా! నీమాట! నేను నీకు మహోపకార మేమిచేసితిని!

కుంతి

నే నింతకుపూర్వ మొక ప్రతిజ్ఞపట్టితిని నీమాటలవలన నా కా ప్రతిజ్ఞస్మృతికివచ్చినది. నేనా శపథప్రకార మీ సమయమున అరణ్య నివాసము చేయవలసియున్నది.

గాంధారి

ఇదియేనా నా మహోపకారము! పుత్రపౌత్రులతో కలకలలాడు సామ్రాజ్యసంపద ననుభవింపవలసిన దానవు! నీకీ దుష్కరారణ్యవాసమేల? నామాట మన్నించి నీ నిశ్చయము మానుము!

కుంతి [గంభీరముగా]

మహారాజ్ఞీ! నీ వెరిగినంతవరకు— కుంతి యెన్నడైన తన నిశ్చయమునుండి మరలినదా?

గాంధారి

లేనిమాట నిశ్చయమే......కాని......

కుంతి

అయినయెడల మరి యెందులకీ వృథాకాలయాపనము! నా వెంటనే చేయిపట్టుకొని తొట్రుపడకుండ నడచిరమ్ము! మన మాలస్యముచేయరాదు! సంధ్యాతప మరుణవర్ణము దాల్చినది.

గాంధారి

ఎంత ధైర్యశీలవు సోదరీ నీవు! నీ వింతకు పూర్వము చేసికొన్న నిశ్చయమేమో నేను తెలిసికొనవచ్చునా?

కుంతి

అమ్మా! ఇంతకు పూర్వము నీ వన్నమాటలు నిశ్చయముగా యథార్థములు! నేను నా కుమారులను సామ్రాజ్యముకొరకే యుద్ధముచేయించితిని!

గాంధారి

అదిగో తిరిగి ఆమాటలేనా? దుఃఖోద్వేగంవల్ల నే నన్నమాట క్షమించరాదా?

కుంతి

నీ వన్నమాటలలో పొరబాటులేదు! భ్రాతృహింస చేయుటకు సందేహించుచున్న అజాతశత్రువును అధిక్షేపించి, యుద్ధమునకు ప్రోత్సహించినది నేనే! అతని నీ సామ్రాజ్యమునకు చక్రవర్తిగా సందర్శింపవలెనని ఆకాంక్షతో ప్రజ్వలించినది నేనే!

గాంధారి [వైముఖ్యంతో]

అయిన యెడల నీ కుమారులతోనూ కోడండ్రతోనూ, సామ్రాజ్యసౌఖ్యముల ననుభవింపరాదా!

కుంతి

కాని—నా కుమారుని పట్టాభిషేకానంతరము వనవాసముచేసి, తపశ్చర్యలో, శరీరత్యాగము చేయవలెనని నిశ్చయించితిని. ఆ పూర్వనిశ్చయము నేడు నీ వాక్యములవలన నాలో ఒక మెరుపువలె స్ఫురించినది. దీనికి నేనెంతో ఋణపడితి నన్నాను!

గాంధారి [ఆశ్చర్యంతో]

నీ హృదయ మెంత గంభీరమైనది!

[తెరలో]

జనుషాంధ్యమ్మునఁ జేసి పాండుపటు, దోస్సాహాయ్యముంబొంది, భూ
జనతాహ్లాదకరమ్ముగం ధరణి రక్షాదీక్షితుండైన, పా
లనమార్గ మ్మిసుమంతయేని యొకవేళం గొంతలోపమ్మునం
దిన, దానిం గరుణించి, వీనియెడ శాంతింబొందగాఁ జేయరే!

ఆంధ్ర శిల్పి

కుంతి

అదిగో ధృతరాష్ట్రమహీపతి పౌరులయొద్ద సెలవుతీసికొనుచున్నాడు. నా చేయిపట్టుకొని మెల్లగా నడచిరమ్మా! ఇక్కడ జాగ్రత్తగా అడుగువేయుము. ఎవరక్కడ...సంధ్యాంధకారంలో స్పష్టంగా గుర్తింప లేకున్నాను. ఎవరువారు ?

ధర్మరాజు

అమ్మా! నేనజాతశత్రువును. ఇతడు తమ్ముడు భీమసేనుడు. మహాదేవులవకివే మా అభివాదనములు.

గాంధారి

నాయనా! దీర్ఘాయుష్మంతులై వర్ధిల్లుదురుగాక!

కుంతి

మహారాజా! మీకు సర్వాభీష్టములును సిద్ధించినవి. ఇంకమరి ఆశీర్వదించుట కేమున్నది! అయినను ధర్మానువర్తులై, కంటికి రెప్పలవలె మీ సామ్రాజ్యమును సంరక్షించుకొందురుగాక!

గాంధారి

నాయనా! పురద్వార మతిక్రమించి వచ్చితిమిగదా! దేవాలయములలో పరమేశ్వరుని సంధ్యాతాండవ మృదంగధ్వను లప్పుడే మందగించుచున్నవి. మరి మేమింక సత్వరముగా పోవలయునుగదా!

ధర్మరాజు

ఇదిగో మరలిపోవుచున్నాము! మహారాజ్ఞీ! సంధ్యాసమయము మతిక్రమించి చీకటిపడుచున్నది. నేనింకను కొంతదూరముపోయి వీరందరిని సాగనంపి వచ్చెదను. నీవింక వీరియొద్ద సెలవుతీసుకొని, మరి రాజభవనమునకు మరల గూడదా!

కుంతి

మహారాజా! నేనీ అత్తమామల కిరువురికిని పరిచర్యలు చేయుచు, అరణ్యమందే నివసింప నిశ్చయించితిని. ఇక మరి రాజభవనమునకు తిరిగి రాజాలను. నీవింక రాజగృహమునకు మరలిపొమ్ము!

భీముడు

ఎవరు మహారాజ్ఞీ! నీ అత్తమామలు!

కుంతి

ఎవరామాటలు! నీవేనా ఇప్పుడు మాటలాడినది!

భీమసేనుడు

ఔనమ్మ నేనే! ఎవరా అత్తమామలు!

కుంతి

బంధుత్వముకూడ విస్మరించుచున్నావు కాబోలును! నాయనా! మరిఅన్నగారు పితృసమానులేకదా!

భీముడు

అవును. అంతమాత్రము నాకు తెలియకపోలేదు! అన్నగారు పితృసమానులే!

కుంతి

అట్లయిన ధృతరాష్ట్రమహారాజులును గాంధారీదేవియును నా కత్తమామలు కారామరి!

భీమసేనుఁడు

మహారాజ్ఞీ ! నీవు మహారాజమాతవుగదా ! మరి నీవెరుగని రాజధర్మ మేముండును !

ధర్మరాజు

అమ్మా ! నీవీవార్ధకదౌర్బల్యంతో వీరికేమి పరిచర్యచేయగలవు ? నేను వీరితోబాటరణ్యములకు పోయి, వీరి పాదపరిచర్యచేసి మనశ్శాంతి పొందగోరుచున్నాను. నీవు నా బదులు రాజభవనమునకు మరలి, నీపుత్రపౌత్రులచే సామ్రాజ్యము పరిపాలింపజేయుము.

కుంతి

మహారాజా ! నన్నింక మరలుమని ప్రార్థింపకుము. నేనింక తపోవనమునకేగుట దృఢనిశ్చయమై పోయినది. మరి—నా జీవితమున కోరికలన్నియును సిద్ధించినవిగదా ! ఇంక నేను ప్రశాంత మనస్కనై పోవుచున్నాను. కాని ఒక్క రెండువిషయములు మాత్రము నన్ను వేధించుచున్నవి ! నకుల సహదేవు లిరువురును తల్లిలేని పిల్లలుగదా ! వారిలో సహదేవ కుమారుఁడు మిక్కిలి ముగ్ధహృదయుడు. వీరిద్దరికిని తల్లిలేదను లోపము లేకుండ చూచుచుందువుగాక !

ధర్మరాజు

అమ్మా ! నీహృదయ మింత హిమాలయస్థిరమై పోవుచున్నదని నే నెరుగలేకపోయితినిసుమా !

కుంతి

ఇక రెండవ విషయము. కర్ణుని విషయములో నేను నిష్కృతిలేని మహాపరాధమొనర్చితిని. అది తలచుకొన్నప్పుడెల్ల నా హృదయము చీలిపోవుచున్నట్లుండును. కాని యిప్పుడు విచారించిన ప్రయోజనమేమి ! కర్ణుని పారలౌకిక క్రియలయం దతిశ్రద్ధాళుడవై ప్రవర్తింతువుగాక ! మరి నాకు కాలమతిక్రమించుచున్నది. నేనింక పోవుదునా ?

ధర్మరాజు

అమ్మా ! ఉత్తర పరీక్షిత్కుమారు నెత్తుకొని నీకు నమస్కరించుటకై తొందరగా వచ్చుచున్నది. ఒక్కసారి వెనుకకు తిరిగి పరీక్షిత్కుమారు నాశీర్వదింపవా ?

కుంతి

నాయనా ! ఉత్తరాపరీక్షిత్కుమారులను చూచినయెడల ఇక నాకు ముందడుగిడుట మిక్కిలికష్టము. ఇంక నన్ని స్నేహపాశములతో బంధింపకుము. వారిని సకలశ్రేయోభివృద్ధికరముగా నాశీర్వదించితినని చెప్పుము. నీవు సర్వధర్మజ్ఞుడవుగదా ! నీకు నే నింక బోధింపవలసిన ధర్మము లేమున్నది !

భీమసేనుఁడు [తీవ్రస్వరముతో]

మహారాజ్ఞీ !

కుంతి

ఏమి భీమసేనా ! నావైపంత తీవ్రముగా చూచుచున్నావు.

భీమసేనుఁడు [గంభీరముగా]

నీ యీ వనవాసము కేవల మాత్మవంచనము !

కుంతి

వనవాసము కేవల మాత్మవంచనమా! ఎంత విచిత్రము! ఎందుచేత ?

భీమసేనుడు

ఇంత విరక్తురాలవుగదా! నీవు! మరి మాచేత ఈ మహాసంగ్రామమేల చేయించితివి!

కుంతి

నా ఒక్క ప్రేరణచేతనేనా మీరందరును యుద్ధము చేసినది ? మీకు కొంచెమైనా ప్రతీకార కాంక్ష లేనేలేదా ?

భీమసేనుఁడు

మాలో కౌరవులపై క్రోధజ్వాల రగులుచున్నమాట నిజమే! కాని నీ ప్రేరణాజంఝామారుతమువలన అది ప్రళయాగ్నియై, కౌరవవంశము భస్మీపటలము చేసినది!

కుంతి [గంభీరముగా]

అవునవును నేనే ప్రేరేపించితిని! దాని మూలముననే కదా! అరణ్యాలలో కిరాతులవలె హీనులై సంచరించుచున్న మీరు, నేడీ సామ్రాజ్యసంపదలతో తులతూగుచున్నారు.

భీమసేనుఁడు

అవును! నీవన్నమాట నిజమే! అందుచేతనే నీవుకూడ మాతోకలిసి నీవు సంపాదించుకొన్న ఈ సామ్రాజ్యసుఖముల ననుభవింపుము. అంతేగాని, ఇప్పుడీ అరణ్యావాసము కేవల మసంబద్ధము.

ధర్మరాజు

అన్నన్నా! భీమసేనా! తొందరపడి ఎంత అపచారముగా మాట్లాడుచున్నావు.

కుంతి

నేనీ వార్ధకదశలో సామ్రాజ్యభోగముల ననుభవించుటకేనా మిమ్మామహాసంగ్రామమునకు పురికొలిపినది!

భీమసేనుఁడు

లేకపోయినయెడల సమూలముగా ఈ మహావంశచ్ఛేద మెవరికోసం జరిగినది ?

కుంతి

ఈ అక్షరములు భీమసేనుడేనా ఉచ్చరించుచున్నది. ఎంతలో ఎంతమార్పు వచ్చినది! నేనింకను మిమ్ము యుద్ధమునకెందుకు ప్రోత్సహించితినో చెప్పవలసియే యున్నదా ? నాయనా! నాకీవిషయము దుర్భరముగానున్నదిసుమా! పోనీ! భీమసేనా! ఆలనాడు నిండుసభలో నీ కన్నులయెదుట ద్రౌపదీ మానభంగము జరిగిన విషయము జ్ఞాపకమున్నదా ? లేక పూర్తిగా మరచిపోయితివా ?

భీమసేనుఁడు

ఎంత గంభీరమైన తిరస్కారము!

కుంతి

ఆమాత్రము జ్ఞాపకమున్న చాలును. ఆనాడు ఆదుస్సహావమానము భరించి, నిస్తేజస్కులైన మీ క్షత్రియత్వమును విజృంభింపజేయుటకై మిమ్ములను యుద్ధమునకు పురిగొల్పితిని. అంతేకాదుసుమా! మహాపౌరుషవంతమైన ఈ పాండవవంశము పదునాలుగేండ్లరణ్యావాసము చేసిన మీతో దుర్బలమై పోవుచున్నదని

భయపడి, మిమ్మిట్లు రణరంగమునకు ప్రేరేపించితిని. మీరు క్షత్రియధర్మములు విస్మరించి, భిక్షుకులవలె దీనులై పోదురేమోనని అగ్నివర్షము కురిపించు అధిక్షేపశూలములతో మిమ్ము ధర్మయుద్ధమునకు ప్రోత్సహించితిని. అంతేగాని,—

ధ ర్మ రా జు

అమ్మా ! భీమసేనుని ధోరణి నీ వెరుగుదువుగదా ! దీనికై నీవింత ఉద్వేగపడవలయునా ?

కుం తి

ఇంతేగాదు ! నాకుగూడ దుర్బలాతి దుర్బలమైన మాతృహృదయమున్నదిసుమా ! కాని ఆహృదయ భారం దిగమ్రింగి, కాలసర్పిణినై నా పుత్రపౌత్రులైన, కర్ణాభిమన్యుల నిద్దరినీగూడ కేవలము, ధర్మసంస్థాపనకై ఈ మహాయుద్ధాగ్నిలో హోమము చేసితిని. అంతేగాని, చంచలమైన ఈ సామ్రాజ్య భోగముకొరకు కాదుసుమా !

ధ ర్మ రా జు

అమ్మా ! నిన్ను విడిచి యుండలేక భీమసేను డట్లన్నాడుగాని, ఆతనికిమాత్రము నీవిధి నిర్వహణము తెలియదా ?

కుం తి

మహారాజా ! కేవలము రాజధర్మ సంస్థాపనకై, నేనీ సంగ్రామమున కంగీకరించితినని నీవొక్కడవు మాత్ర మెరుగుదువు. అసిధారా సదృశమైన రాజధర్మముకూడ నీ వెరుగనిదికాదు ! కాని ప్రతిదినమును, రాజగృహమందలి రోదనధ్వనులు, ఈ పారలౌకిక క్రియలు, ఈ వృద్ధదంపతుల హృదయంలో పగిలిపోవుటకు సిద్ధముగానున్న ఈ నరకదుఃఖాగ్ని పర్వతము, ఈ పౌరజనుల విషాదధూమము ఇవన్నీ కలిసి మీలో క్షత్రియ రక్తమింకి[illegible] జేయునేమో అని భయము వేయుచున్నది.

ధ ర్మ రా జు

అమ్మా ! నా కంఠములో ప్రాణములు నిలుచునంతవరకును, రాజధర్మ నిర్వహణమున కేవిధమైన లోపమును రాదని దృఢముగా విశ్వసింపుము !

కుం తి

మాతృసమీపమున చేసిన శపథముసుమా ! ఇది !

ధ ర్మ రా జు

అమ్మా పసినాటినుండియు నన్నెరుగుదువు. ఇంకను నామాట విశ్వసింపలేవా !

కుం తి

నాయనా ! భీమసేనా ! అజాతశత్రుని ప్రతిజ్ఞవలన నాకూరట గలుగుచున్నది. మరి నా అత్తమామలకు పరిచర్య చేయుటే నా అంతిమవిధి. ప్రశాంతమనస్కనై నావిధి నిర్వహణమున కేగుచున్నాను. నీవుగూడ ప్రసన్నవదనముతో నన్ను వీడ్కొల్పకలవా ?

భీ మ సే నుఁ డు

అమ్మా ! నీ ఉద్బోధనమువలన నాలో ధర్మజ్యోతిర్దర్శన మగుచున్నది. కాని అజ్ఞానమువలన నిన్నెంతో నొప్పించితిని. లజ్జాభక్తి భరితమైన హృదయముతో నిన్నిదే వేడుకొనుచున్నాను. నన్ను కరుణించి క్షమించుము.

కుంతి [చిరునవ్వుతో]

ధర్మసూను డన్నట్లు, నా యెడబాటు సహింపలేని సంతాపముతో నీవట్లు పల్కియుందువు. అంతే గాని నీవన్నమాటలలో క్షమింపవలసినదేమున్నది. కాని నన్నమ్మా! అనిమాత్రము సంబోధింపకుము. అరణ్యములలో నివసించినను నేను మహారాజమాతనే సుమా! కేవలము మహారాజ్ఞీ! అనియే నన్ను సంబోధింపుము!

భీమసేనుడు

అమ్మా! నీ వింకను మహారాజ్ఞివే కావచ్చును గాని, నీలో మాతృత్వ మెంత గంభీరమైనది! కావున మరల నిన్ను ఒకసారి అమ్మా! యనియే నోరార పిలిచికొననిమ్ము!

కుంతి

నాయనా! పెద్దవాడవైనను, నీలో చిన్నతనము పోలేదుసుమా! మహాదేవీ! గాంధారీ! ఈసంభాషణమువలన నీ మనసు కొంచెమునొప్పించితినేమోఅని భయముకలుగుచున్నది. సోదరిక్షంతవ్యురాలుసుమా!

గాంధారి

మహారాజ్ఞీ! ఎంతమాటాడితివి! గతి జలసేతుబంధనము వ్యర్థమేకాని, నీవలెనే నేనుగూడ ధర్మార్థమే రాజమాతనైనచో ఈ మహాసంగ్రామమే జరగకపోయియుండునుగదా!

[తెరలో]

తోరణ మంథరమ్ములయి, దూరబలాకలు పర్వులెత్తి, యొ
య్యారముగా, హటాత్తరళయానమునం దరుపీథికేగ, సిం
దూరతుషారవర్షరుచితో, రవికాంతివెలింగె గూళ్ల, నో
పౌరమహాత్ములార! కురుభర్త జనం దమ రానతీయరే!

దారు చిత్రాలు

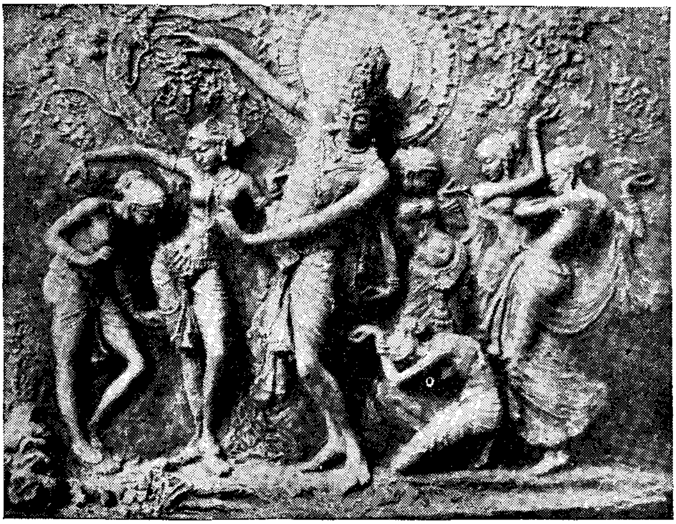

రాసలీల

శ్రీ డి. పి. నారాయణ రావు.

వృషభము

ఒక జపాను చిత్రకారుడు

MUSINGS

“చలం”

సుఖమూ బాధా ఈరెండే విలువలు. ఏదైనా సరే, ఏ యత్నమైనా అన్నీ, అన్నీ, విడతీసిచూస్తే చివరికి మిగిలే అసలువిలువలు, బాధనించి తప్పించుకోడమూ, సుఖాన్ని అనుభవించడమూ.

ఏరాజ్యాంగ సంస్కార, సాంఘిక, ఆర్థిక, విద్యాయత్నాలలోనూ ఆలోచించుకోవలిసింది ఈ రెండు సంగతులే. తక్కిన మాటలు ఎంతగొప్పవి మాట్లాడనీ, ఎంత గొప్పవుపకారాలు చేస్తున్నామని మోసపుచ్చుకోనీ, వీటిని తప్పించి ఆలోచిస్తే మాట్లాడితే, ఆ మాటలకి, అర్థమూ, సారమూ లేవు.

జ్ఞానవంతుడికీ మూర్ఖుడికీ, ధనవంతుడికీ దరిద్రుడికీ, స్వతంత్రుడికీ బానిసకీ, సుఖానుభవంలో భేదంలేకపోతే, లేనివాళ్ళని ఉన్నవాళ్ళకింద మార్చడానికి యత్నం అర్థహీనం. ధనం వొచ్చాక, బీదతనపు-సుఖంపోయినవాళ్లు అనేకులు. చదువుకున్నజాతుల్లోంచి సుఖమూ శాంతి ఎక్కడా కనపడకండా వుండడం చాలా సాధారణంగా చూస్తున్నాము. ఒకప్పుడు రెండు బాధల్లో ఏది నయమా అని ఆలోచించుకోవలిసి వొస్తుంది. బ్రహ్మచర్యం బాధ. సంసారం అంతకన్న బాధ.

వున్నది బ్రహ్మచర్యం, లేనిది సంసారం. అందుకని లేనిదాంట్లో ఏదో శాంతి వుందనిపించడం సహజం. సంసారాలు కొనితెచ్చుకుని ఆ కొత్త చిరాకుల్లో చిక్కుకుంటారు. ధైర్యం వివేకం వున్నవాళ్లు దాంట్లోంచి మళ్ళీ బ్రహ్మచర్యంలోకి పోతారు, దానికి సన్యాసమని పేరుపెట్టి.

పూర్వం పంచములనేవాళ్లబతుకు మురికి,మూర్ఖం, దరిద్రం. గుడిశలో చదువుకున్న హరిజన బాలిక జుట్టుశుభ్రం, శుభ్రమైన బట్టలు. మాట్లాడితే కొంత తెలివి. కాని ఈ హరిజనబాలిక మనసులో ఎంత మెలికలు Complexes. తనికి తెలీని అర్థంగాని మాటలూ, సూత్రవాక్యాలు ఎన్ని ఏకరుపెడుతుంది!

ఎంతమూర్ఖంగానీ, మురికిగానీ, ఊరివాళ్ళు దయతలిచి దూరంగా వాళ్ళ ఇరుకుమురికి సందుల్లోంచి తరిమితే మాలగూడెంలో బతుకుతున్నారు. మాలగూడెమని జాలిపడడమేగాని, ఎండిన ఎముకల్ని చూసి అసహ్యించుకోడమేగాని, చాలా వూళ్ళకన్న కూడా శుభ్రం, అందం. గాలీ, ఎండా వాళ్ళకి గొప్ప మిత్రులు, శానిటరీ డిపార్టుమెంటు.

రాజకీయంవారికీ, సంస్కర్తలకీ, వాళ్ళనిచూసి జాలి. రోగాలతో, ఆశలతో, నిరాశలతో, కాపరపు చిరాకుతో, కాఫీహోటళ్ళకే డబ్బులేదనే చింతలతో, ఎదటిపార్టీపైన ద్వేషాలతో, ఎగబాకుళ్ళతో, కుమిలి చచ్చే యీ ప్రచారకులకి ఆ హరిజనుల్ని చూసి జాలి.పట్టణాలలో యీవిద్యాధికుల గదులలోకి ప్రవేశించలేము. రెండు నిమిషాలసేపు శుభ్రంగా మాట్లాడలేము వాళ్ళతో. వాళ్ళకీ హరిజనులపైన జాలి.

“నాకు తెలుసు. గడ్డంకింద కర్రపెట్టుకుని శాంతంగా స్వేచ్ఛగా ఎక్కడోచూస్తూ లక్ష్యం లేకండానుంచునేవాడు మహారాజులాగు భూమికంతా తానే కర్తఐనట్టు పాలికాపు. ఈ నాడు విద్యావాసననుపొంది, స్వేచ్ఛ, నిర్మలత్వం అతనిలోవుండే ఆరోగ్యం, సూనృతం నశించి, హక్కులకోసం యాతన, అనుమానం, ద్వేషం. తానెట్లా కనపడుతున్నానా, ఎక్కడ బైట పడిపోతానా, అనే

భయంతో ఎంత దుర్భరుడైనాడు హరిజనుడు! ఎంత ఐశ్వర్యాన్ని వొదులుకున్నాడు! అతను నీచుడనే భావం మనమనసుల్లోంచి కదిలి, అతని మనసులో లోపలికి ప్రవేశించింది'' అంటున్నారు లీల.

తాను బతకడానికో, కీర్తికో, ఎగపాకడానికో, తన Emotions కో, తనమనసు లోపలి అన్యాయ భావభారాన్ని తీర్చుకోడానికో, హరిజనోద్ధరణ అవసరమవుతోంది. ఇంక మనం ఏంమాట్లాడినా, మన మాటల్లో వాస్తవం గోచరించదు, గోచరించనీరు. రాజకీయంగా అవసరమాతోవొచ్చాకే, సంఘంలో మతంలోని దోషాలు క్రమంగా గోచరిస్తోవొచ్చాయి గాంధిగారివంటి సూనృతవాదికి కూడా.

కనక సంస్కారం పొందవలిసింది, ముందు నాగరికతా విద్యా పొందిన మనుషుల జీవితాలు. సుఖం శాంతీ, సూనృతం, ఉత్పన్నమయ్యేట్టు, సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితులు మారాలి. అంతవరకు ఇతరుల్ని సంస్కరించి తమస్థితికి తీసుకురావాలనే ఈ ప్రయత్నం వుత్తమోసమూ అన్యాయమూ అవుతుంది. తాము వున్నది ఎంత అధమస్థితో ముందు గమనించాలి ఈ సంస్కర్తలూ, ప్రజాసేవకులూ.

నీ సోదరుణ్ణి నీవలె ప్రేమించు అన్న జీసస్ వాక్యానికి, ముందు నిన్ను నువ్వు గొప్పగా ప్రేమించుకుంటేనేగాని—నిన్ను నువ్వు నీచంగా ప్రేమించుకుంటే, నీ సోదరుణ్ణీ అట్లానే ప్రేమిస్తావని వ్యాఖ్యానంచేశాడు ఆస్కార్ వైల్డు.

కాని మానవుడిలో ఎప్పుడూ మారాలని, ఏదో అభివృద్ధి కావాలనే ప్రోద్బలంవుంది. ఒక్కమానవుడిలో ఏమిటి, సమస్తమైన సృష్టిలోనూ కనపడుతుంది. మా ఇంటిముందరి బంతిమొక్కల్లో కనపడుతుంది— కొత్త అందాలు ధరించే అన్వేషణ. కుక్క 'మే' లో కనపడుతుంది. తన యజమానిని అర్థం చేసుకు నేపూర్తిజ్ఞానం లేదే అనే దిగులు. ఒకసమాజం, ఒకజీవి, ఏ విధమైన శక్తికోసం, జ్ఞానంకోసం, స్వేచ్ఛకోసం, పెనుగులాడుతున్నాడో అటు చేయూత ఇవ్వడం ఉదారులపని. కాని తన బాధ నివారణకోసం, తానొక అధిక్యత కల్పించుకోడం కోసం ఇతరులపైన సంస్కారం ప్రారంభించడం ఘోరం. మోటివ్ ని పైనించి ఎవరూ తెలుసుకోలేరు. ప్రతిసంస్కారీ తన హృదయంలోని ప్రేమనూ సూనృతాన్ని తానే పరీక్షించుకోడం అవసరం.

సౌందర్యానుభవమూ అంతే.

గొప్పకళాసృష్టి అనుకున్న సినీమాలు, పాటలు, చిత్రాలు, పుస్తకాలు ఎక్కువ ఆనందాన్ని ఇస్తున్నాయా?

భవభూతిని చదివితే పండితుడికి వొచ్చే ఆనందం కన్న బాలనాగమ్మ చదివే పామరుడికి తక్కువ ఆనందం వొస్తోందా? నిశ్చయంగా చెప్పగలమా?

బాలనాగమ్మని ఆనందించే మనిషి ఎందుకు భర్తృహరికోసం విద్యామరలో పెట్టి తిప్పడం? జ్ఞానమంటారా? సుఖాన్ని హెచ్చుచెయ్యని అనుభవం కోసం, జ్ఞానంకోసం, మార్పుకోసం యత్నించడం మూర్ఖం.

లోకమంతా ఒకసుందరసముద్రం. అందాన్ని నిరంతరం అనేకరూపాల వెదజల్లుతోంది ప్రపంచం మీద. ఏమూలనించో చూస్తో కీటకాలనించి గొప్ప మేధావంతులదాకా అనుభవిస్తున్నారుసౌందర్యాన్ని. తాము చూసింది ఇతరులు చూడలేకపోతున్నారనీ, తామేదో గొప్పఎత్తున గొప్పవి అనుభవిస్తున్నామనీ, ఇతరుల్ని ఆస్థితికి తీసుకురావాలనీ తపనపడడం చాలా ఉదారం, కాని మూర్ఖం. వాళ్ళు అనుభవిస్తున్నారు కాని నీ కవి, సౌందర్యాలమల్లే కనపడవు. పుస్తకంలో తలదూర్చుకుని లొట్టవేసేపండితుడా! తనగుడిశలో బిచ్చగాడు ఎండనీ, గడ్డినీ, మేకపిల్ల

గంతుల్నీ, బిడ్డల చిరునవ్వుల్నీ అనుభవిస్తున్నాడు. ఈ వాటిని పుస్తకాల్లోనూ, పటాల్లోనూ వర్ణిస్తేనే గాని గుర్తుపట్టలేని హీనస్థితిలో పడ్డావు. వాళ్ళని వుద్ధరిస్తావా నువ్వు! వుడకపెట్టి, వేయించి, కారంచల్లితేనే గాని చిలగడదుంపలో రుచిపోయింది నీకు. జీర్ణంకాదు. పచ్చిచిలగడదుంపలు హాయిగా రోడ్డు మీద కొరుక్కుంటోపొయ్యే గడ్డిమోపు మనిషికి సంస్కారాన్నిస్తావా?

ఈ కార్మిక కర్షక వుబలాటంలో ముప్పాతిక అంతా ఇదేరకం.

దరిద్రంలో, మూర్ఖంలో, అస్వాతంత్ర్యంలో వుంది బాధ.

కాని ఐశ్వర్యంలో, జ్ఞానంలో, స్వాతంత్ర్యంలో వున్న ఇరుకు, యాతన భయం ఇంక దేంట్లోనూ లేవు.

అన్నిటికన్న, తిండికన్న, రక్షణకన్న మానవుడు కోరేది స్వేచ్ఛ. తనశరీరానికీ మనసుకీ సుఖాన్ని కోరి, పెరిగి, పిట్టలకీ మృగాలకీ వున్న స్వేచ్ఛను పోగొట్టుకొన్నాడు మానవుడు. ఆవులకీ గేదెలకీ కష్టించకుండా తిండీ, రక్షణా అన్నీ వున్నాయి. కాని ఏనిమిషానైనా ఆకళ్ళలో దీనత్వం వెలికన పడతాయేమో! యుగాలకిందట పోయిన తమ స్వేచ్ఛకోసం ఈనాటికింకా వెతుక్కుంటో నిరాశలో బతుకుతున్నాయి. పాలుతాగుతున్న దూడని గుంజేసినప్పుడు ఆవువంక చూడండి. ఎన్నిజంతుబలులబాధ సమానమౌతుంది ఆనిమిషం ఒక్కతల్లిపడే హీనత్వానికీ అసహాయత్వానికీ! విప్లవాలు, హత్యలు, ఆస్తిప్రాణాలమీద నిలకడలేకపోవడం, ఏవీ సరికావు. అస్వాతంత్ర్యపుశాంతిలో, రక్షణలో మానవులు పడే వేదనతో.

"అధికారం మనవాళ్ళచేతుల్లోకి వొచ్చింతరవాత ఎన్నిఘోరాలు, హత్యలు, సమ్మెలు ... స్వతంత్ర ప్రారంభంలోనే ఇట్లావుంటే ... ఏంలాభం ఈ స్వతంత్రం?" అన్నారు లీల.

నిజమే. ఇంక అనేకసంవత్సరాలు చైనాలోవలె అంతర్యుద్ధం, పైదేశాలతో యుద్ధాలతో యీదేశం క్షోభపడడమే తటస్థిస్తే! ఎందుకీస్వతంత్రం! లోకమంతా కాలిపోతున్నా, రెండు గొప్పయుద్ధాలనించి రక్షించిన పాలకుల్ని పొమ్మని మనం తెచ్చుకుంటున్నదేమిటి? దానికి వసంత అన్నాడు. "ఎందుకా రక్షణ! ఈ నిర్జీవదాస్యంకన్న ఏబాంబులూ, హత్యలూ ఘోరంకావు!"

"అట్లా దూరంగా యోచించి మాట్లాడకు. ఆ బాంబులూ, హత్యలూ మనఇంటో మనవాళ్ళకి మన కళ్లముందు జరిగినట్టు యోచించుకుచూడు." అన్నాను.

"నిజమే. దగ్గిరిగా యోచించుకోలేను. కాని ఆ బలహీనాన్నిపట్టి, లోకమంతా క్షోభపడుతూ వుంటే, నాదేశం, నాఇల్లు, క్షేమంగా వుండాలని యోచించడం చాలా సంకుచితం. చైనామాత్రం, పడనీకష్టాలు. వందయేళ్ళ ఆకష్టాల్లోంచి జ్ఞానమూ ధైర్యమూజాతి నేర్చుకుంటేచాలు చివరికి," అన్నాడు.

"రెండుమూడు తరాల మనుషులు ఏబాధలుపడి ఎంతనశిస్తేనేం, ఎప్పుడో వందయేళ్ళతరవాత మనుషులు ఏదో నేర్చుకుంటారని నమ్మకపడడం చాలా optimism అప్పుడేం నేర్చుకుంటారో, ఇంక ఏధైర్యం దిక్కులేక అణగారి పోతారో! వాళ్లు నేర్చుకునేలోపల, ఆ పాఠాలవల్ల ప్రయోజనంలేకండానే మారిపోతుందోలోకం!" అన్నాను.

"ఆవిధంగా యోచిస్తే ఏప్రయత్నంలోనూ అర్థం లేదు: తన స్వార్థం తనుచూసుకునే పందికొక్కుగాళ్ళని ఎంత చెండాడావు ఇదివరకు? ఇప్పుడు లీలగారి మాటలమీది గౌరవంవల్ల ఇట్లా మాట్లాడుతున్నావు" అన్నాడు.

"తనని గొప్పగా ప్రేమించే ప్రియురాలి మధురమైన వాక్కునించి జ్ఞానం సంపాయించలేని పురుషుడు ఏశాస్త్రాలనించీ ఏవిజ్ఞానంనించీ ఏమీ నేర్చుకోలేడు" అన్నాడు. ప్రేమలో గొప్ప నాజూకులు అనుభవించిన రూసో.

ఈసారి భ్రాపయ్య అంటున్నాడు సముద్రం కేసి చూస్తో "ఈయువతులు వూరికే యువతులు వొళ్లోకి రాలాలని ఆశలు పడతారుగాని, వూరికే వొస్తారా? ఎంతశ్రమపడాలి? దీక్షవహించాలి ఒక్క స్త్రీ రావాలంటే!" అళ్ళ్ళని పట్టడం ఇంగ్లండులోఒక టెక్నిక్ ఐనట్టు, యీదేశంలో ఆడపిల్లల్ని పట్టడం ఒక టెక్నిక్, ఒకసాధన! కష్టేఫలీ. ఆకష్టంలో ఎంత ఆనందం వుంది! ఎందుకంటే అందంకోసం పడే కష్టం. మోహంతో thrill 'త్రిల్' అవుతో ఆశపడే బాధ. నాలుగురోజులు అట్లా గుమ్మంకేసి ఎండని చీలుస్తో చూస్తో కూచోడం--కలలు కనడం ఎంతశాంతి! చీరచెరుగు, బూడ్సులచప్పుడు, కంఠం పిలుపు...మల్లెపువ్వులపరిమళం...one shy look, one hesitating smile — చాలు ఆ రోజుకి! సాయంత్రం మధ్యతోవలో కలుసుకుంటే, "నువ్వు నాకోసం వొస్తావని తెలుసు" అన్నమాట తొందరకి. "Darling, Be patient. I will come," చాలు!

చివరికి ఇద్దరిమధ్యవున్న ఇరవైగజాల సముద్రాన్ని ఆరాత్రి దాటి మర్నాడు, "O Beloved, Last night in your arms I felt I was in Heaven" అన్నమాట స్త్రీనించి అనిపించుకోగలిగిన రసికత్వంకోసం, నాలుగురాత్రులు నక్షత్రాలమధ్య వెతికితేనేం? ఆమాటని స్త్రీనించి వినగలిగిన ధన్యుడు ఇంక ఏకీర్తికోసం వెతుక్కోనక్కర్లేదు ప్రపంచంలో. పూర్వపునాయికలు, ఉత్తరీయాన్ని, పద్మాక్షిని, అంగుళీయాన్ని వొదిలివెళ్ళేవారు. 1941 నాయకివి నువ్వు, నాకు పొరబాటున side-clip వొదిలావు! విక్టోరియా! దీన్నే టాగూరు.

"I am hopelessly born in the age of the busy printing press and you, my love, are utterly modern" అన్నారు.

అవును. ఏప్రయత్నంలోనైనాసరే, మూర్ఖయత్నమైనాసరే, ఇతరులకోసమైనదానికోసం యత్నించేసే మనిషి, తక్కినవారికన్న చాలా ఉన్నతుడనిపిస్తుంది. కాని ఏంప్రయత్నిస్తున్నాడు. దాంటో ఎంత వివేకముంది అనేప్రశ్న రాకమానదు.

మళ్ళీ వీళ్ళల్లో రెండురకాలు.

ప్రయత్నం చెయ్యకండా వుండలేనివాళ్లు. ఏదో సాధించడానికో, ఆయత్నంలో నశించడానికో పుట్టినవాళ్ళు. వీళ్ళకి నిరాశలేదు, యత్నించడమే వీళ్ళకి తృప్తి. ఫలితంతో ఎక్కువప్రసక్తిలేదు. విఫలులవుతున్నా ప్రయత్నం విరమించుకోలేరు.

కాని చాలా మంది ఒక ఆశయం, ఉద్దేశ్యం పెట్టుకుని, అది సఫలమౌతుందనే ఆశతోనే, నమ్మకంవుంటేనేగాని, యత్నం చెయ్యలేనివాళ్ళు. వీళ్ళదే చాలావరకు గోల ఈ ప్రపంచంలో. వీళ్ళనిచూస్తేనే జాలివేస్తుంది, ఏం వూహించుకుని ఇంత త్యాగం చేస్తున్నారు, ఏం రాబోతోంది? అని.

చాలామంది ప్రజ ఏ స్వార్థానికో గొప్పకో యత్నించే నాయకుడి గొప్పమాటల్లోపడి మోసపోయే దౌర్భాగ్యులు. అతనికి ఘనతను సాధించిపెట్టే నౌకర్లు.

జీవితమంటేనే యత్నం. యత్నం లేకండా ఎట్లాగూ నిలవరు. మూర్ఖంకానీ, జ్ఞానవంతంకానీ.

కమ్యూనిజంపట్ల వొచ్చే సందేహం ఇదే. ఈ ప్రపంచంనించి చాలా చత్తని వూడ్చేస్తుంది. బాధల్ని తీసేస్తుంది. కాని స్తిమితంకోసం, తిండికోసం, స్వతంత్రాన్ని అర్పించమంటుంది. ఒక్క స్వతంత్రంకోసం, అంతకన్న విలువగల పది స్వాతంత్రాల్ని అరికట్టుకోవలిసి వొస్తుందేమోనని.

బిచ్చగాడి స్వేచ్ఛ; పిట్టలస్వేచ్ఛ. ఎన్ని బాధలలోంచి అతన్ని బిచ్చంలో నిలిపింది ఆ స్వేచ్ఛ. ఊరంతా తిరుగుతాడు అడుక్కుంటో. సినిమాని చాటుతో వూరంతా తిరగుడబ్బిస్తామంటే, సణుగుతాడు మళ్ళీ.

మ్యూజింగ్స్

తిండికి స్వతంత్రం, మాటకి స్వతంత్రం, వోటుకి స్వతంత్రం, కాదు కావలసింది. వీటికి మించిన స్వతంత్రం, నాతోవన నేనుంటే, నా జోలికి ఎవరూ రాని, దేనికీ బలవంతంలేని స్వతంత్రం కావాలి. నీకీ స్వతంత్రం ఇచ్చాం, వొప్పుకున్నాం, తీసుకో. నువ్వు సరిగా ప్రవర్తించినన్నాళ్లు ఈ స్వతంత్రం వుంటుంది, అని ఎవరూ అనకుండా వుండే స్వతంత్రం ఆదర్శం. ఈ నాగరికతా సుఖానుభవంలో ఆ స్వేచ్ఛ నశించింది. బతకడానికి, చావడానికి, మాట్లాడ్డానికి, పలుకులేకుండా కూచోడానికి, తినడానికి, మాడడానికి, ప్రేమించడానికి, కావాలి స్వతంత్రం.

మొన్న రైల్లో ఒకరు అంటున్నారు. "ఎవరన్నా ఇరవైయేళ్ళు మన మధ్య లేకుండా, ఈనాడువొచ్చి చూస్తే, ఏ మార్పు గమనిస్తారు? డబ్బు విలువలు అధికంకావడం. అంతా డబ్బు. ధర్మం, సత్యం, దయ ఈ మాటలన్నిటి బదులూ డబ్బు వినపడుతుంది."

చీర అందమా కాదా? కాదు. ఎంత పెట్టి కొన్నారు? ఈ పటం, ఈ సంగీతం, యీ స్నేహం...ఎంత డబ్బు ఖర్చు? ప్రేమా, కామం, స్త్రీ పురుష సంబంధం...అంతా ఎంత డబ్బు? ఎంతకట్నం? ఎంతజీతం? ఎంత ఆస్థి?

దేశస్వాతంత్రం ఎందుకు? ధనధాన్యాదులతో తులతూగేటందుకు.

ఎందుకు చదువు? ఎందుకు పెళ్ళి? ఎందుకు తండ్రి? ఎందుకుయత్నం? డబ్బుకోసం.

కవిత్వం కళా ఎందుకు? ప్రజల ఉపయోగం కోసం. అంటే వారి ఆర్థికలాభంకోసం.

ఎవరో రాస్తున్నారు కృష్ణశాస్త్రి కవిత్వం వెనక చూపు అని. నీకూ, నీ చీమలపుట్టకీ, గింజలకోసం వెతికే, రాసే నీ రెండు అంగుళాలదృష్టికీ శాస్త్రిగారి కవిత్వం వెనకచూపు కాదు; అసలు చూపేలేదు. ఆయనకవిత్వపుచూపు మేర నీకలలలోనన్నా అందుకో గలవా? శాస్త్రి ఎందుకు "ఏడ్వగానీరు." అంటున్నాడో చెప్పాలిట ఇంకో ఆయనకి. ఎందుకు ఏడుస్తున్నాడు? నీకోసం, నా కోసం, లోకంకోసం, ఇట్లా ఇంతబాగా తనని అర్థ చేసుకునే విమర్శకుల కోసం.

స్త్రీలని తిరగబడమనడమేగాని, అభ్యుదయమిచ్చే మార్గం చూడలేదుట చలం. దేనికోసం తిరగబడమనడం?

"చావు, వొదులు, దూకు." అనే రాచకీయ నాయకుల్ని అడగరేం ఆ మాటలు? చచ్చి, దూకి, వొదిలి, మనుషులు ఒక బానిసత్వంనించి ఇంకో బానిసత్వానికి పాకడం కనపడటంలేదా?

సాంఘిక బానిసత్వంనించి బైటపడుతున్న హరిజనుడు, వెంటనే ఉద్యోగప్రతిష్ఠా దాస్యాలలో మునిగి దుర్భరుడౌతున్నాడు. ఆర్థిక దాస్యంనించి ప్రపంచాన్నే ఉద్ధరిస్తామని బైలుదేరే యోధుడు జైలుదాస్యంలోకి, కౌన్సిలు దాస్యంలోకి వెడుతున్నాడు. ఒక్క గంతులో స్వతంత్రం పొందేమంత్రం స్త్రీకి చలం చూపాలా? ఎన్ని బైటదాస్యాలు వొదిలితే, లోపలి భావదాస్యం వొదులుతుంది మనుషులకి! ఒక్క భావాన్ని, కాంగ్రెసు కానీ, కమ్యూనిజం కానీ, ఇదే సత్యమని నమ్మి తక్కిన భావాలకి, విలువలకి, పూర్తిగా అంధమయ్యే దాస్యం కలలోనన్నా గుర్తుకి వొస్తుందా మనుషులకి! అంతే జీవితం, మనవ్య స్వభావం. ఈలోపల మనం భరించలేని సత్యాన్ని, మనకి తాహతులేని అందాల కాంతుల్ని, తప్పించుకోడానికి పనికివొస్తుంది మన స్వంతమైన, మనం ఆరాధించే ప్రత్యేక దాస్యం.

కళ కోసమే కళ

శ్రీ అరవిందులు

కళకోసమేకళ! అయితే ఈ నినాదానికి అసలు అర్థం ఏమిటి? ఈ నినాదం బయలుదేరడానికి కారణాలేమిటి? ఇది బయలుదేరినప్పటిరోజుల్లో రచనావిధానమూ, శిల్పమూమాత్రమే కళా సర్వస్వం అనేవారు. అయితే, విషయం ఏదయినా, చక్కని రచన, సామర్థ్యంతో రచించిన చిత్రము, మంచి శిల్పము, సొగసైన సంగీతము అయితే చాలునన్నమాట. విషయంలో ఎంతమాత్రమూ ప్రసక్తి లేదన్నమాట. ఈ పైనిర్వచనం ఒక అర్థంలో చాలా వరకు సత్యమే. ఆ అర్థం ఇది: ఒకొక్కకళకి ఉన్నపరిస్థితుల్లో ఏది ఏ విధంగా వ్యక్తీకృతం అయినా సంపూర్ణంగా వ్యక్తీకృతం అయినప్పుడు, కళాశీలి పరిశ్రమకి సాఫల్యం వచ్చిందన్న మాటే. అందుచేత ఎంత సామాన్యంగానూ అసహ్యకరంగానూ ఉన్నా, అరటిపళ్లు, ఆంట్లగిన్నెలు, గాడిదలు మొదలైనవన్నీ కళాశాలి పర్యవేక్షణ కిందకి వస్తాయి. అంతేకాదు; నైతికవిషయము, వేదాంత పరమార్థము. సాంఘిక పరిశోధనలు మొదలైనవికూడా అందులో జేరతాయి; ఇంకా పంచవర్ష ప్రణాళిక, స్థానిక సంస్థల చర్చలూ పెద్ద పెద్ద హోటళ్లు, విద్యుద్యంత్రాలు మొదలైనవాటి లాభాలు, అన్నీ బాగా బలంగా కళాపర్యవేక్షణం కిందికి తీసుకురావచ్చును. ఇక్కడ శిల్పమే ప్రధానం కనక ముఖ్యంగా చూడవలసినది. కవి, చిత్రకారుడు, నవలారచయిత, నాటకకర్త, శిల్పి, తమతమ విషయాల్లో ఉండేదుష్కరపరిస్థితులన్నీ అతిక్రమించి సృజన విషయంలో అందుకోవలసిన అంతస్థులన్నీ అందుకున్నారా? లేరా? అనేదే! అంతేనేగాని వస్తుస్వీకరణంలో ఏ విధమైన తారతమ్యమూ లేనేలేదు. ఇల్లాగ వస్తుస్వీకరణంలో భేదమేమీ లేకపోయినా కళాశీలి ఆదర్శము కళే అనీ, అతను ఒకవేళ సాంఘిక రాజకీయాదివిషయాలు తీసుకున్నా, ఆవిషయాలు తన ప్రధానాదర్శాలుగా పెట్టుకోకూడదనీ అనవచ్చును. ఒకవేళ ఆ విధమైన విషయాలు అతని పర్యవేక్షణంలోకి వచ్చినప్పుడు, పరిపూర్ణశిల్పమూ, తత్సౌందర్యమూ మొదలైనవి అతని సృష్టిలో ప్రవేశిస్తే తప్పేమి? సామాన్యంగా సాంఘిక రాజకీయాదివిషయాలు ప్రచారంచేసేవాళ్లు కళాశీలురుకూడా అయి ఉంటారు. ప్లేటో, షెల్లీలనిద్దరినీ దీనికి ఉదాహరణంగా తీసుకోవచ్చును. అయితే ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం ఇక్కడ కళాదృష్టితోనే రచయిత రచనకి విలవకట్టడం జరుగుతుంది. అంటే ఇక్కడ శిల్పాన్నిబట్టి రచనకి విలవ కట్టడం జరుగుతుంది. గాని దానిలో ఉన్న విషయాన్నిబట్టి కాదని తెలుసుకోవాలి. ఆరచనలో ఉన్న నైతిక విషయాలవల్లగాని వేదాంతాన్వేషణ వల్లగాని రచనకి మూల్యాధిక్యం సంప్రాప్తించదు.

అయితే ఈ సిద్ధాంతం అంతా కొంతవరకే సత్యము. శిల్పము అభివ్యక్తికి సాధనం మాత్రమే; ఎవరూ ఒట్టి అందమైన పదాలకోసం మాత్రమే రచన రచించరు; అల్లాగే చిత్రకారులుకూడా కేవలము రేఖావర్ణాల కోసమే చిత్రాలు రచించరు. ఈ సాధనాల ద్వారా వ్యక్తీకరించదలుచుకొన్నది ఏదో ఒకటి ఉంటుంది. అది సౌందర్య వ్యక్తీకరణము, సృష్టి అని చెప్పవలిసి ఉంటుంది. కళ వీటి కోసమే. సౌందర్య వ్యక్తీకృతివల్లనే కళకి విలవ కట్టవలసి ఉంటుంది. సౌందర్య సృష్టికి అనుకూలమైనవన్నీ కళాశీలి పర్యవేక్షణలోకి వస్తాయి.

అయితే ప్రపంచంలో కేవలం భౌతిక సౌందర్యమే కాక నైతికసౌందర్యమూ, మేధాసౌందర్యమూ, ఆధ్యాత్మికసౌందర్యమూ కూడా ఉన్నాయి. అయితే 'కళ కళ కోసమే' అన్న సిద్ధాంతానికి కూడా సౌందర్యమే పరమావధి అనీ, దానికి వ్యతిరేకమైనది అంతా పరిత్యాజ్యమేననీ అనవచ్చును. కళకి, కేవలం జీవితంతోగాని, వస్తువుల వాస్తవిక స్థితితోగాని, సత్యంతోగాని, శ్రేయస్సుతోగాని లేక దైవంతోగాని సంబంధం ఏమీ లేదు. సౌందర్యంతో సంబంధించినంత వరకే కళకీ వాటికీ సంబంధము. అందుచేతనే పంచవర్ష ప్రణాళిక, నైతికోపదేశము, వేదాంతసిద్ధాంతము మొదలైన వాటికి కళలో ప్రవేశంలేదు అని కూడా అనవచ్చును. అయితే ఇంతాచేస్తే సౌందర్యం అంటే ఏమిటి ? అది దృశ్యంలోనూ ద్రష్టలోను ఎంతెంత వరకు ఉంది ? కళాశీలి నిత్యమూ అత్యంత సామాన్యములూ, అసహ్యకరములూ, అనైతికములూ అయిన విషయాలు తీసుకుని, వాటిల్లో సౌందర్యం గ్రహిస్తూ తన సాధనాలద్వారా బలంగా వ్యక్తీకరించడంలేదూ ?

ఒక విధమయిన యోగ చైతన్యంలో (Consciousness) ద్రష్టకు సర్వ పదార్థాలు సౌందర్యతరళంగా కనిపిస్తాయి. ఆధ్యాత్మికంగా సహజస్థితిలో అవన్నీ అలాంటివయి ఉండడమే దానికి కారణము. అదీగాక ప్రపంచశాసకమూ, ప్రపంచాంతర్నిగూఢమూ అయిన ఆనంద చైతన్యానికి ఈ ప్రాపంచిక వస్తువులన్నీ రేఖల్లోనూ, ఆకృతుల్లోనూ, వైశిష్ట్యంలోనూ, సత్తాశక్తిలోనూ జరిగిన పరిణామాలు అయిఉండడము కూడా దానికి కారణమే. సామాన్య బాహ్యదృష్టికి సుందరమైనది రసదృష్టికి సుందరమైనది కాక పోవచ్చును. చాలా వరకు సుందరమైనదికాకుండా ఉండడమే కనబడుతూంది. అయితే యోగి అటువంటి వస్తువులో సామాన్యదృష్టి చూడలేని రేఖలూ, వర్ణాలూ, సుందర సమ్మేళనాలూ, కొత్తకొత్త అభివ్యక్తుల సూచనలూ చూస్తూ, వీటి అన్నింటికీ అంతర్నిహితమై ఆత్మసాక్షాత్కారం కూడా పొందగలుగుతాడు. అయితే యోగి ఇక్కడ ఆత్మగతమైన ఒకానొక లక్షణాన్ని ఆరోపించి, తద్వారా దృశ్యవస్తువును మార్చివేస్తున్నాడని అనవచ్చును. కళాశీలి కూడా ఇదేవిధంగా వ్యవహరిస్తాడు. కాని ఇందులో యోగికీ కళాశీలికీ కొంత భేదం ఉంది. కాని కళాశీలీ, యోగీ అవగాహన చేసుకునే వస్తువు ఒకటే ! కాని యోగిదృష్టి పరుసవేది వంటిది.— వస్త్వంతర్భూతమైన సత్యాన్ని సాక్షాత్కరింపజేస్తుంది.' సాక్షాత్కృతమయిన ఈ విశ్వసమ్మేళన దృష్టితో పరిశీలిస్తే ప్రపంచంలో ప్రతీవస్తువూ కళాశీలికి లక్ష్యం కావచ్చును. ఇక్కడ కళాశీలి ప్రతివస్తువులోనూ అంతర్భూతమయిన ఉన్న సౌందర్యాన్ని వ్యక్తీకరిస్తూంటాడని తెలుసుకోవలసిఉంది. ఇల్లా అనడంవల్ల మనం మళ్లీ ఒక బ్రహ్మాండమయిన అర్థవైశాల్యానికి తావు ఇస్తున్నాము. ఇక్కడ ఒకగిరిగీసి ఇదిఇల్లాగని నిర్ణయించడానికి వీల్లేదు. మరీసామాన్యమయిన, పందులు, మందుల ప్రకటనాలు మొదలయిన విషయాల్లోనుంచి, సౌందర్యం వ్యక్తీకరించడం చాలా కష్టమయిన విషయమే. అయినా నవ్యవాఙ్మయము, కళ, ప్రయత్నపూర్వకంగా ఇల్లాంటి విషయాలు తీసుకుంటున్నాయి. ఇదే ఇంకా కొంచెందూరం పొడిగిస్తే నీతి, సంఘోద్ధరణ మొదలైన విషయాల్లోనుంచికూడా సౌందర్యం ఆకర్షించవచ్చును. ఈ విషయాలన్నీ నిస్సందేహంగా కళాశీలి పర్యవేక్షణలోకి రావచ్చును. అయితే ఇక్కడ స్రష్టకి ఒక సౌందర్యదృష్టే ప్రధానంగా ఉండాలనికూడా చెప్పలేము. స్రష్ట తన మనస్సులో ఒక ప్రధానాశయం పెట్టుకుని, అది రససంబంధికాకపోయినప్పటికీ ఒక గొప్పకళా సృష్టిచేస్తే మనం అతని దగ్గిరనించి అంత

కంటె కోరవలసింది ఏమీ ఉండదు. స్రష్ట ఏ ఆశయంతో ప్రారంభించినా సౌందర్యస్రష్ట అవుతూండాలి. కళ అంటే సౌందర్య సాక్షాత్కృతీ వ్యక్తీకృతీ మాత్రమే. మనం ఇంతకంటె తక్కువగాని ఎక్కువగాని చెప్పవలసింది ఏమీ లేదు.

కాని ఇంకొక ముఖ్య విషయం ఇక్కడ చెప్పడం అవసరము. యోగి విశ్వసౌందర్య దృష్టికి సమస్తమూ సౌందర్య వంతంగానే కనిపిస్తుంది. అయితే అన్ని వస్తువుల సౌందర్యమూ ఒకే కక్ష్యకి చెందినది కాదు. ఈ విశ్వ సౌందర్యదృష్టిలో అనేక తారతమ్యాలున్నాయి. ఈ తారతమ్యాలు ఔన్నత్యానికి అధిగమించిపోయే చైతన్యంమీద, వస్తువుల్లో వ్యక్తీకృతమైన విశ్వానందంమీద ఆధారపడి ఉంటాయి. అన్ని వస్తువుల్లోను దివ్యాంశ ఉంది. అయితే కొన్నివస్తువుల్లో దివ్యాంశ ఎక్కువగా ఉంటుంది. కొన్ని వస్తువుల్లో తక్కువగా ఉంటుంది. అల్లాగే కళాశీలి దృష్టిలోకూడా వివిధములైన మూల్యాలూ తారతమ్యాలూ ఉంటాయి. షేక్స్పియరు 'మాల్వాలియో' 'డాగ్ బెర్రీ'లలోనించి రూపకమూల్యాలూ, రసమూల్యాలూ గణించగలడు. మేక్ బెత్, లియరుల సృష్టిలో చూపినంత మహాసామర్థ్యము ఈ సామాన్యపాత్రల సృష్టిలో కూడా చూపించాడు. అయితే ఒక్క 'మాల్వాలియో' 'డాగ్ బెర్రీ'లనే సృష్టించి, మేక్ బెత్ లియరుల్ని సృష్టించకపోతే అతను మహానాటక కర్తగాగాని స్రష్టగాగాని పరిగణింపబడతాడా? ప్రతీ వస్తువులోనూ ఉండే భిన్నభిన్న సామర్థ్యాలనిబట్టి, భిన్నవిభేదాలు ఏర్పడుతూ ఉంటాయి. పక్షులు ఎపెల్లే సృష్టించిన ద్రాక్షపళ్లు చూసి మోసపడి వాటిమీద వాలి ముక్కులతో పొడుస్తాయి. అయితే ఫిడియాస్ సృజించిన జ్యూస్‌లో ఎక్కువ రసవస్తువు ఉంది; అందులో సంపూర్ణ సౌందర్యావతరణకు అవసరమైన అంగప్రత్యంగాలన్నీ ఉన్నాయి. ఇక్కడ ఈ రెండు విషయాలూ సృష్టించిన ఇద్దరు కళాశీలురూ, సౌందర్యసారం సమానంగా వే గ్రహించి ఉండవచ్చును. అయితే ఆనంద వ్యక్తీకరణంలో ఈ రెండిటిలోనూ తారతమ్యంఉండితీరింది.

ఇంకొక విషయము. ఒక్క శిల్పము మాత్రమే కళ కాదనుకున్నట్లు ఒక్క సౌందర్యంకూడా కళ కాజాలదు. కళ ఒక శిల్పమేకాదు; ఒక్క సౌందర్య సాక్షాత్కృతీ, వ్యక్తీకృతీ మాత్రమేకాదు. అది పరిపూర్ణ శిల్పంద్వారా ఆవిర్భవించిన, విశ్వచైతన్యానికి సంబంధించిన రసమయవ్యక్తీకృతి. ఇదే మరి ఒక విధంగా చెప్పాలంటే కళలో రససంబంధమైన విలవలేకాక, జీవన మూల్యాలు, మానసిక మూల్యాలు, ఆత్మమూల్యాలు కూడా ప్రవేశిస్తాయని తెలుసుకోవలసి ఉంటుంది. ఇక్కడ కళాశీలి కేవలం స్వీయచైతన్య శక్తులేకాక బ్రహ్మాండాలు, వాటిలో ఉన్న వస్తుసముదాయమూ సృష్టించిన అనంత విశ్వచైతన్య శక్తుల్నికూడా ప్రదర్శిస్తున్నాడని గమనించవలసి ఉంటుంది. అయితే వేదాంతదృక్పథం ప్రకారం ఆ విశ్వచైతన్యం సర్వవస్తువుల్లోనూ సమానమే అనుకున్నా, ఆవిర్భావంలో అది అన్ని వస్తువులలోను సమానమని అనడానికి వీలులేదు. ప్రాకృత జనుల్లో కంటె మహాపురుషులలో దివ్యశక్తి ప్రాదుర్భావం అధికతరమని అంగీకరించాలి. ఆత్మావిర్భావానికి అన్ని ఆవిర్భూతులూ సమానంగా ఉపకరించవు; అదీకాక చైతన్యాల్లోకూడా కొన్ని అంతరువులున్నాయి. వాటివల్ల రసమూల్యాల్లోగాని, ఒక కళాసృష్టి మహత్త్వాల్పత్వాల్లోగాని భేదాలుండక పోవచ్చును. కాని ఆయా విషయాలకి సంబంధించిన మూల్యాలుండనే ఉంటాయి. హోమరు మానవుని బాహ్య జీవితంలోనించిమాత్రమే సౌందర్యం సృష్టిస్తాడు. షేక్స్పియరు అంతకంటె ఒక మెట్టు పైకెక్కి మన కళ్లఎదట జీవితాత్మ, జీవిత శక్తులు, జీవితమూల్యాలు ప్రదర్శిస్తాడు. ఇవి హోమరుకి

అందు బాటులోకి రానేలేదు. ఇంక వాల్మీకి వ్యాసులలో గొప్ప భావశక్తులూ ఆదర్శశక్తులూ నిత్యసన్నిహితాలై ఉండి, జీవితానికీ దాని చలనానికీ బలం చేకూర్చుస్తూ ఉంటాయి. హోమరూ, షేక్స్‌పియరూ ఈ అంతరువుదాకా రాలేకపోయారు. ఇంకా ఈ భావశక్తులకీ ఆదర్శ శక్తులకీ అతీతమైన శక్తులుకూడా ఉన్నాయి. అవి ఇంకా ఆంతరాంతరములూ, సత్యములూ అయిన శక్తులు. అవే వస్తువులకీ వ్యక్తులకీ అతీతములయిన ఆత్మశక్తులు. సుసంపూర్ణమూ, గంభీరమూ, సమృద్ధమూ, అయిన మహోన్నతకళలో ఈ ఆత్మశక్తులూ వాటి విభూతులూ లక్ష్యాలు అవుతాయి. పూర్వపు విషయాలకంటె ఈ శక్తులు మహత్తరమైనవి. ఒక కవి ఎవరైనా, ఈ శక్తుల్నిగురించి, పూర్వకవులతో సమానమయిన సంపూర్ణ ప్రతిభాశక్తులతో రచనలు చేయవచ్చును. అయితే కేవలం రసదృష్టిలో ఈ రచనలకు మహత్తరమూల్యం లేకపోవచ్చును. కాని ఈ రచనల చైతన్యమూల్యమూ, విషయమూల్యమూ పూర్వపువాటికంటె మహత్తరములూ, గంభీరతరములూ, సంపూర్ణతరములూ అయి తీరుతాయి. ఇక్కడ కేవలం కళ కళకోసమే అన్న సిద్ధాంతంగాని, కళ సౌందర్యంకోసమే అన్న సిద్ధాంతంగాని పని చెయ్యవు. ఇవి కళా సృష్టికి కావలిసిన కొన్ని ప్రధాన విషయాలు ఒత్తి చెబుతూన్నమాట నిజమే. అయితే ఇవి ఇంతకంటె అధికతరమైన దివ్యమూల్యాలు బహిష్కరించి, నిత్యమైన కళాభివృద్ధికి అడ్డుతగిలితే కళని నిర్బంధిస్తాయి.

సంపూర్ణమైన శిల్పము, సౌందర్య వ్యక్తీకరణము, ఆనందము, వస్తుతత్త్వము, ఆత్మ, అనేవాని సాక్షాత్కృతీ అన్న ఈ మూడూ కలిస్తే మనకి ఈ సమస్య పరిష్కారం అవుతుంది. దీనివల్ల ఈ వాదంలో ఉభయపక్షాలకీ సామరస్యంకూడా కలుగుతుంది. కళ కళకోసమే అన్నది, సంపూర్ణశిల్పము, సౌందర్య వ్యక్తీకృతి అన్న అర్థాలలో సత్యమే. ఆపైన కళ ఆత్మకోసమూ సౌందర్య సాధనంద్వారా ఆత్మవ్యక్తీకరింపదలుచుకున్నవాటికోసమూ అన్న విషయం కూడా చేర్చాలి. ఆ ఆత్మవ్యక్తీకృతిలో అనేక తారతమ్యాలున్నాయి; సుదూర శిఖరాలకు తీసుకుపోయే మార్గాలున్నాయి. మన రససాధన, ఆధ్యాత్మిక సాధన ఎప్పుడూకూడా మహావిశాలాకాశంలోకి ఎగిరే ప్రయత్నంలో ఉండాలి; అంతేకాదు వాటిద్వారా మనం సర్వోన్నతమైన ఔన్నత్యశిఖరం అధిగమించాలి. ఈ సాధన లెప్పుడూ ఈ విధంగానే ఉన్నాయి. ఇకముందుకూడా ఇల్లాగే ఉండితీరాలి.

అనువాదకుడు ; 'శిల్పి'

సాహిత్య ప్రతీక్ష

శ్రీ జమ్మలమడక మాధవరామ శర్మగారు

ఆనాటి నుండి ఈ నాటి వరకు సాహిత్య గతిని చూస్తే సర్వలక్షణ సంపత్తి బాగానే కనపడుతుంది. అయితే ఒక్కొక్క అంశం ఉద్దిష్టమయినది కూడా అనవసరంగా మగ్నమై పోవడము ఉపసర్జనమే కావడము తటస్థమవుతున్నది. అందువలననె కలుగ వలసిన ప్రత్యుజ్జీవనము బాగా కలగడము లేదు. సాహిత్యోద్యమమును కార్యవ్రతంగా పెట్టుకొని ఒక్కొక్క సమితి, సంఘము కర్తవ్యమును నిర్వహించాలి. ఒక్కొక్క వ్యక్తి ఒక్కొక్క విశేషమును బాగా అనుసంధానించుకొని మననంచేసి పూనిక పట్టాలి. అందరూ ఒకే రేఖను అనుగమిస్తూ ఉంటే అక్కరలేని పునరుక్తి రాక తప్పదు. దాని వలన ప్రయోజనం కనపడడము లేదు. ప్రయోజనాకాంక్షతో ఉన్న లోకము కవులపైనా సమితులపైనా ఎంతో ఆశ పెట్టుకొని ఉన్నది. ఏమో ఏమో రావచ్చునని ప్రతీక్షిస్తున్నది. వచ్చిన దాని వలన తృప్తి కలుగక పోయినా నిరాశపడడం లేదు. ఆనుభవికములకు సమన్వయగతిని ప్రదర్శించి సువ్యవస్థను ఏర్పరచగల సాహిత్యోదయమును లోకము కాంక్షిస్తున్నది. ప్రక్లిష్టమయిన ఈ సమయంలో సుశ్లిష్టమయిన ఒక కవిత అవతరించాలి.

స్వభావ పరిణతమయిన లోకతంత్రము ఎప్పుడూ కూడా అతృప్తితో హతము కావడమును చూస్తూ సహింప లేదు. అతృప్తి వలయితమయిన లోకవేదన ప్రకృతి గర్భమును ఉత్తాపితము చేస్తుంది. అప్పుడు ప్రాకృతికమయిన ప్రతిఅణువూ స్వస్పంద సుస్నిగ్ధమై ఒక నవచేతన విస్ఫురణం కలిగి ఒక్కొకచోట పాలపొంగులుపోస్తుంది. అపుడు కవులు కవులై కవితను అవతరింప చేస్తారు. దానికై లోకము వేయికన్నులు పెట్టుకొన్నది. కవి సాహిత్యమును సముల్లసితము చేయాలి. నేడు అనుభవంలో అందుతూ ఉన్న అనుభూతులను అవగాహనము చేసికొన్నప్పుడు ఒక్కొక్క విధమయిన ప్రస్తారము ఒక్కొక్క కవికూటములో ఉండవలసిన అవసరము ఉన్నది.

౧. కవి తన పరిమితానుభూతులను నగ్నంగా చెప్పుకొనడానికి భయపడి సిగ్గుపడి రూపాంతరం ఇస్తున్నాడు. దాని వలన స్వాభావికమయిన సత్యానుభూతి మరుగుపడి పోతున్నది. అందువలన పరిమితంగా సీమితంగా ఉన్న అనుభూతులను సాధారణీకరించి అపరిమితములను గానూ అల్పసీమా పరివేష్టితములు కాకుండానూ నిబంధించడమునకు అలవాటు పడాలి. పరిసర

ప్రభావిత మయిన భావస్పందము తత్వ చక్రమునకు సంబంధించి కల్లోలిత మవుతుంది. ఎంతటి సత్యచలనము బయటి భావాలలో కనపడుతున్నా అంతర్గతమయిన భావచక్రమే ఆ చలనంలో హేతువు. లోపలి భావవ్యూహము స్వభావ రమణీయంగా పొంగుతుంది. ఎంతగా పొంగినా సముద్రము అతివేలము కానట్లు భావచక్రమున్నూ అతిలోకము కాదు. బయటి పరిస్థితికి అంతస్థేతువును అవగాహనం చేసికొంటూ సాధారణీకృతమయిన స్వభావసుందర భావమును పూనికపట్టి కొందరు కవులు నిబంధించితే సర్వసహృదయ సంగ్రాహ్యత ఉండకపోదు. ఇటువంటి రచనకు లోకము మంగళతోరణాలు కట్టుతుంది.

౨ అనంతము అనశ్వరమూ అయిన విశ్వప్రకృతి శాస్త్రకారుల మంటకంటిలో పడి రూపుమాసింది. ఇంత కవితా సుధా సేచనం ఇచ్చి ప్రకృతికి నవప్రాణం పోసే కవిత కావాలి. ప్రకృతిని అనేకులు చిత్రించి నిరూపించారు. అయితే అది ముద్దలు కట్టి, ఖండఖండములుగా పాయలు పాయలుగా వికీర్ణమై పోయింది. స్వప్రాధాన్య రమణీయంగా లేదు. అన్యాంగమై అప్రధానతా హాత మయింది. ప్రకృతిని ప్రకృతిగా నిరూపించే అలవాటు కవులలో నీరసించి పోయింది. కవితా ప్రాణమయిన విశ్వప్రకృతిని అకృత్రిమప్రకృతిని ప్రకృతి ముగ్ధప్రకృతిని ఇతరములకు ఊడిగము చేసేటట్లుగా నిరూపించడము ప్రకృతి దేవికి కన్నీటి చుక్క. అష్టాదశవర్ణనలు అన్న పేరుతో లలితమధుర మయిన ప్రకృతిని వర్ణించడానికి పూనుకొన్నా దానిలో కొందరు కృత్రిమశోభలు కలపడము వలన వెగటు పుట్టుతున్నది. స్వభావ ప్రకృతిని స్వభావప్రకృతిగా నిరూపించడమును మరచిపోతున్నారు. కొందరు ప్రకృతిని అకృత్రిమంగానే ఆనందంగా వర్ణించారు. కాని ఇంతకన్న ఏదో ఒక చిత్తవృత్తిని ముఖ్యీకరించుకొని దానిని రసీకరింప దలచి ప్రకృతిని విభావీకరించారు. విశిష్ట భావనా భావ్యమాన భోగప్రద మయిన ప్రకృతిని ఒక రసంలో ఒకభావం కోసరము విభావముగా వర్ణించి భావపరిపుష్టిని సంపాదించడానికి కవులు చేసిన ప్రయత్నము శ్లాఘ్యమే అయినా ప్రకృతి విషయంలో ఒక అపచారము. స్వతంత్ర ప్రోల్లాసము కలదిగా ప్రకృతి వర్ణింప బడినప్పుడే స్వచ్ఛంద సారమును పిదికి నట్లవుతుంది. ఇదివరలో కవులు ముఖ్యంగా చేయని ఈ పనిని ఈ నాడు కవులు చేయాలి. కవుల చిత్తములో వికాస విస్తరములు ఉన్నట్లు క్షోభ విక్షేపములు కూడా ఉంటవి. మాంగళ్య మనోహరమయిన కళ్యాణ ప్రకృతిని సర్వేంద్రియ గోచరం

7

చేసికొని తదీయామృత లీలాపరవశుడై కవి తలు ప్రకాశింప చేయవలసిన కవి సాహజిక ప్రకృతిని కృత్రిమ సీమలలో కట్టివేసి గ్రామనగరాల బంధించి నశ్వర మానవోప భోగాలలో కుదించి మానవుల చిత్తవృత్తు లకు ధర్మకామాలకు నానావ్యవహారాలకు విలాస వినోదాలకు ఉపయోగింపచేసి కొన్నాడు. దానివలన ప్రకృతి కోమలత మ్లానమై పోయింది. మ్లాన ప్రకృతి అమ్లా నాస్వాదమును ఏవిధంగా ఇస్తుంది? ప్రాకృతి కములో మానవ వ్యవహారారోపము కాని మానవములో ప్రాకృతికారోపముకాని చమత్కారకము మనోహరము అయితే కావచ్చు కాని ఉన్నదానిని ఉన్నట్లుగా అది ఆస్వాదింప చేయలేదు. ప్రకృతియందు జగత్తంత్రమును ఆరోపించ దలచి నాయికా నాయక వ్యవహారాపాదన సుందరత నిచ్చి నప్పటికీ భట్టుమూర్తి ప్రకృతిని ప్రకృతిగా అందించినవాడు కాలేకపోయినాడు. ధర్మము పేరుతో తాము తలచిన రసభావముల పేరుతో కొందరు కవులు ప్రకృతిని వేపు కొని తిన్నారు. భర్జిత బీజాలకు మొలకలా? ప్రకృతిని విశ్వమోహనంగా వర్ణించి పునరు జ్జీవనం చేయవలసిన పని కవిలోకమునకు సంబంధించి ఉన్నది. అప్పుడు ప్రకృతినొసట కుంకుమ బొట్టు పెట్టడానికి కన్నెపిల్లలు కుంకుమభరణులు పట్టుకొన్నారు.

3. శృంగారమును మనకవులు ఎంతో వర్ణించారు. ఇక అక్కరలేదు అన్నంత వరకూ నిరూపించారు. అయితే ఆ కవుల కవితా ప్రభావ మంతా సంయోగ శృంగారం మీదనే ప్రసరించింది. అక్కడ కూడా విభావానుభావములనే విశదంగా ప్రతి పాదించారు. స్థాయికి సంబంధించిన ఉల్ల సవమును అంతగా చెప్పలేదు. చిత్తకూ పంలో దాగి ఆంతరమై భావాంతరానను గతమై ఆత్మకైవల్యంతో ప్రస్ఫురించే స్థాయి ప్రస్పందమును చెప్పవలసిన అవసరం ఉంది. అదే భావకులకు సంవాదమధురిమ లిచ్చి భావాల ఔన్నత్యములను గాంభీర్య ములను మార్దవములను కాఠిన్యములను స్పష్టగోచరం చేస్తుంది. అటువంటి భావ స్వరూప కీర్తనమే కవితకు పరిపుష్టి. కేవ లము సంయోగ శృంగార లీలా ప్రాభవమె కాదు. వియోగ శృంగార విశిష్టతను ఇప్పటి కున్నంత దానికంటె విశేషంగా నిరూపించాలి. వియోగకాలీనమయిన చిత్త లాలిత్యమును లోకానికి నేర్పాలి. ప్రేయసీ ప్రియులపరస్పరవియోగవేదనారహస్యమును ఇంకా ఇంకా స్పష్టం చేసే కవిత అవసరం. శృంగారాంగ వియోగము కాక ఇతర వియో గములెన్నో అచుంబితరూపములు ఉన్నవి. వానికి కవితలో అవకాశం లేకపోతే పరి పూర్ణత్వము రాదు. తనతో సమానంగా లాలితపాలిత అయిన చెల్లెలు అత్తవారిం

టికి వెళ్లిన తరువాత అన్న వియోగవేదన వర్ణనీయము కదా! ఇటువంటివి ఎన్నో మధురవియోగములు ఉన్నవి. వాని నిరూపణోద్యమము ఏదీ? అని లోకము అంటున్నది.

౪. వీరరసమునకు సంబంధించిన భేదప్రభేదాలు ఎన్నోఉన్నవి. వానిలో కొన్నిటిని మాత్రమే కొందరు కవులు నిరూపించారు. ముఖ్యంగా వీరకావ్యమని చెప్పదగినది రాలేదు. ఎక్కడైనా ఒకటి రెండు ఉన్నా అవి వర్ణనాబాహుళ్యంతో వీరరసధారను శుష్కింప చేస్తున్నవి. అల్పకాయం కల వీరకావ్యాలు చాలా అవసరం. జాతికి క్రమ దీప్ర భావాలను అందింప వలసిన ఈ సమయంలో అటువంటివి అవసరం. శృంగారానుభావాలను శృంగార చేష్టలను విస్తరంగా నిరూపించినట్లు వీరానుభావాలను వీరచేష్టలను ఆలంకారికులు చెప్పక పోయినా నిరూపించాలి. కవులు ఇప్పుడు తమ కవితలలో నిరూపిస్తే ఆలంకారికులు క్రమంగా లక్షణ శోభను సంపాదిస్తారు. లక్ష్యము లేనిదీ లక్షణము వస్తుందా?

౫. మృదువయిన సభ్య హాస్యం జాతిని చక్కదిద్దే లలితహాస్యం మన సంస్కృత కవులకు కూడా లేకపోయింది కదా! అని మనము ఖేదపడిన దినాలు ఉన్నవి. నవ్య కవుల కడుపు చల్లగా కొంత విడిచి పెట్టితే కొంతలో నయినా అనుకూలమయిన హాస్యరచన వచ్చింది. అయితే అది గద్య రచన పద్యీకృత మయిన హాస్య ప్రచుర రచన అవసరంగా కావాలి. పద్యంలో ఆ విధానం వస్తే జాతికి అది చక్కగా అస్థిగత మవుతుంది. అప్పుడు నిర్మాణ కౌశల్యం అలవడుతుంది. స్వతంత్రంగా హాస్యమును నిబంధించే నేర్పు కవులకు కలగాలి. ఎంత కాలమయినా శృంగారానికో భీభత్సానికో అంగముగా ఉండే హాస్య నిబంధన మేనా? హాస్యమును స్వతంత్ర రసముగా చేసి సర్వాంగీణ పుష్టి కలదానినిగా చేయవలసిన అవసరం ఉంది.

౬. కరుణ సంవిధానకము కఠినహృదయాన్నయినా మెత్తపఱచి ఆర్ద్రార్ద్రము చేస్తుంది. ఎంతగా చూచినా ఇష్టజన వియోగము వలని శోకమే సునిరూప మయింది కాని, విభవనాశ కృత మయిన కరుణ పరిదేవన నిరూపణావశ్యకతను ఆలంకారికులు సూచించినా కవులు స్పష్టనిరూపణం చేయలేదు. ఆర్థిక సమత్వం లేని నేటి పేదదినాలలో ఇటువంటిది ఎంతయినా అవసరం. విజ్ఞాన క్షామము దేశానికి పట్టరాదు. ఆర్థిక సమత్వంరాకపోతే విజ్ఞానక్షామము వస్తుంది. అప్పుడు జాతి పతిత మవుతుంది. ఈనాడు జాతి పతయాళువుగా ఉంది. సమకాలకవులు వర్గవిభాగమును భాగా భావించి కవితా ప్రసారము చేస్తారని ఆశించే లోకము ఇంకా అనేక విధాల సాహిత్యప్రతీక్ష చేస్తున్నది.

భారత కళాపరిషత్తు: ఆంధ్రశాఖ

శ్రీ. బి. వి. సింగరాచార్య.

అఖిలభారత కళాపరిషత్ స్థాపననుగురించి కొన్ని సంవత్సరాలుగా ఎన్నో పత్రికలలో ఎన్నో భాషలలో ఎన్నోవ్యాసాలు ప్రకటించడం జరిగింది. కాని ఏనాడో స్థాపితమైఉండి ఉండవలసిన ఈ సంస్థ నేటికీ గాలిమేడలతోనే ఊగులాడుతూ ఉండటం శోచనీయం.

ఒక జాతీయాత్మ ఆ జాతి సాధించిన కళావైశద్యంలోనే వ్యక్తం అవుతుంది. ఇది జగమెరిగిన సాధారణసత్యం. అట్టి జాతీయాత్మోన్నతి ఆ జాతి యందలి కళాకుశలుల పరస్పరసహకార సాహచర్యాలవల్ల సాధింపదగినది.

దురదృష్టవశాత్తు మన దేశభాషావైవిధ్యం ఇట్టి కళాసాంగత్యానికీ సాహచర్యానికీ దుర్గమావరోధంగా ఏర్పడిఉంది. ఈ బహుమాతృభాషాత్వం ఈ దేశ రాజకీయాభ్యున్నతికి కూడా ఆటంకం కలిగిస్తూంది; కాని రాజకీయనాయకులు ఈ సంగతిని ముందుగానే గ్రహించి తమ సంయుక్తకృషివలన ఈ అవరోధాన్ని అధిగమనించడానికి సేతువుగా ఒక జాతీయమహాసంస్థను స్థాపించుకొన్నారు. ఒక జాతీయభాషను కూడా నిర్ణయించారు.

నిజానికి ఆ జాతీయ మహాసంస్థతోపాటే జాతీయ వైజ్ఞానిక, సాంస్కృతిక ఐక్యతను సాధించదగిన భారతకళా పరిషత్తుకికూడా పునాదిపడవలసింది. కాని అది ఎందుచేతనో నాటికీ నేటికీ జరుగనేలేదు.

మన ఆంగ్లభాషా సాంగత్యంవల్ల మన సారస్వతంలోను, మన చిత్రకళలోను, కొంతవరకు మన సంగీతకళలోను పాశ్చాత్య కళాప్రభావాలు వచ్చిచేరినై. సనాతన అధునాతన ఆంగ్లకవులప్రభావాలు మన అధునికకవులలో తామరతంపరలుగా కనిపిస్తున్నాయి. అలాగే వారి చిత్రకళాకారుల ప్రభావం భారతచిత్రకారులను మేల్కొలిపి ప్రాచీన భారత చిత్రకళాపునరుద్ధరణకు ప్రోత్సహించింది. పాశ్చాత్య గానకళారీతులుకూడా మన సినిమా రేడియోలద్వారా అనుదినం ప్రచారం, ప్రసారం అవుతున్నాయి. కాని, మనదేశంలోనే ఒక భాషాసీమలో వర్ధమానమవుతూన్న కళాకౌశలానికీ, మరొక భాషాసీమలోని కళాకృషికీ ఇట్టి బాంధవ్యంగాని, సంబంధంగాని ఇంచుమించు శూన్యమే అని చెప్పవచ్చు. మన ఇరుగుపొరుగు రాష్ట్రాలలో జరుగుతూన్న కళాకృషిని గురించే మనకు తెలియదు.. ఈవిషయంలో చిత్ర, గాన కళలస్థితి కొంచెం మెరుగు అనవచ్చుగాని, మొత్తముమీద భారతదేశమందలి వివిధ ప్రాంతాలలో జరుగుతూన్న లలితకళాకృషిని పరస్పరం అవగాహన చేసుకొనడానికి ఉపయోగపడదగిన శృంగాటకం ఒకటి లేకపోవడంవలన భారతీయ లలితకళా సరస్వతీ, సమగ్ర స్వరూపాన్ని ఏకత్ర దర్శించే, ప్రదర్శించే భాగ్యం మనకు కలగడంలేదు. ఇందువలన భారత లలితకళాభ్యుదయంలో కొంత వేగం కొంత గుణంకూడా కొరవడుతున్నాయనడం సాహసం కాదనుకుంటాను.

కళాస్రష్టలకు అన్యోన్య కళారసాస్వాదన నూతన జీవం పోస్తుంది. ఇందుకు తగినఅవకాశం లేనిచోట కళాభ్యున్నతి కుంటుపడకతప్పదు. ఉత్తమ కళాసృష్టి వ్యక్తిగత ప్రతిభపైనే ఆధారపడి ఉన్నదనే

సత్యం ఈ వాదానికి ప్రతిబంధకం కాజాలదు. సమ్యక్‌దృష్టి వ్యక్తిగతకళాప్రతిభను ఇనుమడింప జేయడమే ఎక్కువసహజం.

పైగా ఈ కళాపరిషత్‌స్థాపన ఒక్క కళాస్రష్టల ఉపయోగం కొరకు మాత్రమేకాదు, కళారసజ్ఞులకు జాతీయ కళాసృష్టిలో సర్వోత్తమ రచనల నెత్తి చూపడానికీ, కళాప్రదర్శనాలు ఏర్పాటుచేసి భారతాభారత రసజ్ఞులకు సమగ్ర భారతకళా కౌశలము నొక్కచోట, ఒక్కమారు దర్శించే అవకాశం కలిగించడానికీ, ఉదాత్త భారతకళా కృతులతో విశ్వసరస్వతీ మందిరమునకు నూతనాలంకారాలను సమకూర్చడానికీ కూడా భారతకళాపరిషత్తు పనిచేయ వలసి ఉంది.

భారతదేశం స్వతంత్రమైన తరువాతనే భారత కళాపరిషత్ స్థాపన జరగాలి అనీ, ఈలోగా అట్టి యత్నం అసమయప్రయత్నం మాత్రమే అవుతుంది అనీ ఇండియన్ పి. ఇ. ఎన్ (Indian P. E. N) సంఘకార్యకర్త్రి మేడమ్ సోఫియా వాడియా 'మాడరన్ రెవ్యూ' పత్రికలో వ్రాసిన వ్యాసానికి సమాధానం ఇస్తూ భారతమిత్రుడు, సుప్రసిద్ధ ఐరిషు కవి అయిన కజిన్సుపండితుడు వ్రాసినట్టు భారత కళాపరిషత్తు వాస్తవానికి సత్వర భారతస్వాతంత్ర్య సముపార్జనకుకూడా దోహదం చేయగలదు.

మహాశయుడు కజిన్సుకవి సుమారు 20 సంవత్సరాలకు పూర్వమే భారతకళాపరిషత్తును గురించి కలగని నాటినించీ దాని స్థాపనకొరకు కృషిచేస్తున్నాడు. ఇది కేవలం భారతకవులు, గాయకులు, చిత్రకారులు ఇతర కళావేత్తలు సాధించవలసినపని; వారే దీనికొరకు నడుములుకట్టి పనిచేయాలని ఆయన ఉద్ఘోష. కాని నేటివరకు భారత సారస్వతులలో తగినంతశ్రద్ధ కలగకపోవడం చిత్రంగా ఉంది.

ఈ మధ్య అనగా 1942 లో ఈ పరిషత్ స్థాపనకు వలసిన పూర్వరంగ కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించడానికిగాను వివిధ ప్రాంతాలకు సంబంధించిన ఉత్సాహవంతులతో ఒకసంఘం ఏర్పడింది. ఈ ఉద్యమంలో చాలాకాలంనించీ అత్యంత ఉత్సాహంతో నిరంతరం కృషిచేస్తూన్న శ్రీ దేవగుప్తాపు విశ్వేశ్వరరావుగారు ఈ సంఘానికి కార్యదర్శి. ప్రథమంలో వివిధభాషాప్రాంతాలలో రాష్ట్రకళా పరిషత్తులను స్థాపించి, అలా స్థాపింపబడిన రాష్ట్ర కళాపరిషత్తుల నాధారంగా చేసుకొని కేంద్రభారత పరిషత్తును ఏర్పాటుచేయాలని ఈ సంఘంవారి సంకల్పం. అస్సాం రాష్ట్రంలో ఇటీవలనే ఇట్టి రాష్ట్రకళాపరిషత్ స్థాపన జరిగింది.

ఆంధ్రదేశంలోకూడా త్వరలో ఇట్టి పరిషత్తు నొకదానిని స్థాపించాలని శ్రీ దేవగుప్తాపు విశ్వేశ్వర రావుగారు కృషిచేస్తున్నారు. కాని ఇదివరకే అరడజను పరిషత్తులకుపైగా ఏర్పడిఉన్న ఆంధ్రదేశంలో క్రొత్తగా మరోపరిషత్తు అవసరమా అనే ప్రశ్న సహజంగా వస్తూంది.

దురదృష్టవశాత్తు ఈ పరిషత్తులలో ఏదీ అఖిల భారత కళాపరిషత్ శాఖగా పనిచేయదగినట్టుగా నిర్మింపబడలేదు. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు కేవలం గ్రాంథిక సాంప్రదాయికవాదులకొరకు మాత్రమే ఉద్దేశింపబడింది. శ్రీ కోన వేంకటరాయశర్మగారి కార్యదర్శకత్వాన నిర్వహింపబడే ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు పై పరిషత్తులో చేరని సాంప్రదాయిక గ్రాంథిక భాషావాదులకు చెందినది. సాహితీసమితి నవ్యసాహిత్యవాదులలో కొందరిది. తక్కిన నవ్య సాహిత్యవాదుల సంస్థ నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు. కమ్యూనిస్టుల విప్లవకరపద్ధతులతో సహకరించే కవులకు చెందినది అభ్యుదయ రచయితల సంఘం. ఇక

రాయలసీమ కళాపరిత్తు మొదలైనవి మాండలిక సంస్థలు. పైగా ఈపైన చెప్పినవన్నీ కేవలం సాహిత్య కళకు మాత్రమే సంబంధించిన సంస్థలు. అంతేకాని మొత్తం దేశమందలి ఉత్తమ సారస్వతులందరికీ, ప్రముఖచిత్రకారు లందరికీ. ప్రసిద్ధగాయకు లందరికీ—వారివారి వాదాలతోగాని, వివాదాలతోగాని నిమిత్తం లేకుండా—అందరికీ సమానావకాశాలిచ్చే సంస్థమాత్రమే సమగ్రాంధ్ర కళాపరిషత్తు అవుతుంది. అట్టి సర్వాంగ సౌష్టవంగల సంస్థ అయినప్పుడే అది అఖిలభారత పరిషత్ స్థాపనకు ప్రాతిపదికగా కూడా ఉపయోగపడ గలుగుతుంది. కాబట్టి అఖిలభారత సంస్థమాట అటుంచి కేవలం ఆంధ్రసాహిత్య ప్రపంచాన్ని గురించే యోచించినా అట్టి ఉదారాశయాలు గల ఆంధ్రకళాపరిషత్తుయొక్క అగత్యం చాలా కనిపిస్తూంది.

అభిమానాలతో, అనుమానాలతో కూడిన సంస్థలు సాహిత్యవికాసానికి ఎక్కువ ఉపయోగ పడలేవని అనుభవపూర్వకంగా స్థిరపడింది గనుక సంకుచితభావాలకు తావులేని సర్వలలిత కళాభ్యుదయకరమైన ఆంధ్రకళాపరిషత్తును నెలకొల్పడానికి సహకారం చేయవలసినదిగా ఆంధ్రకళావేత్తలైన పెద్దలను ప్రార్థిస్తున్నాను.

కళాప్రియుల చేయూత లభించి శ్రీ విశ్వేశ్వర రావుగారి కృషి సార్థకమై సర్వాంధ్ర లలితకళాభ్యున్నతికి అమూల్యమైన సేవచేయగల ఆంధ్రకళా పరిషత్తు త్వరలోనే ఏర్పడగలదని ఆశిస్తున్నాను.

మన నాటక ప్రదర్శనములు

శ్రీ తలిశెట్టి రామారావు

టాకీలలో చూపసాధ్యమైన విషయాలను నాటకాలలో చూపలేమనీ, రెండణాలు చేతనున్నచో టాకీని చూచే అవకాశమున్నది కాన హెచ్చుపైకము నిచ్చి కూడా నాటకము వినీ వినబడవి చోట కూర్చొనుట కిష్టపడక ప్రజలు నాటకాన్ని చూడరారనీ, టాకీలు ప్రజామోదాన్ని పొందిన కొలది నాటకాలకిక ముందు తావులేదనీ కళారాధకులందు నిరుత్సాహము పెరుగుచున్నది. బాగుగ ఆలోచించిన యెడల ఈ నిరుత్సాహమునకు కారణాలు కనబడవు.

ఇప్పుడిప్పుడు కొన్ని మంచి టాకీలు ప్రదర్శింపబడుచున్నను, ప్రఖ్యాత నటులు పాల్గొన్న నాటకాలను వందలకొలది ప్రజలు చూస్తూనే ఉన్నారు—నిద్ర, పైకము దండుగ గనక టాకీలు రంగులతో ప్రదర్శింపబడుచున్నను నాటకాల మీది మోజు తగ్గలేదు. చిత్రాలు బాగా రంగులతో అచ్చయి తక్కువ మూల్యమునకు లభించినప్పటికిని చిత్రకారులు వ్రాసిన తొలిచిత్తరువులు కావాలంటున్నటులనే, యంత్ర సహాయముతో ప్రదర్శనాలను, సంఘటనలను చూచుటే టెలివిజను కనుక టెలివిజను వాడుకకు వచ్చిన తరువాత కూడ నాటకాల నిప్పటికంటె హెచ్చుగ కావాలంటారు ప్రజలు.

కథ యొక్క నిర్మాణ ప్రయోజనాలను, పాత్రల యొక్క లోతును తెలిసికొనకయే డైరెక్టరు చెప్పినటుల నటుడు చేసిన అభినయము టాకీలు చేయుటకు చాలునని అనేకుల అభిప్రాయము. ఉత్తమ నటుడు పాత్ర తానుగానే భావించి, ప్రేక్షకులను చూచిన కొలది ఉద్రిక్తుడై, తాను చేయుచుండిన అభినయము ప్రేక్షకులందు కలిగించుచున్న భావోద్రేకమువలన నూతనోత్సాహాన్ని పొంది, పాత్రకు క్రొత్త వన్నెపెట్టి, ప్రేక్షకులకును తనకును క్రొత్త సౌభ్రాత్రమును కల్పించుకొనుటయందు కలిగిన కళానుభవము అమూల్యమైనది. ప్రేక్షకులు హర్షించని పరిస్థితు లేర్పడినయెడల తన లోపమును దిద్దుకొని, నూతన ప్రయత్నమునకు బూనుకొనును. ఈ యనుభవము రిహార్సిలులందు కలుగనేరదు. డైరెక్టరెంత తెలివియైన వాడైనను, అనుభవము కలవాడైనను టాకీ యందలి ప్రతి పాత్రయొక్క లోతును నటుని వలె కనిపెట్టజాలడు; కనుక ఆతడు చెప్పినటుల మాత్ర మభినయము చేసినయెడల నటుడెంత గొప్పవాడైనను తన కళా సంప్రదాయములను నిలువబెట్టుకొనజాలడు. టాకీలలో అభినయించు ప్రతీ నటునకును నాటకాభినయమునందు గలిగిన అనుభవము చాలా అవసరమని సుప్రసిద్ధులైన డైరెక్టరుల నిశ్చితాభిప్రాయము. అందువలన నాటకాలతో పోటీకి వచ్చు ఉత్తమమైన టాకీలను సృజించుటకు కూడ నాటకములు కావలెను.

టాకీలను సృజించు విధానము సామాన్యప్రేక్షకునకు బోధపడిన పిమ్మట ఇప్పుడు టాకీల యెడల కల ఉత్సాహము తగ్గగలదు. నిజమైన వ్యక్తులు ఎదుట నాటకాభినయము చేయుటను చూచుటయందు కలిగిన యానందము, ఎదుటి నటులకును ప్రేక్షకుల

కును మధ్య నేర్పడిన సానుభూతీ టాకీలను, తెలివి జనును చూచుటయందు కలుగదు.

అందువలన నాటకాలకు ముమ్మందు తావులేదన్న యూహ సరియైనది కాదు.

కాని టాకీలు ప్రదర్శింపబడుచున్నప్పటి నుండి నాటకాలు మునుపటంత తరుచుగ బ్రదర్శింప బడుట లేదు. దీనికి నటులు, ప్రేక్షకులు కారణము కాని టాకీలు కావు.

టాకీలు క్రొత్త రుచులను కలుగజేయుచున్నను, మన నాటకరంగము మునుపటివలెనే ఉన్నది. క్రొత్త మార్పులు టాకీల అనుకరణముతో సరిపోవు. పైగా వానివలన అవమానకరమైన పరిస్థితులు కూడ ఏర్పడినవి. మన నటులు సుప్రసిద్ధులని, హిందీ, అరవ టాకీలలో కూడ వన్నె కెక్కుచున్నారని మనకు కలిగిన గర్వము కళాదృష్టిని స్తంభింప జేయుచున్న టులున్నది.

దేశకాల పరిస్థితుల వలన మన దైనిక జీవనము, దృక్పథము మారుచున్నను ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము వంటి నాటకాలను చూచి భళీ! అనుచున్నాము. ఇప్పటి మన దైనిక జీవనము నాధారముగ గొని, మన భావిపరివర్తనమునకు సరిపోవునటుల ఒక మంచి సందేశమును ప్రజలకు జెప్పి, వారి హృదయములందు నూతన తేజము పుట్టునటులు కళా సంప్రదాయముల ననుసరించి యీ కథను వ్రాయుటకు వీలున్నను, మహాభారతమందలి కథను మహాభారత సందర్భమునుండి విడదీసి పేలవమైన నాటకముగ వ్రాసినను మన మామోదించుచున్నాము. "అనగా అనగా ఒక రాజు" పద్ధతి కథలను వ్రాయుట మన మెంత వేగముగ మానుకొనిన అంత దేశమునకు మంచిది. మన దైనిక జీవితమునందలి లోపములను దీర్చి ఉన్నతా ధర్మముల ననుసరించు నటుల చేయుటకు మార్గము లెవ్వి? ప్రపంచమున కంతకును దివిటీ వలె వెలిగిన మన నాగరికతయెడల మన గౌరవమును వృద్ధిపరచి మనదేశము యొక్క భవిష్యత్తును గూర్చి పాటుపడునటుల హృదయము నేరీతిని స్పందింప జేయగలము? అవినీతిపరులను శిక్షించి, నీతిపరులను రక్షించు భగవంతుని గొప్పతనమును తెలిసికొని నీతిపరులమై, అవినీతిని మన సంఘము నం దణగ ద్రొక్కు టెటులు? మన భావి భాగ్యోదయమునకు పౌరాణిక గాథల నెటుల నుపయోగపరచుకో గలము?

పూర్వులు మనకు ప్రసాదించిన కళా సంప్రదాయముల నీ కథలలో పోషించి, మన జాతీయ నాగరకత నాధారముగ జేసికొని ఎటుల ముందంజ వేయ గలము? సామ్రాజ్యములను నిర్మించి, ప్రజాను రంజకముగ పాలించిన ఆంధ్రుల పూర్వపు గొప్పతనము నుద్ధరించు టెటులు? ఇట్టి సమస్యలు నాటకములను వ్రాసినవారికిని, ఆడిన నటులకును, చూచి ఆనందించుచున్న విద్యావంతులకును ఈ నాడును గోచరింపకుండుట శోచనీయము. ఆధ్యాత్మికముగ, సాంఘికముగ, రాజకీయముగ మనలో నిదురించుచున్న శక్తిని లేపి, మనల నుత్సాహవంతులుగ జేయ జాలెడి నాటకములను మానవుని మనస్తత్త్వమునకు సరిపడునటుల, జాతీయ కళా సంప్రదాయములను పోషించునటుల వ్రాసినచో ఇప్పుడు నాటకముల యెడల కలుగుచున్నదనుకొనుచున్న విముఖత మాయమగును.

ప్రజల యామోదమును పొందినగాని నాట్యరంగమునకును, నటులకును కావలసిన పైకము రాదు. కనుక ప్రజలు హర్షించు విధమున నాటకములను

ప్రదర్శింపవలసి వచ్చుచున్నదని, నూతన విధానములను ప్రవేశపెట్టుట కింకా కొంతకాలము పోవలెనని కొందరు ప్రదర్శకులు చెప్పుటకలదు. ప్రజలు హర్షించెదరని మనము స్త్రీ పాత్రలను నగ్నముగ జూపుటలేదు; మోటుసరసమును నాటకములందు ప్రవేశపెట్టుటలేదు. కొందరు రహస్యముగ నేమి చేయుచున్నను సంఘమునందు నీతిపరులై యుండుటకు ప్రయత్నించుచు, తాము చేయు యవినీతి కార్యములకు సిగ్గుపడుచుందురు. దైనిక జీవితమున వారెదుర్కొను సమస్యలందు నీతి, దైవము, కర్మానుభవము మొదలగు భావములు వారికి లేనిధైర్యమును చేకూర్చుచుండును. ఇట్టి యున్నత భావములను మనోజ్ఞముగ నేర్పి ప్రజలకు తోడ్పడుట మనోజ్ఞకళలు మానవులకు ప్రసాదించు మేలులలో ముఖ్యమైనది. అందువలన ఉన్నత ధర్మములను నేర్పు నాటకమును జూచి పామరులు సైతము హర్షింతురే కాని డబ్బు దండుగని విచారింపరు. ప్రజలందు నీతి తక్కువగనున్నయెడల వారికి నూతనమైన రుచులను నేర్పి, ఆకర్షించి, నీతిని నేర్పి సంఘమును సంస్కరించుట నాట్యరంగము చేయవలసిన పనులలో ముఖ్యమైనది. ఇటుల చేయజాలని యెడల మనము నాటకములను ప్రదర్శించుట నిష్ప్రయోజనము.

మనోజ్ఞ కళలగు కవిత్వము, సంగీతము, చిత్ర రచన, అభినయము, నృత్యముల యొక్క సమ్మేళనము, నాటకము మొదలయిన ప్రతియొక్క కళయు మానవులందు గల దైవిక శక్తులను మేల్కొలిపి, వారిని నీతిపరులుగ జేయజాలను. కనుక నివియన్నియు గలిసినపు డెంతటి యుపకారమునైనను జేయగలవు. ఇందువలన నాటకప్రదర్శనములు మన కత్యంతావశ్యకములు. వీటిని ప్రోత్సాహపరచుట ప్రతివ్యక్తి యొక్కయు విధ్యుక్త ధర్మము. ఈ ధర్మమును మనము నెరవేర్చుటలేదు.

టాకీలు ప్రజల కనేకములైన నూతన విషయములను నేర్పుచున్నవి. రెండణాల టిక్కట్టును కొన్న ప్రేక్షకుడు కూడ తారలను గూర్చి, కథను గూర్చి చర్చించటను నేడు మనము వినుచున్నాము. ప్రజలందిజ్ఞానము కలుగుచున్న యీ దినములలో తదనుగుణముగ మన నాటకరంగము నభివృద్ధికి తేజాలని యెడల నాటకప్రదర్శనము ప్రజానురాగమును పొందలేదు,

పురాతనశిల్పమును, పురాణములను పరిశీలించుటవలన ఆయాకాలమందు ప్రజలవేషము, వారు నివసించిన గృహముల నిర్మాణము, ఉపయోగించిన వస్తువుల, నగల యాకారము, వారి మర్యాదలు మనకు తెలియుచున్నవి. పౌరాణిక, చారిత్రక నాటకములను ప్రదర్శించి నప్పుడిట్టి వేషములను, రంగ నిర్మాణను అవలంబించినగాని ప్రదర్శనములు సత్య దూరము లగును. తాము చూచు దృశ్యమునందు నమ్మకము కలుగని యెడల నాటకము యొక్క ప్రయోజనము ప్రేక్షకులను కలుగదు. ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణమును సినీమాలలో నటించిన విద్యాధికులు ప్రదర్శించుట యందుకూడ ఇప్పటి రాజులు, ధనికులు ధరించు పొడుగుపాటి కోటులు, షేర్వాణీలు, మేజోళ్ళు, చెమికీ పంజాబీ జోళ్లు, చీరలు వేషముగ ధరించుట చాల విచారకమైన విషయము. పూర్వపు స్త్రీల కుచబంధము, దిగువకట్టు, ఉత్తరీయము నటులు ధరించుటయందెట్టి యభ్యంతరము నుండకూడదు. పూర్వపు వేషము నొక సుప్రసిద్ధ నటుడు ధరించుటను చూడ చాలా మనశ్శాంతి కలిగినది. ఇప్పటి కుర్చీలు, టేబిలులు కూడ చారిత్రక నాటకముల నాడునప్పుడు స్టేజి

మీద కానరాకూడదు. చిన్న యూరులందు తగిన హంగులు దొరకవన్న క్షమాపణయందు కొంత సత్యమున్నను, ఆధునికత కానరాకుండు నటుల, వాటిని మరుగుపరుచుట యందెట్టి కష్టమును లేదు.

చారిత్రక నాటకము నందిప్పటి హిందూస్తానీ పాటను పాడుచు, హిందుస్తానీ నాట్యము నొకనటి చేయుట నెరుగుదును. పూర్వపు దుస్తులను ధరించి భరతనాట్యము నీమె చేసిన నెంతయో బాగుండెడిది. నటులకు మన పూర్వపు సాంప్రదాయములయెడ దృష్టిలేకపోవుటవలన నిట్టి లోపములు కలుగుచున్నవి

ప్రపంచమునం దందరు మానవుల ప్రకృతి యొకటియే యైనను దేశకాల పరిస్థితులవలన కలిగిన యనుభవము ప్రత్యేకము కనుక ప్రతి జాతియొక్క వేషము, ప్రవర్తన మొదలగు సంఘ మర్యాదలు, సాంప్రదాయములు భిన్నముగ నేర్పడినవి. ఈ భేదములు మననటులు గమనించుటయే లేదు. మనము ప్రదర్శించు నాటకములు సంకుచిత దృష్టితో వ్రాయబడినవి కనుక నిట్టి యవసర మింతవరకు విశేషముగ కలుగలేదు.

మనలో మంచి నటులున్నారు. వారి వ్యక్తిగతమైన ప్రతిభవలన పాత్రపోషణ కొన్ని విషయముల బాగుగనున్నది. కాని వీరికి గల సహజమైన ప్రతిభకు తోడ్పడు సంస్థ మనదేశమున లేనందున వీరి ప్రయత్నములు తగురీతిని ఫలింపకున్నవి. మానవ హృదయ మెట్టిది? ప్రతి వ్యక్తియు అనేకగుణముల సమ్మేళనము కనుక నట్టి గుణములు కల వ్యక్తి వివిధములైన పరిస్థితులలో నెటుల ప్రవర్తించును? పురాణములందును, దేశచరిత్రము నందును గల వ్యక్తిలెట్టివారు? వారెదుర్కొన్న పరిస్థితులం దెటుల ప్రవర్తించి యుందురు? మనలోగల సుప్రసిద్ధనటులు, మన తత్త్వవేత్తలు, ఐతిహాసికులు కలిసి యిట్టి విషయములను చర్చించిన యెడల నాటకాభినయ మెంతేని యభివృద్ధిపొందగలదు.

మన స్టేజిసంగీతమును పెద్దలెవరును అంగీకరించలేదు. దక్షిణదేశపు సంగీతమునుండి గాని, పల్లెటూరి పదాలనుండిగాని యిది పుట్టలేదు. సాంగ్లి నాటక కంపెనీవారు పూనానుండి వచ్చి మనదేశమునందు నాటకముల నాడిన పిమ్మట వారివలె తెలుగులో నాటకముల నాడవలెనన్న యుత్సాహమునం దిది పుట్టినది. "పార్సీమట్టు" లనుండి "హిందీమట్టు" లకిది పరివర్తనము పొంది యిప్పుడు హిందీ సినీమాల అనుకరణమై, ఆంధ్రముకాక, హిందీకాక, అయోమయమై ప్రబలియున్నది. మనోజ్ఞకళలందు హిందూ సాంప్రదాయములను పురల నొకటిగజేసి, అనేకకారణముల వలన విచ్ఛిన్నమైన భారతీయ నాగరికత కేకత యేర్పరచుటకు ఈ సంగీతమునకు సభ్యతకాని, లోతుకాని లేదు. భారతీయసంగీత విద్వాంసు లందరు పరిత్యజింపవలెనన్న హార్మోనియము దీనికి తగిన మేళవింపుగనున్నది. కనుక హార్మోనియంతో పాటు ఈ సంగీత విధానము నెంత వేగము విడిచి పెట్టిన మన రంగభూమికంత మంచిది. మన యుత్తమ నాగరకతా ఫలితముగ బుట్టినది "కర్ణాటక" సంగీతము. పల్లెటూరి వారి సంగీత సంప్రదాయములను చూపుట కనేకములగు పదములు కలవు. వీటిని స్టేజిమీదను, ఫిల్ములలోను ఏల యుపయోగింపరాదో, ఉపయోగింపకున్నారో బోధపడ లేదు.

మన రాజకీయ స్వాతంత్ర్యము పోయినప్పటి నుండియు మన మనోజ్ఞకళల పరివర్తనము జాతీయ మార్గములనుండి తప్పి తప్పుడుత్రోవ త్రొక్కినది. త్యాగయ్య మొదలైన సంగీతబ్రహ్మల కృతులను,

జావళీలను మాత్రము మన విద్వాంసులు పాడి మనలను మెప్పించుచున్నారు కాని మారుచున్న మన యాధునిక జీవితమునకు సరిపోవు భంగిమలను సృజించుటకు తలపెట్టుటలేదు. మనము సభలలోను, రేడియోలోను విను పాటలందు భక్తి, శృంగారములు తప్ప తక్కినరసములు లేకున్నవి. ఈ లోపము తీర్చుటకు పెద్దలు పూనుకొనలేదు. కనుక నాటకాల అయోమయ సంగీతమునకు కొంతబలము, అవసరము కలిగినది.

సినీమాలందు వలె నాటకములందును "బాక్ గ్రౌండ్ మ్యూజిక్" ప్రవేశపెట్టుటకు నాటకములందు పాల్గొనుచున్న "సినీమాతారలు" ప్రయత్నించుచున్నారు. ఈ "మ్యూజిక్కు" నాటకములందు అనవసరము, హానికరము, మధ్య మధ్య వ్యవధి యున్నప్పుడు మన జాతీయోద్యమఫలితముగ బుట్టిన "జంత్ర సమ్మేళన"మను "ఇండియన్ ఆర్కెస్ట్రా"ను ఉపయోగించవచ్చును.

హార్మోనియము తబలాలు ప్రేక్షకులకును, స్టేజికిని మధ్యనుంచుట దుమ్ములు మెడకు వ్రేలాడగట్టుకొనునటు లున్నది. గాత్రమున కంగుగ నుపయోగించు జంత్రములు ప్రేక్షకులకు కానరాకూడదు. కనుక ప్రక్క తెరమరుగున వీటినుంచుట మంచిది.

సినీమాయందు వలెనే, నాటకమునందును ప్రేక్షకులు చూచునది యొక చిత్తరువుల మాలిక. ఈ చిత్తరువు లెంత మనోజ్ఞములుగనున్న నాటకములంత ప్రయోజనకారు లగును. సుప్రసిద్ధ చిత్రకారులు ప్రకృతి దృశ్యములందలి రహస్యమును, ప్రయోజనమును తెలిసికొని, యా విషయములు సుబోధకములుగ నుండునటుల చిత్రించి, తమ యాధ్యాత్మికానుభవమును మనకు తెలియజేయుదురు. ఇటుల చిత్రించుటలో చిత్తరువునందు చిత్రింపబడిన వ్యక్తులను, వస్తువులను వాటిప్రాముఖ్యము, ఆకార ప్రయోజనముల కనుగుణముగ చిత్రకారు దేర్పరచును. ఎటుల నేర్పరచిన చిత్తరువులు సుందరముగ నుండునో తెలిసికొనుటకు సుప్రసిద్ధములైన చిత్తరువులను పరిశీలించి, బుద్ధివంతులు కొన్నిసూత్రములు కనుగొనిరి. స్టేజిమీద మనకు కనబడు ప్రదర్శనము చిత్రమాలిక కనుక నీ సూత్రముల నన్నుసరించి స్టేజిమీద నటులు స్థానముల నేర్పరచికొని యభినయించిన యెడల తాము ప్రదర్శించు చిత్తరువుల కొకపొందిక, బిగియేర్పడును. ఇప్పుడు స్టేజిమీద నటు లొత యర్థములేని మూకగ కనబడుచున్నారు. నటులు కదలక నిలబడిన నీ చిత్రరచన యొక్క సూత్రము వర్తించును. కాని అభినయమునం దిది సాధ్యముకాదను వాదనయందు సారములేదు. నాట్యమున నర్తకి యొకచోట నిలువబడకపోయినను, అంగవిన్యాసమున ప్రతిక్షణమున సుందరముగ కానవచ్చునటుల నాట్యముచేయుట మన మెరిగిన విషయము. ఒక భంగిమనుండి మరియొక భంగిమకు మారునప్పుడుకూడ నీ కళాసంప్రదాయమునకు భంగము వాటిల్లకూడదు. ఈ సూత్రమునే నటులు సమిష్టిగ స్టేజిమీదకూడ నవలంబింపవచ్చును. ఈ యున్నత సూత్రములను స్టేజిమీద ప్రవేశపెట్టుటకు రిహార్సల్సులో చాలా శ్రమతీసుకొనవలెను. కాని కష్టమని మంచికళా సూత్రములను విడనాడుట ఉత్తమ కళారాధకుల లక్ష్యము కాదు.

రంగులతో టాకీలు ప్రదర్శింపబడుచున్నంత మాత్రమున నాటకముల ప్రాముఖ్యము తగ్గదు. ప్రకృతి దృశ్యమునకును, ఛాయా చిత్రమునకును కల భేదము కన్న నాటక దృశ్యములకును రంగుల టాకీలకు హెచ్చు భేదముకలదు ఈ భేదమును మనము నాటక

ములందు బాగుగ వినియోగపరుచుకోగలము. చిత్తరువుల నిర్మాణమును గూర్చి సూత్రములున్నటుల, చిత్తరువులలోని రంగులను గూర్చికూడ సూత్రము లున్నవి. కొన్నిరంగు లొకదాని ప్రక్క మరొకటి యున్న కండ్లకు బాధకలుగును. మరికొన్నియున్న నింపుగ కానవచ్చును. ఈ సూత్రములను బాగుగ బోధపరచుకొనిన యెడల తెరలకును, నటులు ధరించు దుస్తులకును సామరస్య మేర్పడునటుల మనోహరముగ దృశ్యమును ప్రదర్శింపవచ్చును. మరికొంత ప్రయత్నమున తెరముందును ప్రక్కతెరల మధ్యను ఉన్న నటుల సుస్పష్టముగను, సుందరముగను కానవచ్చునటులకూడ రంగుల నుపయోగపరుపవచ్చును.

ఒక్కొక్క రంగు ఒక్కొక్క విధమైన భావమును మనయందు కలుగజేయగలదు. ఎరుపు ఉద్రేకమును, పసుపు శుభమును, ఆకుపచ్చ శాంతిని సూచింపకలవు. వీటిగుణములగూర్చి పరిశోధనలు జరుగుచున్నవి. ఒక దృశ్యమునందలి ప్రధాన రసమున కనుగుణముగ నీ రంగులను స్టేజిమీద ప్రయోగించిన కథయొక్క ప్రయోజన మధికమగును. దుస్తులయందే కాక స్టేజిదీపములవలనగూడ నీ రంగులను ప్రవేశపెట్టుట సులభము. వెనుకనున్న తెరమీద రంగు దీపపుకాంతి ప్రసరింపజేయుచు రసపోషణ నధికము చేయవచ్చును. ఇట్టి విధానము నవలంబించిన యెడల తెరలమీద రంగులతో చెట్లు, మేడలు మొదలగు బొమ్మలను స్పష్టముగ చిత్రింప నక్కరలేదు.

స్టేజిమీదగాని, నటులమీద గాని నీడ పడకుండు నటుల దీపముల నేర్పాటుచేసి స్టేజి నంతను వెలుతురుతో నింపుట యిప్పటియాచారము. దీనివలన అందరు నటులును స్పష్టముగ కానవచ్చుచున్నారు. కాని మన దృష్టి యందరిమీద నొకేసర్యాయము ప్రసరించుట ప్రకృతి ధర్మముకాదు. ఎవరు మాటలాడి అభినయము చేయుచున్నారో వారినే చూచుటయం దితరనటులు మనదృష్టినుండి తప్పిపోవుదురు. అభినయము చేయు నటునిపై ఎక్కువ వెలుతురును ప్రసరింపజేసి, తక్కినవారిపైబడు వెలుతురును తక్కువ చేసిన యెడల నభినయించు నటునకు హెచ్చుగ ప్రాముఖ్యము కలుగుటవలన మన నయనములకు కొంత విశ్రాంతి కలుగుటయేకాక అభినయముచేయు నటునకును, అభినయింపబడు విషయమునకును తగు ప్రాముఖ్యము కలుగును. ప్రేక్షకుల దృష్టియు కథపై కేంద్రీకరింపబడును. ఈ సూత్రమును.... రెంబ్రాంటు అను సుప్రసిద్ధ చిత్రకారు డత్యద్భుతముగ వినియోగపరచెను. ఇటుల వెలుతురుచాయలను (chiaroscuro) ఉపయోగపరచుటవలన రంగులకును క్రొత్తవన్నెను చేకూర్పవచ్చును. స్టేజిమీదను, ఫిల్ములలోను స్త్రీల సౌందర్యమును ప్రదర్శించి ప్రేక్షకుల నాకర్షించు ప్రయత్న మిటుల వెలుతురు నీడలద్వారా ద్విగుణీకృతముగ ఫలించునటుల జేయవచ్చును.

భారతీయ నాగరికతయొక్క చిహ్నములుగ ప్రపంచమునం దంతటను పొగడ్తగనిన మనోజ్ఞ కళా సాంప్రదాయములను, ఆధునికయుగము ప్రసాదించిన నూతన విజ్ఞానమును ఇటుల వినియోగించి, మనోజ్ఞకళలకు క్రొత్త మెరుగుపెట్టి, భావిపరివర్తనమునకు మార్గదర్శకులమగుట మన ధర్మము. మనోజ్ఞకళలందు ఆంధ్రులకు ప్రత్యేకముగ అభిరుచి కలదన్న కీర్తిని మనము నిలువబెట్టుకొనుటకు సమష్టి ప్రయత్నము చేయకున్నాము. ఈ వ్యాసమునందు సూచనామాత్రముగ నాంధ్రులకు మనవిచేసిన విషయముల నొక కేంద్రనాట్యశాలయందు తోచిన మార్పులతో బ్రవేశపెట్టి, ఆంధ్ర రంగభూమికే గాక భారత నాటక ప్రదర్శనమునకును కళారాధకులు నూతనోత్సాహమును చేకూర్చెదరుగాక!

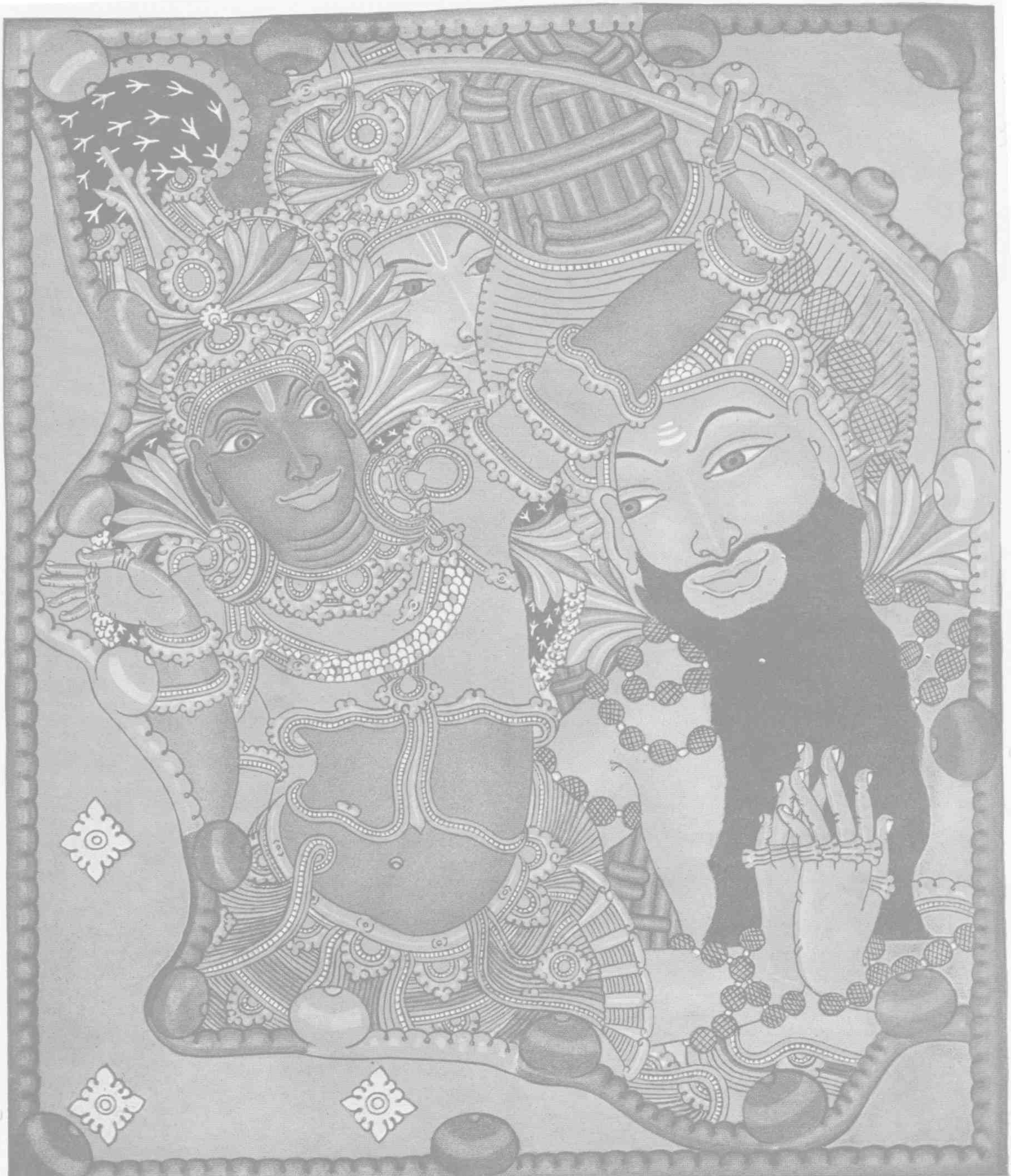

పరశురామ గర్వభంగము

'కొచ్చిన్ మ్యూరల్స్ నుండి'

కొచిన్ భవనంలోని కుడ్యచిత్రాలు

శ్రీ టి. యన్. శ్రీనివాసన్

అజంతా, బాఘ్, తిరువాన్కూరు, కొచ్చిన్ మొదలైన ప్రదేశాల్లో మనకు ఉపలభ్యమౌతూన్న కుడ్యచిత్రాలు చూస్తే ఎంత విచిత్రంగాను అతిప్రాచీనంగా కనబడినా, వాటిల్లో కొన్ని ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వాలు గోచరిస్తాయి. హైందవ కళ ఆదర్శాల్లోను, అభివ్యక్తి విధానంలోను, పాశ్చాత్య కళకంటె భిన్నమైనది కావడమే దానికి కారణము. పాశ్చాత్యకళ ముఖ్యముగా వాస్తవికంగాను, ఐహికంగాను, శాస్త్రీయంగాను ఉంటుంది. భారతీయ కళ మత సంప్రదాయాలమీద, ఆదర్శాలమీద, ఆధారపడి ఉండడంవల్ల వ్యంగ్యంగాను, సాంకేతికంగాను ఉంటుంది. అందుచేత భారతీయకళలో వట్టి హస్తకౌశలం కంటే భావనకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యం ఉంటుంది. ఈ భేదం భారతీయచిత్రకారులు వాడే సాధనాల్లో కూడా కనబడుతుంది.

భారతీయ చిత్రకళ అంటే సుసమృద్ధము వివిధము అయిన భారతీయుల సృజన చైతన్యానికీ, మనోహరములైన వారి పరిసరాలకీ, కలిగిన సంపర్కంవల్ల ఉద్భవించిన సృష్టి అని అర్థము. భారతీయుల విజ్ఞాన శిఖరాలన్నీ, వర్ణంలోను, ఆకృతిలోను, సౌందర్యంలోను. అభివ్యక్తము లయ్యాయి. అందుచేతనే భారతీయ చిత్రకళలో చాలావరకు తాత్వికాదర్శాలు ప్రవేశించడము, అది ఎక్కువగా రేఖామయం కావడము జరిగాయి. పాశ్చాత్యకళలో దీనికి వ్యతిరేకంగా, బ్రహ్మాండమయిన ఆకృతి, నిర్మాణము ప్రవేశించాయి. హైందవ చిత్రకారులు తృతీయ పరిమాణము (Third dimension) విడిచిపెట్టడంవల్ల వారికళలో ఒకవిధమైన లాలిత్యంకూడా ప్రవేశించింది. ఇంతేకాక నీటిరంగులు, టెంపెరా విధానము అవలంబించడంవల్ల భారతీయకళలో లలిత గాంభీర్యసన్నివేశం వచ్చింది. లలితవర్ణసమ్మేళనంవల్ల అవయవాల కదలికలో అతి సున్నితమైన భంగిమలు, ఆకృతులు భావోన్మీలనాలు చిత్రించడానికి వీలౌతుంది. పాశ్చాత్యకళలో శరీరావయవ చిత్రణము చాలా శాస్త్రీయంగా చేస్తారు. ఆ నియమాలు వాళ్ళకి అనుల్లంఘనీయాలు. హైందవ చిత్రకళలో అనంతము, అని అబద్ధము అయిన భావనావేశంవల్ల, ఆకృతి విహీనములైన అనేక భావాలు చిత్రించడానికి వీలు అవుతుంది.

కొచ్చిన్ భవనంలోని కుడ్య చిత్రాలలో ఈ లక్షణాలన్నీ సుసమృద్ధంగా కనిపిస్తాయి. ఈ చిత్రాలన్నీ సంప్రదాయానుసారంగా చిత్రితములై సహజమైన ఆధ్యాత్మికత ప్రదర్శిస్తూ ఉంటాయి. ఇవి చిత్రించిన విధానమంతా సాంప్రదాయికంగా హైందవ చిత్రకారులు అవలంబించేదే! చిత్రకారులు వీటిల్లో మూర్తుల ప్రధానలక్షణాలన్నీ బాగా చిత్రించారు. అయితే ఈ లక్షణాలవల్ల సహృదయుల దృష్టి కొంతవరకు చిత్రాల సహజమూల్యాలకు దూరం అవుతుంది. కాని వీటివల్ల చిత్రాలకు సహజమైన కళామూల్యం ఎంతమాత్రమూ తగ్గలేదని గుర్తించాలి.

ఈ చిత్రాల్లో మూర్తులన్నీ అతి గంభీరంగాను, సున్నితంగాను చిత్రించినవి. ఇవి కదలకుండా బింకంగా ఉన్నట్లు కనిపించినా చలించిపోతూన్న వస్త్రాలంకారాల రేఖలూ, లయాత్మకమైన మూర్తి సమూహీకరణమూ పరిశీలిస్తే వాటిచలనం వ్యంజితమౌతూనే ఉంటుంది. ఈ చిత్రాల ముఖాలు కంకణ

లాడుతూ దేనికోసమో ఎదురుచూస్తున్నట్లుంటాయి. ఈ చిత్రాలలో ఆధ్యాత్మికభావాలేకాక, అవి చిత్రించిన కాలంలో జనసామాన్యం ధరించే వస్త్రాలూ, అలంకారాలూ మొదలైన వాటినిగూడా మనం గమనించవచ్చును. అంతేగాదు. అవి జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తే ఈ నాడు జగత్ప్రసిద్ధమైన కథాకళిలో అవలంబించే ప్రధానసిద్ధాంతాలన్నీ కనిపిస్తాయి.

ఇప్పుడు మనకి కొచ్చిన్‌లో మట్టన్ చెర్రీభవనంలో లభిస్తూన్న చిత్రాలు పదహారో శతాబ్దిలో రాజా వీర కేరళవర్మ (౧౫౩౭–౬౧) కాలంలో చిత్రించినవని అనుకుంటున్నారు. ఈ భవనం కొచ్చిన్ ద్వీపానికి ప్రాగ్భాగంలో ఎంతో మనోహరంగా కనిపిస్తూంటుంది. ఒకప్పుడు ఒక పోర్చుగీసు ఉద్యోగి ఈ కొచ్చిను రాజ్యంలో ఉన్న ఒకదేవాలయధనం అంతా అన్యాయంగా అపహరించాడు. దానివల్ల కొచ్చిన్ రాజుకి పోర్చుగీసు వారిమీద పట్టరాని ఆగ్రహం కలిగింది. పోర్చుగీసువాళ్లు ఆ రాజు మనస్సు శాంతింపచెయ్యడానికని ఈ భవనంకట్టి ఆయనకి బహుమతీ చేశారు. ఆ పైనవీరకేరళవర్మకు ఈ భవన కుడ్యాలు అలంకరింప జెయ్యాలని సంకల్పం కలిగింది. దానికి ఫలితమే ఈ మనోహర కుడ్యచిత్రాలు.

ఈ చిత్రాలు చిత్రించినకాలంలో మళయాళ వాఙ్మయంలో ఒక నూతన చైతన్యం వ్యాపించింది. ఆ చైతన్యమే ఈ చిత్రాల్లోకూడా ప్రతిధ్వనిస్తూంటుంది. ఈ కాలంలో నారాయణనంబూద్రివంటి కవులు తమ సుప్రసిద్ధకావ్యాలతో మళయాళ వాణిని అలంకరించారు. కొచ్చిన్ ప్రభువు, జమోరిన్నూ, మళయాళ వాఙ్మయాన్ని ఆదరించి పోషించారు. అంతేకాక ఆ కాలంలో నృత్యనాటికలు గూడా బాగా ప్రసిద్ధికెక్కాయి. బహుశః ఈ కాలంలోనే ఒత్తామ్ - తుళ్లాల్, కృష్ణనత్తమ్ అనే దేశీయ నాటకాలుకూడా అభివృద్ధి చెందిఉంటాయి. వీటితో సరిసమానంగా చిత్రకళకూడా బాగా అభివృద్ధి చెంది ఉంటుంది. బహుశః మట్టంచెర్రీభవనంలోని కుడ్యచిత్రాలు ఆ కాలపు చిత్రకళాభివ్యక్తికి మహోన్నతశిఖరాలై ఉండవచ్చును.

ఈ కుడ్య చిత్రాల్లో రామాయణగాథ అంతా చిత్రితమై ఉంది. 'పరశురామ గర్వభంగ' మనే త్రివర్ణ చిత్రం రామాయణ గాథలోనిది. ఈ కథ అందరూ ఎరిగినదే. రాముడు సీతా వివాహానంతరం అయోధ్యనించి తిరిగి వస్తూంటే, పరశురాముడు అతనితో కయ్యానికి కాలుదువ్వుతాడు. అప్పుడు రాముడు అతను అందిచ్చిన ధనస్సును వంచి, అతనికి గర్వభంగం చేస్తాడు. వెంటనే పరశురాముడు అతని మహత్త్వం అంగీకరించి నమస్కరిస్తాడు. అతని పక్కగా అతనికి నిత్యానుయాయి అయిన లక్ష్మణుడున్నాడు. ఇందులో విరుద్ధ భావాభివ్యక్తీ, అలంకార విన్యాసమూ పరిస్ఫుటంగా కనిపిస్తున్నాయి. ఇంక మిగిలిన రెండు చిత్రాలలోను పుష్పక విమానంలో శ్రీరాముడు అయోధ్యకు రావడమూ, రాణులు అతనికి ఎదురేగి గౌరవించడమూ వర్ణిత విషయాలు. వీటిల్లో ఒకదానిలో పురాణప్రసిద్ధ పురుషులేకాక ఇంకా ఇతరులైన స్త్రీ పురుషులుకూడా ఉన్నారు. వారందరూ శ్రీరాముణ్ణి గౌరవించడానికి అక్కడికి చేరుకున్నారు. వారందరూ అచ్చంగా నంబూద్రీలలాగ ఉండడం ముఖ్యంగా గమనించవలసిన విషయము. రాణులు శ్రీరామునికి ఎదురేగిన రెండవచిత్రంలో చిన్న చిన్న పళ్లాలలో హారతులు ఇస్తూండడం కనిపిస్తుంది. ఇది కేరళులు వారి అతిథులను గౌరవించే విధానము. ఆ దేశంలో ఈ ఆచారం ఇప్పటికీ అనుస్యూతంగా వస్తుంది.

అనువాదకుడు: "శిల్పి"

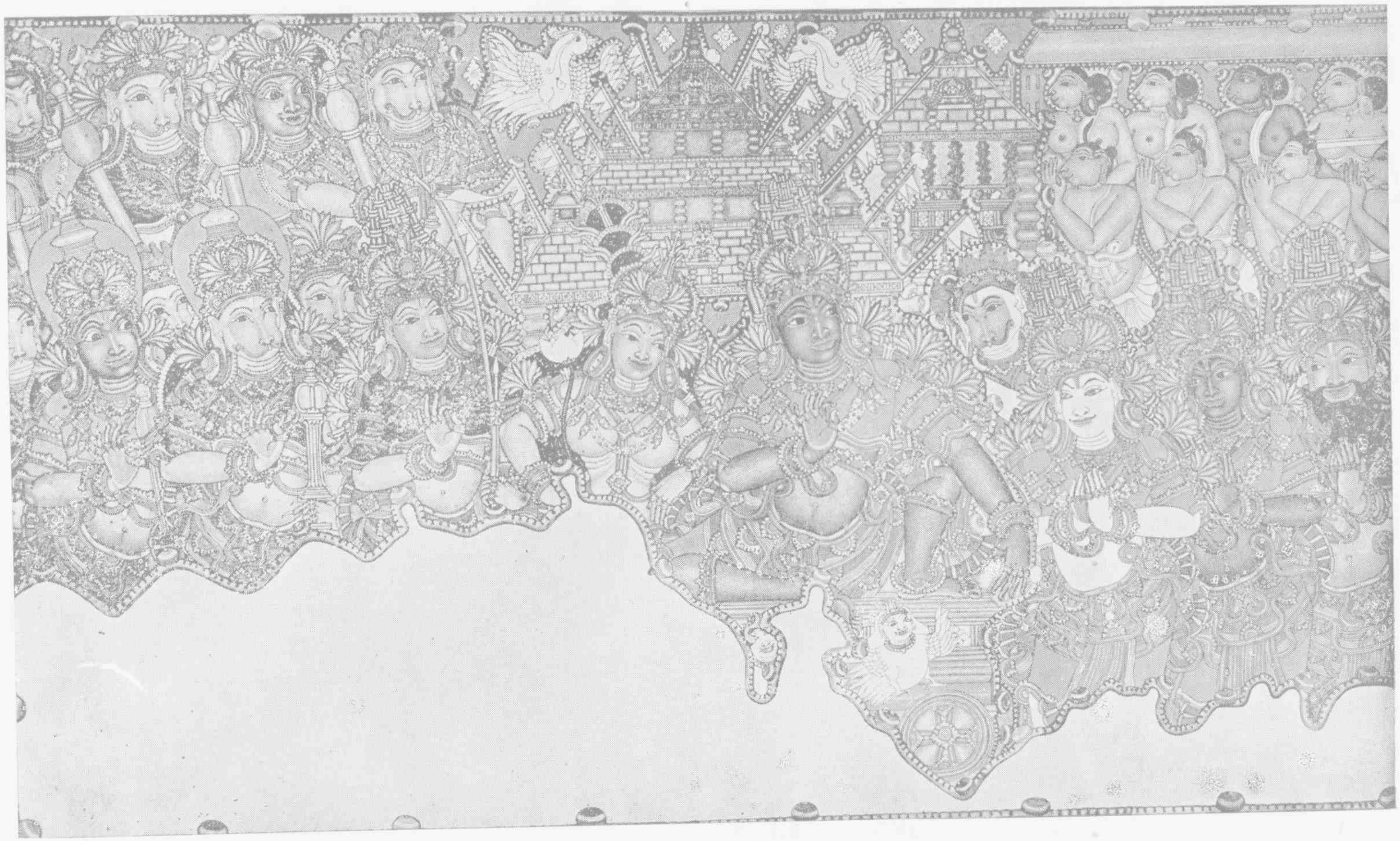

పుష్పకములో రాముడయోధ్యకు మరలివచ్చుట.

'కొచ్చిన్ మ్యూరల్స్' నుండి.

"ఒక నిర్వచనం"

శ్రీ ఎమ్: నరసింహాచార్య

జీవం ఉన్నచోట చైతన్యం ఉంది. చైతన్యమే సృష్టికి సౌందర్యం. ఈ సృష్టి లోని ఈ జీవచైతన్యం విశ్రృంఖల వృత్తితో గాక ఛందోబద్ధగతితో ప్రసరిస్తోంది. అందుచేతనే సృష్టి భయావహం జుగుప్సాకరంగాక శివప్రదమై విలసిస్తోంది. అంతే కాదు——భిన్నభిన్న రూపాలలో ఖండఖండాలుగా విభజించుకుపోయిన ఈ జీవచైతన్యం ఛందోగతితో అనేకత్వంలోంచి ఏకత్వానికి ఉన్ముఖంగా పురోగమిస్తోంది.

ఛందోబద్ధమైన హృదయస్పందనమే సృష్టికి మూలాధారం - అనేకత్వంలోంచి ఏకత్వంలోకి అధిగమించే ఈ జీవచైతన్యానికి ఛందోగతే ఏకైక సాధనం. ఈ ఏకత్వ సాధనే సృష్టి కార్యానికి ప్రయోజనం. ఈ సాధనలోనే రూపరహితమైన దివ్యచైతన్యం జడ ప్రకృతిలో అనంతకోటి రూపాలతో స్పందింపబడుతూ విశ్వనాట్యం సాగిస్తోంది.

ఈ మహా సృష్టికార్యానికి సృష్టికర్తని ప్రేరేపించే భావచైతన్యమే - హృదయ స్పందనమే శిల్పినికూడ శిల్పకార్యానికి ప్రోద్బల పరుస్తోంది. అయితే ఆ శిల్పం సృష్టిని అనుకరించేది కాని అనువదించేది కాని కాదు. తనలోనూ సృష్టిలోనూ అనేకముఖాలుగా క్షణక్షణమూ విజృంభించి పోతూన్న జీవచైతన్యాన్ని శిల్పకృతుల ద్వారా ఛందోబద్ధంచేసి ఆత్మైకత్వాన్ని ఉపపాదించడమే శిల్పిసాధన. సత్యం శివం సుందరం అయిన అఖండాత్మ స్వరూపాన్ని నిరూపించడమే శిల్పానికి ప్రయోజనం.

కవి హృదయం భావసమ్మర్దంతో ఓతప్రోతమైన క్షణంలో అతని లేఖినిలోంచి సద్యోజనితంగా రూపొందిన ఛందోగత శబ్దాల్లోంచే కవిత్వం శిల్పిస్తోంది. చిత్రకారుని మనోనేత్రాలలో మసలే అనంతభావ వీచికలు రేఖారూపాలుగా ప్రవహిల్లి, అతని హృదయరాగంతో మేళవితాలై ఛందోమయ శిల్పాలు సిద్ధిస్తున్నాయి. గాయకుని కంఠం తన ఆత్మాంతరాల లోతుల్లోంచి వినవచ్చే నాదమయ సౌందర్యాలకి ఛందోగతిలో బద్ధమై స్పందించిన ముహూర్తంలో రాగఝురులు వర్షిల్లి గానశిల్పం భాసిస్తోంది.

ప్రకృతిలోని ఒక సంఘటన కారణంగా, - లేక ఒక దృశ్యంయొక్క - వ్యక్తియొక్క సంపర్కంవల్ల - లేక అతని తాత్కాలిక మానసిక ప్రవృత్తినిబట్టి శిల్పి హృదయం

స్పందితమై శిల్ప కార్యానికి దోహదమవుతోంది. అప్పుడు శిల్పి హృదయ చైతన్యం అప్రయత్నంగానే రూపసిద్ధి నందుతోంది.

అయితే-తనలోని కదలికకు కారణభూతమైన ఆ సంఘటనను జరిగినది జరిగినట్లు సృష్టిలోంచి అనువదించేందుకుగాని, ఆ ప్రత్యేక దృశ్యాన్ని లేక వ్యక్తిని యథాతథంగా వర్ణించడానికి గాని, లేక తన తాత్కాలిక మానసికస్థితిని తార్కిక పద్ధతిలో నిరూపించడానికి గాని శిల్పి పూనుకోడంలేదు. అతని హృదయ చైతన్యమే ఛందోబద్ధమై రూపం దాల్చడంతో, శిల్పికి పై వాటితో అంతగా ప్రసక్తిలేకుండా పోతోంది. రూపరహితమైన తన హృదయ చైతన్యానికి రూపం ఇచ్చేంతవరకు అవసరమైన భౌతిక పరికారాలే అతడు తీసుకుంటున్నాడు.

ఈసందర్భంలో, సజీవములైన రేఖలూ, వర్ణాలూ, రూపాలూ ఒకరికి ఉపకరిస్తే-ఒకరికి ప్రాణవంతాలైన అక్షరాలూ, పదాలూ, వాక్యాలూ సహకరిస్తున్నాయి-వేరొకరికి చైతన్యవంతాలైన నాదాలూ, రాగాలూ సహాయ మవుతున్నాయి. ఇట్లే చేతి కందుబాటులో ఉన్న సామాన్య పరికరాల్ని తగుమాత్రంగా స్వీకరిస్తూ, విశ్వమంతా నిండి ఛందోగతులతో నాట్యంచేసే ఆత్మచైతన్యాన్ని తన విశిష్ట జీవచైతన్యంతో మేళవించి తన శిల్పకృతులలో అంకితం చేసి చూపిస్తున్నాడు శిల్పి.

ఈ విధంగా భౌతిక పరికరాలు శిల్పి సృష్టికార్యానికి నిమిత్తమాత్రాలే అవుతున్నాయి. శిల్పి వీటి విషయంలో ఏ మాత్రం వ్యామోహితుడైనా అతని సాధనా గతికి నిరోధం ఏర్పడుతోంది. అతనికి తపస్యాభంగం అవుతోంది.

ఒక తాత్కాలిక సంఘటనని యథాతథంగా వివరించడం - ఒక ప్రాకృతిక దృశ్యాన్ని ఉన్నదున్నట్లుగా చిత్రించడం - ఒక వ్యక్తి భౌతిక రూపాన్ని వాస్తవికంగా చూపడం ఇవన్నీ సహజచైతన్య శక్తిలేని యంత్రం నిర్వహించవలసిన పనులు. ఇవి నిర్మాణకార్యాలు. వీటితో సృష్టి కార్యాన్వితుడైన శిల్పికి సంబంధంలేదు. శిల్పి బాహ్యవస్తు సంపర్కంవలన తన హృదయంలో కల్గిన స్పందనంచేత సంచలితుడవుతాడు. ఆ జీవచైతన్యాన్నే కృతులలో ఛందోబద్ధం చేస్తాడు. ఆయావస్తు రూపాల ప్రసక్తి అతనికిలేదు. తన భావవ్యక్తీకరణకి తగుమాత్రం పరికరాల్ని సృష్టించుకోడంలో అతడు సర్వస్వతంత్రుడు. ప్రకృతికిగాని మరే యితర కృతికిగాని శిల్పి ఈ విషయంలో దాసుడుకాడు.

శిల్పి సృష్టికర్త. అతని శిల్పం సృష్టి. అతని సృష్టికి ఛందోబద్ధమైన జీవచైతన్యం అసత్యాన్ని అమంగళాన్ని వికృతాన్ని తుతింపజేస్తూ సత్యం శివం సుందరం అయిన అఖండ ఆత్మైకత్వాన్ని నిరూపించడమే శిల్పి కృతులకు ఏకమాత్రప్రయోజనం!

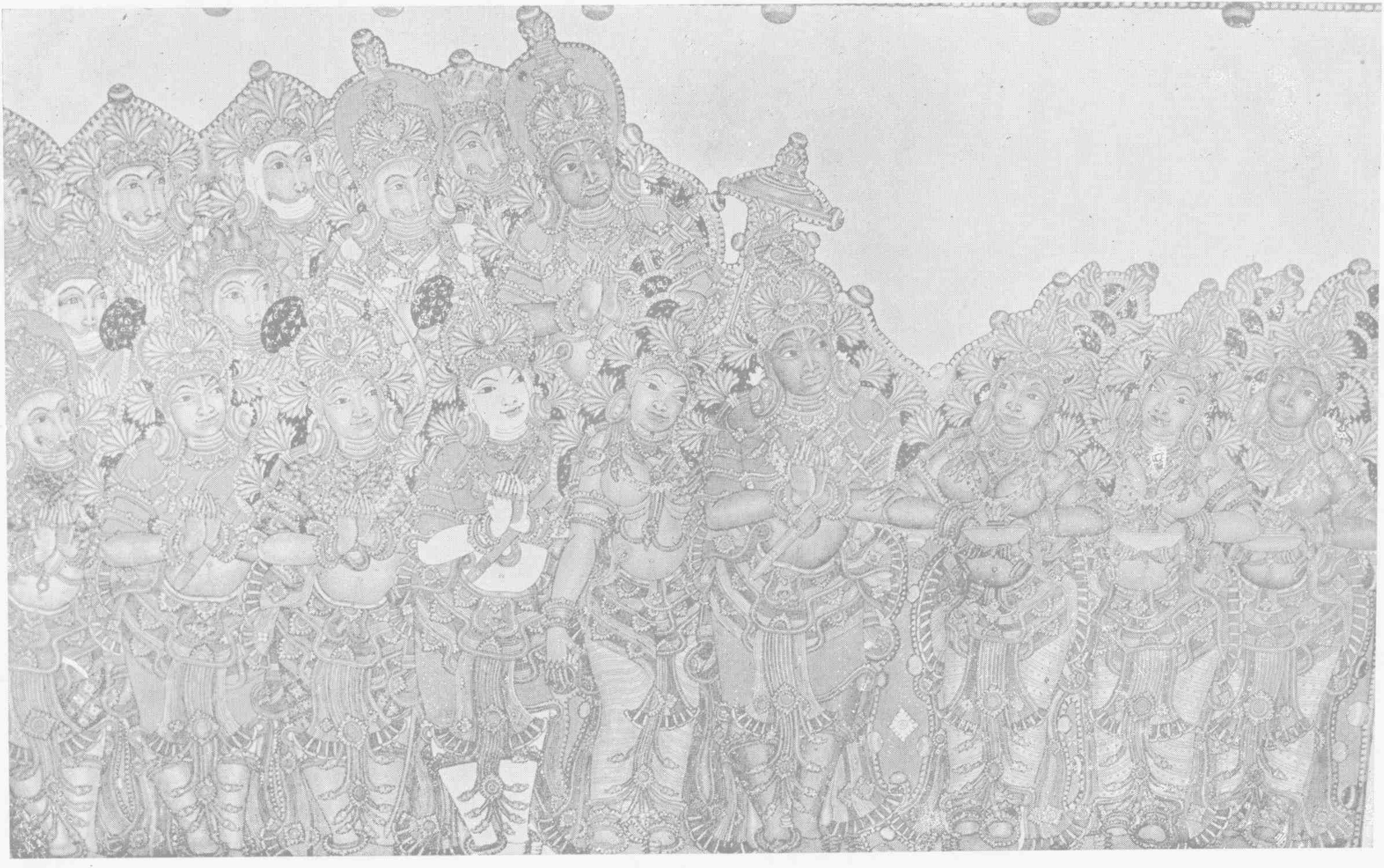

తల్లులు రామునికి ఎదురేగుట

'కొచ్చిన్ మ్యూరల్స్' నుండి

గాంభీర్యము: నన్నయ

శ్రీ బొడ్డపాటి కుటుంబరాయశర్మ

కావ్యగుణము లిరువదిమూఁ డనువారిమతమున గాంభీర్య మొక కావ్య గుణము. రీతివృత్తిగుణపాక శయ్యాలంకారరసధ్వనులు మున్నగువానినిగూర్చి వామన వాత్స్యాయన సూత్రములును, కావ్యాదర్శ ప్రకాశములును, సాహిత్యకౌముదీచంద్రోదయ రత్నాకరమీమాంసలును, ప్రతాపరుద్రీయకువలయానందాదికమును లక్ష్యలక్షణ సమన్వయ దృష్టితో వివరించియున్నవి. అలంకారమతవిభేదముల నవి దశవిధములని యెంచుటచే గాబోలును నాంధ్రమున కావ్యాలంకార చూడామణి కర్తయగు విన్నకోట పెద్దయ మహాకవిగాని, నరసభూపాలీయ కర్తయగు శారదామూర్తికవి, గాని పేరునకు గాంభీర్యమును కావ్యగుణముగ చెప్పినట్లు భావింపను. అది యట్లుండెను. కాని ప్రత్యేకముగ నాంధ్ర సారస్వతమునగల మహాకవుల కావ్యములను ప్రస్తుతము సమీక్షచేయు మనము కేవలము గాంభీర్యమును దానిని మిక్కిలి స్థూలముగ శబ్దార్థముల పరముగనే స్వీకరించుచున్నామనుట మఱువరానిది.

శబ్దార్థములు రెండును గావ్యమునకుఁ బ్రధానములేయైనను సమశబ్దార్థ ప్రాధాన్యము గల కృతులు ప్రాయికముగ లభింపవు. కొందఱు కవులర్థమును, మఱికొందఱు కవులు శబ్దమును మన్నించిరి. ప్రసిద్ధులందు శ్రీనాథ, పెద్దన, సూర్యనాది మహాకవులను సమశబ్దార్థ రచనమున కుదాహరించుటలో గొంత యర్థమున్నది. కాని వారియందైనను సూక్ష్మదృష్టిని బరిశీలించినచో బహుళముగ శబ్దమో యర్థమో ప్రాధాన్యము వహించుట స్ఫురించును. కాన నీ మన నిర్ధారణమంతయు స్థూలముగ మాత్రమేయని మఱువరాదు. గాంభీర్య మనఁగా శబ్దార్థములయందే యొకటియో, లేక రెండును సమముగనో ప్రాధాన్యముఁదాల్చి, తత్తదుచితేంద్రియములకు శీఘ్రజ్ఞానము గల్గించు రచనమని మనము నిర్వచించుకొనవలెను. కాఁగా శబ్దగాంభీర్యము, నర్థగాంభీర్యము, సమశబ్దార్థగాంభీర్యమునని మూఁడు విధములుగ దీనిని విభజింప వచ్చును. ఇవియే శబ్దప్రధానము, నర్థప్రధానము, సమశబ్దార్థ ప్రధానమునగు రచన లనఁబడుచున్నవి.

శబ్దప్రధాన కవిత యనఁగా నర్థరహితమైనరచన మనుకొనరాదు. జటిలమై, యాడంబరమై, కృతకమై, భావలో నర్థచిత్ర మిమిడియుండి, యర్థముకంటె శబ్దమే

ముందు పరుగిడుట యని తాత్పర్యము. పద్యనియతార్థము గ్రాహ్యముగాకయు, శ్రవణసుఖము గలుగుట దీని ఫలితము. దీనికిఁ బరస్పరము వ్యతిరేకమై, సులభపద సంఘటనము గలిగి, నిరాడంబరమై, సహజ మనోజ్ఞమైన భాషలో బ్రకృతి మధురమైన భావములఁ జిత్రించునది యర్థగంభీర రచన. ఇందు శబ్దములు సుష్ఠుగ నుండకపోవచ్చును. అనఁగా శబ్దగాంభీర్యమునకువలె నక్షర రమ్యత దీనికి, బ్రధానలక్షణముగాదు. అర్థము దెలియక సుఖము గలుగవచ్చునుగాని యానందము గలుగదు. కనుక నెంత సులభములైన పదములిందున్నను నర్థముఁ దరచిచూచి గ్రహించుకొనుట ముఖ్యావశ్యకము. అందుచేతనే నన్నయ భట్టారకుఁడు, "ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తిలో నారసి" యనెను. ఇంతకు నొకానొక కవి యాశించినదియు, తుదకాతఁడు సాధించినదియు నెట్టి రచనా విశేషమో వివరించుటయే మన ప్రకృత కర్తవ్యము. కనుక జ్యేష్ఠతాగౌరవక్రమమున నన్నపార్యుని భారతమును బరికింతము.

నన్నయభట్టారకునిఁ గూర్చి తిక్కనార్యుఁడు విరాటపర్వాదిని "ఆంధ్రకవిత్వ విశారదుండు, విద్యాదయితుండు,...మహితాత్ముఁడు" నని స్తుతించెను. జక్కన విక్రమార్క చరిత్రారంభమునఁ గవిస్తుతిలో, "రసబంధుర వాగ్విభవాభిరామధౌరేయులు, శబ్దశాసనవరేణ్యులు" అని స్తుతులు బలికెను. ఎఱ్ఱన హరివంశమునఁ గవిస్తుతియందు నన్నయ భద్రకుంజరమును "ఉన్నతగోత్రసంభవము, నూర్జితసత్త్వముఁ" గలదిగఁ గొనియాడెను.

> "సారమతిం గవీంద్రులు బ్రసన్నకథా కలితార్థ యుక్తిలో
> నారసి మేలునా, నితరులక్షర రమ్యత నాదరింప, నా
> నారుచిరార్థ సూక్తినిధి నన్నయభట్టు, తెనుంగునన్ మహా
> భారత సంహితారచన బంధురుఁడయ్యె జగద్ధితంబుగన్." (1)

ఈ పద్యమున నన్నయపార్యుఁడు, తన్నుగుఱించి తాను చెప్పుకొనినట్లున్నది.(2) అందుచే సహృదయు లర్థగాంభీర్యమును, సాధారణులు శబ్దగాంభీర్యమును శ్లాఘింప వచింతునని శపథము చేసినాడనవచ్చును. ఇతని గంభీర శబ్దప్రయోగ నిపుణతకుఁ గొన్ని తఱుచైన యుదాహరణములు :—

(1) భారత, ఆది, ఆ 1-ప 25; (2) "అట్లున్నది" యనుట, మతాంతరమును సూచించుట కొఱకు; (3) ఆది, ఆ 1-ప 104; (4) ఆది, ఆ 1-ప 107.

"బహువనపాద పాబ్ధికుల పర్వతపూర్ణ సరస్సరస్వతీ
సహితమహామహీ భరమజస్ర సహస్ర ఫణాళిఁదాల్చి, దు
స్సహతరమూర్తికిన్ జలధిశాయికిఁ బాయక శయ్యయైన య
య్యహిపతి దుష్కృతాంతకుఁ డనంతుఁడు మాకుఁబ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్. (3)

"గోత్రమహామహీధర నికుంజములన్ విపినంబులన్ గురు
క్షేత్రమునన్ బ్రకామగతిఖేలన నొప్పి, సహాశ్వసేనుఁడై
ధాత్రిఁబరిభ్రమించు బలదర్పపరాక్రమ దక్షుఁడీక్షణ
శ్రోత్రవిభుండు దక్షకుఁడు శూరుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెఁడున్." (4)

"సాగరసారవారిరుహ శౌక్తికమౌక్తిక విద్రుమద్రుమై
లాగరు చందనంబులు.........................." (1)

"మందిత సూరరశ్మిరుచి మ్మణిహార చయంబుతోఁగట
స్యంది సుగంధిదాన జలసంపద నొప్పెడువాని......" (2)

"దళితనవీన కందళకదంబ కదంబ కేతకీరజో
మిళితసుగంధ బంధుర.........................." (3)

"శారదరాత్రు లుజ్జ్వల లసత్తరతారక హారపంక్తులన్ ..." (4)

వీనియందుపామరులకు భావమంతగా గనులకుఁ గట్టకున్నను, బఠనమాత్రముననే.

(5) శ్రవణసుఖము గల్గుట తథ్యము. ఇదియే యతఁ డుద్దేశించిన యక్షర రమ్యత; అనఁగా మనము వ్యవహరించు శబ్దగాంభీర్యము. ఇట్లయ్యును భావనిబిడమై తరచి చూచిన కొలఁదియు నర్థము స్ఫురించు నర్థగంభీర శైలియందు నన్నయభట్టారకుఁడు వెనుకఁబడినవాఁడు కాఁడు:—

"శ్రవణసుఖంబుగా సామగానంబులు
చదివెడు శుకముల చదువుఁదగిలి
కదలక వినుచుండు కరులును గరికర
శీతలచ్ఛాయఁ దచ్చీకరాంబు
కణముల చల్లని గాడ్పాసపడి వానిఁ

---

(1) (2) సభాపర్వ-ఆ 2-110, 111 ప; (3) (4) ఆరణ్య-ఆ 4-ప 138, 142; (5) ఆంగ్లమున Robert Bridges ప్రభృతి విమర్శకాచార్యుల పరిభాషలోనిది 'Ear-pleasure' అనఁబడును. (6) ఆది-ఆ 4-ప 23; (7) ఆది-ఆ 4-ప 17.

జెంది సుఖంబున్న సింహములను..............." (6)

"అతిరుచి రాగతుండయిన యాతనికిన్ హృదయప్రమోదమా
తతముగ నవ్వనంబున లతాలలనల్ మృదులానిలాపవ
ర్జిత కుసుమాక్షతావళులు సేసలు వెట్టిన యట్లుగ్రేరి సం
పతదళినీ నినాద మృదుభాషల దీవనలొప్ప నిచ్చుచున్......" (7)

అనునట్లుండును.

శబ్దప్రధానమైన రచనలో శబ్దము నిండారియుండియు భావము నిబిడీకృతమై యుండక కొంత వెలితి గలిగియుండును. కాని యీ క్రిందిపద్యమున భావమెంత క్రిక్కిఱిసి యున్నదో మనమే తరచి చూడవచ్చును:—

"నిండు మనంబునవ్య నవనీతసమానము, పల్కు దారుణా
ఖండల శస్త్రతుల్యము జగన్నుత ! విప్రులయందు; నిక్కమీ
రెండును రాజులందు విపరీతము; కావున విప్రుఁడోపు, నో
పండతిశాంతుఁడయ్యు నరపాలుఁడు శాపము గ్రమ్మరింపఁగన్"........

మాతృకమున శ్లోకత్రయమందున్న యర్థము నీక్రిందిపద్యమున నన్నయార్యుఁడెంత భాషాక్లుప్తితో వ్యక్తపరచెనో గనుఁడు:—

"పదిదినము లైదుప్రొద్దులఁ
బదపడి రెన్నాళ్లు నొక్క పగలున్ రేయున్
మదమున రణమొనరించిరి
నదిసుత గురుకర్ణశల్య నాగపురీశుల్"........ (1)

ఇట్టి శబ్దసంగ్రహత సాధారణముగ నర్థప్రధానరచనకు ముఖ్యాంగము. ఇదియే యతఁడాసించిన "ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి." ప్రతినప్రకారము శబ్దార్థ గాంభీర్యంబుల రెంటిని చిత్రింప యత్నించెనుగాని మొత్తముమీఁద పిండితార్థముగ నన్నయార్యుఁడు సాధింపఁగల్గినది శబ్దగాంభీర్యము. బహుళముగ నీతని కవిత నర్థగాంభీర్యమున కుదాహరింపను. విపులశబ్దశాసనుఁడై రెండువంతులు సంస్కృతపదములఁ బ్రయోగించుటయే గాక సాంస్కృతిక (2) వాక్యసంయోజనఁ గలవాఁడగుటకూడ దీనికి కారణము. ఇతనిది వేదవాణి యనవలెను:—

"............భస్మము చేయుము తక్షకాదికా
కోదర సంహతిన్ హుతవహోగ్ర మహోగ్ర శిఖాచయంబులన్"...... (3)

(4) శబ్దగాంభీర్య మిట్టిది యలవడుటచేతనే యెఱ్ఱనార్యుఁడీతని శైలి "భద్రకుంజరగతి" గలదనెను. ఈ యీ హేతువులనుబట్టి నన్నయ భట్టారకునిది శబ్దగంభీర శైలియని నిర్ణయించుటయే న్యాయము.

(1) ఆదిపర్వం-ఆ 1-ప 68; Syntax sanscritic; (3) ఆది-ఆ 1-ప 124; (4) Dignified sound.

పెద్దన కవితాదర్శము

శ్రీ వడలి మందేశ్వరరావు

ఏకవి కవితకైనా విలువలు కట్టుకోవడం నేటి సాంప్రదాయం: విలువలు కట్టడమనేది ఒక నూతన అభిరుచిని, దృక్పథాన్ని తెలియజేసేమాటగాకూడా పరిణమించింది. కాని ఏకవి కవితాదర్శానైనా ఇది ఇట్టిదని సమగ్రంగా నిర్వచింప ప్రయత్నించడం-ముఖ్యంగా నేటి పరిస్థితుల్లో-పెద్దపొరపాటు. దీనికి కారణం నేటి అభిరుచులు త్వరత్వరగా మారిపోతూండడమే. కాగా, అవకాశాలను పురస్కరించుకొని, కవికాలానికీ, దానివల్ల బయలుదేరిన కావ్యానికీ ఉండే సంబంధబాంధవ్యాలను గుర్తించి, అందులో వ్యక్తమైన కవితాదర్శాన్ని అన్వేషించవలసినఅవసరం ఏర్పడింది.

ప్రబంధయుగానికి సాంప్రదాయస్రష్ట అయిన పెద్దన యుగంలోకి వచ్చేసరికి అంతకుపూర్వం కవిత్వంలో అణగిమణగిన ఏదో ఒక ప్రత్యేక గంభీర చైతన్యానికి నూతనమైన రూపు కల్పించడానికి అవకాశాలు కలిగాయి.

రాయ లేదేశస్థుడైనా, అతని సామ్రాజ్యంలో ఆంధ్రులకు అపూర్వగౌరవ సంపద లేర్పడ్డాయి. ఆర్థికంగాకాని, మానసికంగాకాని సంపద అబ్బినప్పుడు, ఆ అధికమైన ఆదాయం భౌతికసుఖాలని, మానసికఆనందాలని కోరుతుంది. భౌతికంగా ఇది రాయలరాజ్యంలో రసికతగా పరిణమించింది: అంటే తినేతిండిలోను, విహారించేతావుల్లోనూ, వేషభూషణాలలోనూ విశిష్టసంపత్ చిహ్నాలను గోచరించేటట్టు చేసింది. నాటి పాశ్చాత్యులుకూడా వారి ఆర్థికస్థితివల్ల ఉద్బుద్ధమైన నాటిరసికత మహోజ్వలంగా ఉండేదని బహుధా చెప్పుతూవచ్చారు.

దీనికి అనుగుణంగా నాటికళాకారుడిలో కళాపరమైన అభిరుచి భాసిస్తే, నాటి మనఃస్థితికే మానసికానందాన్ని, కవి, గాయకుడు, చిత్రకారుడూ, శిల్పికూడా అందివ్వగలుగుతారు - తమతమ కళల ద్వారా. పుష్పమాలల్ని కట్టడంనుంచి, శిల్పచాతుర్యం వరకూ పెద్దనయుగంలో ఏదో ఒక ప్రత్యేకత కనిపిస్తూనేఉంది. ఇంత విశిష్టత ఉన్నయుగంలోని కవిలో భాసించే విశిష్టత ఏమిటి? అన్నప్రశ్న ఒకటి దీనివెనకనే బయలుదేరుతుంది.

ఆ ప్రత్యేకతలో ముఖ్యమైంది రాయలనాటి రసికత నాటికావ్యాలలో వర్ణనాముఖంగా ఉదాత్తంగా కనిపించడం ఒకటి. రెండోది భారతీయసాంప్రదాయాన్ని వదలక, నాటి నూతన అభిరుచితో కూడిన ప్రబంధశిల్పం రెండోది. అంటే అభిరుచిలోనూ, రచనావిధానంలోనూ పెద్దన నూతనత్వాన్ని ప్రదర్శించినా, అది చాలా చతురంగా, కనిపించీ కనుపించనంత సున్నితంగా, ప్రజలను కలవరపెట్టి దిగ్భ్రాంతులుగా చెయ్యనవసరంలేకుండా జరిగింది.

నిజానికి తత్పూర్వరచనలకూ ప్రబంధాలకూ సామ్యవిషయం - ముఖ్యంగా పెద్దననాటికి - కవితావస్తువులు పురాణాంతర్గతాలు కావడమే. కాగా, నాటికవులలోని ప్రత్యేకత తమకావ్యాలలో వస్తునిర్దేశంనుంచి పాత్రలవిశదీకరణంవరకూ అన్నింటినీ సౌందర్యప్రాతిపద్యనిలయాలుగా చెయ్యడమే. దీనికే పెద్దన సజీవమైన తీక్ష్ణమైన రూపుకల్పించాడు.

పెద్దనకావ్యంలో వస్త్వైక్యం లేదన్నారు. అంతకంటె 'పారిజాతాపహరణం'లో ఒకే ఇతివృత్తం చుట్టూ కథ అల్లుకుపోయింది. సత్యభామా, కృష్ణుడూ

మొదటినుంచి తుదివరకూ ఆకర్షణీయమైన పాత్రలయారు. వారిచుట్టూ, వారి మనోభావాలచుట్టూ కథ పెరిగింది; వారి ఆశయాలు నెరవేరడంతోటే కథ సమాప్తిచెందింది. కాని పెద్దనకావ్యంలో ఇతివృత్తాదర్శం ఒక వంశకర్త జననమాత్రమే అవడం చేత దానికి అవసరమైనంతవరకే పాత్రలను ప్రవేశపెట్టవలసివచ్చింది. ఎంత ఉత్కృష్టపాత్రఅయినా, ఒక నిర్దిష్టకార్యాని నెరవేర్చి,మనకు తెలియకుండానే మను'చరిత్ర'లో అదృశ్యమయి, తిరిగి మనకు కనపడదు. రెండు సంద్రకెరటాలరాపిడికి, వియద్వీధి కెగసి, తిరిగి అంబుధిలో కలిసిపోయే నీటిబిందువులలా గోచరిస్తాయి ఆపాత్రలు—వరూధినీప్రవర వియచ్చరప్రవరులు.

అయినప్పటికీ పెద్దనకావ్యం నాటినుంచి నేటివరకూ అపూర్వప్రజాభిరుచికి పాత్రమయింది. దీనికి కారణం కేవలం వస్తువులోనే వెతుక్కుంటే పెద్దనకు పరిపూర్ణమైన న్యాయం జరగదు. అది పెద్దన కవితాదర్శంలోనూ, దానినతడు ప్రతిపాదించిన తీరులోనూ ఉందనుకోక తప్పదు.

ఏకవి అయినా తనకు వ్యక్తంగా తెలిసిఉండో, తెలియకనో ఒక నిర్దిష్టఆవరణలో ఉండి రచనసాగిస్తాడు. విజ్ఞుడైన కవిలో ఇది మరీ స్ఫుటంగా గోచరిస్తుంది. తాను సాధించదలిచిన కవితావిశేషాన్ని సాధించడంలోనే, ఆకవి కవితాప్రాభవం ఇమిడిఉంటుంది. కాని, పెద్దన కవితాధర్మం, ఆదర్శం పరిపూర్ణంగా అతని చాటువులలో వ్యక్తమయాయని విశ్వసించడానికి వీలులేదు. చాటువులు విచిత్రసందర్భాలలో, భిన్నఅభిరుచులను తృప్తిపరచడానికి, అప్పటికవి మనఃస్థితిని, వాతావరణాన్ని అనుసరించి చెప్పబడతాయి. అందుచేత వాటిలోని సిద్ధాంతాలకు పూర్ణత్వం కుంటువడుతుంది; కాని కవి ఆశయాలని కొన్నింటి నవి స్థూలంగా మాత్రం ఇముడ్చుకుంటాయి.

పెద్దన కవితావిశేషంలో ముఖ్యంగా గోచరించే విశిష్టత 'రమ్యత' అని చెప్పవలసిఉంటుంది. ఇంతకంటె మంచిమాట దొరికేవరకూ, పెద్దన 'శిరీషకుసుమపేశల సుధామయోక్తుల'నుంచి కూర్పులో కనుపించే ఆడంబరత్వంలోని నిరాడంబరమైన హాయిలోనే కాకుండా, వస్తువుని నిర్దేశించడం, పాత్రల చిత్తవృత్తులను పోషించడంవరకుకూడా స్ఫురించే పెద్దన కవితా విశేషానికి 'రమ్యత' అని నామకరణం చేస్తున్నాను. అంతకు పూర్వపు కవుల్లో ముఖ్యంగా నన్నయ, శ్రీనాథుడు, నాచనసోమనలలో రమ్యత భాసించకపోలేదు. కాని ఇది పెద్దనలో విశిష్టతగా పరిణమించింది. పెద్దన శిల్పంలోని ఈ ప్రత్యేకతనే తరువాతికవులు కొద్దిగానో, గొప్పగానో పోషించి ప్రబంధకవు లయారు. తుదకు రామరాజభూషణుడు శ్లేషలోకూడా ఈ హాయికోసం, రమ్యతకోసం ప్రాకులాడి కృతకృత్యుడయాడు.

దీని అర్థం పెద్దన స్వతహాగా తెనుగులో ఉండే ఒక మార్దవాన్ని, మాధుర్యాన్ని, 'శిరీషకుసుమపేశల'త్వాన్ని ఒక మహోన్నతస్థితిలో ఉంచి, దానినే తన పాత్రలకుకూడా సంక్రమింప చేశాడన్నమాట.

అల్లసాని కవి ఒకచోట:

''ననుఁ జిగురాకు మేయుతఱి
నోరికెలంకులఁదేఁటి గుట్టినన్
వనతరుశాఖలం గువకు
వధ్వనిఁబాడు పికాంగనం బికం
బనునయ మొప్పమాన్పగతి
నాత్మముఖంబు ముఖంబుఁ జేర్చుచుం
బన మొనరించె!''

అని అంటాడు. ఇందులో వరూధినీ మాయాప్రవరుల సమాగమాన్ని సూచించడంవల్ల, దీనికి ఇక్కడ

స్వతహాగా ఒకస్థానం ఏర్పడింది. అంతేకాకుండా పద్యాన్ని అంతటినీ అలముకొనిఉన్న ఒకమార్దవం-మాధుర్యం-రమ్యత-హృదయాన్ని జల్లని జిల్లుమనిపిస్తోంది.

'నునుఁ జిగురాకు'లలో వసంతసమయపు వాతావరణం ఏర్పడింది; పికాంగనను 'సోరికెలంకుల' తేటపట్టడంలో ఇది పరిణితిపొందింది. పికము పికాంగనను చుంబించడంలోను, అందులో 'అనునయము మొప్పమాన్పగతి' చుంబనమొనరించడంలోను ఇది పరిపూర్ణంగా ఫలించింది. ఇదిగాక పద్యం ఎత్తుగడలోను, పదాలకూర్పులోను, అతి సున్నితమైన నకారప్రాసలోనూ, 'మేయుతఱి', 'మాన్పగతి' అన్నమాటలు సరిగ్గా యతికిపూర్వంపడి, పికాంగన వ్యథకు కారణం, వ్యథతీరేమార్గం యతిస్థానాన్నుంచే రెండుసార్లూ ప్రారంభించడంలో పద్యం అలవరచుకున్న ఊతంలోనూ, ధ్వన్యనుకరణమైన 'కువకువ'లోను కవి ప్రథమంలో సాధించిన వాతావరణానికి అనుకూలమైన శబ్దంజాలం, ఛందస్సు కట్టుబాట్లు కవికలానికి లొంగడం కనిపిస్తుంది.

ఈ రెండుతరహాల రచనలూ ఒకేచోట కేంద్రఘువడం చాలామంది ప్రబంధకవులలో కనిపిస్తుంది. ఉదా: తారాశశాంక విజయంలోని "కులుకుం జందుం కావిపావడపయిన్ కొందళ్కు రాయుంచ యంచులజిల్గుల్ ..." కాని పెద్దన అంతతో ఆగిపోలేదు. వీటిఅన్నిటికీ కేంద్రంగా రెండు భిన్నప్రవృత్తులను ప్రవేశపెట్టి రెంటినీ రంజింపచేశాడు. అనాగరికమైన ముగ్ధపికాంగనకూ, నాగరికమైన ప్రౌఢపికానికీ అనుకూలమైన వసంతసమయపు వాతావరణాన్ని చిత్రించి, రెంటినీ రంజింపచేశాడు కవి. ఈ విరుద్ధప్రవృత్తుల నగిషీపనితనంలోనే పెద్దన చాలా ఘటికుడనిపించుకున్నాడు.

విరుద్ధప్రవృత్తు లనడంతోనే మనకు వరూధిప్రవరులు, ప్రవరమాయాప్రవరులు, వరూధినీవియచ్చరప్రవరులూ స్ఫురిస్తారు. వీరిపాత్ర పోషణకాగమన కిక్కడ కావలసింది. ఈ పాత్రలు కవి ఆశయాలని బాహ్యంగాకాని, అంతర్యంలోకాని ఎలా ఇముడ్చుకొన్నారా, అనేదిమాత్రమే.

పెద్దనలోని అతిమానుషమైన సానుభూతి, సమదృష్టి యీ పాత్రరచనలో వ్యక్తమవుతాయి. ఈ మహాశిల్పి యీ పాత్రలను దిద్ది తీర్చేటప్పుడు, వరూధినిలోని సౌందర్యోపాసనా, పిపాసలను, కొంత విషయలాలసను ఎంత చనువుగా లాలనచేశాడో, ప్రవరుని మహోజ్వలసంయమాన్నికూడా అంత గంభీరంగానూ తనలో ఇముడ్చుకున్నాడు. అలాగే 'క్షణక్షణముల్ జవరాండ్రచిత్తముల్' అని నమ్మిన 'అంగభవ విద్యాపారగుడై'న వియచ్చరప్రవరుడిని చిత్రించడంలోకూడా కవి ఈ సానుభూతినే, యీ సమదృష్టినే ప్రదర్శించాడు. గంధర్వుడు, వరూధిని గర్భవతి అయినతరువాత, తన మాయ ఎక్కడ బయటపడుతుందోనన్న భయంకొద్దీ, ప్రవరుడిలా నటిస్తూ తానింటికి పోనాలంటాడు. అదీగాక:

"ఎవ్వఁడు మీఁదెఱుంగక య
థేచ్ఛ సుఖైకరతిం జరింపఁగా
నవ్వల వంశహాని, వ్రత
హాని, యశోధనహాని పుట్టుఁ దా
నవ్వాఁడె, గమ్మనుష్య పశు,
వవ్వివేకి చెడుఁ జగంబునన్
నవ్వఁగఁబాలు రౌరవము
నంబడఁబాలును నిందపాలునై!"

అని ఉద్వేగపూరితమైన ధర్మచింతచేసినా, వరూధినీ వెంటనే, వెన్వెంటనే 'చిత్తము జల్లనగ

పోరుగు నయ్యంభోజపత్రాక్షి. లోచనగోళంబులం బిమ్మలై, చిలువలై, జాలై, తరంగంబులై' బాష్ప వృష్టి కురిసినా, మనకు కవి వేసిన గోసాయిచిటిక వల్ల ఇద్దరియందూ సానుభూతి ఏర్పడుతుంది. కాని, ఎవ్వరిపట్ల ద్వేషం పొడసూపదు. అసలు మోసం, మోసగింపబడడం కథకోసం తెలుసుకున్న విషయం కాని, యీ కపటప్రవర్తనలోకూడా మనకు లభ్యమైంది ఈ రససిద్ధే కాని, నీతి అవినీతులు, న్యాయాన్యాయాలు అనే ప్రశ్నలు బయలుదేరవు.

కాని పెద్దన కావ్యంలో నీతికీ అవినీతికీ, కాకపోతే సంయమానికీ శృంగారానికీ స్పర్ధ పెట్టి, నీతికి జయాన్ని సిద్ధింపచేశాడన్న వాదం ఒకటి లేకపోలేదు. ప్రవరుడిలో పొరపాటున నీతే పరిపూర్ణంగా భాసించినా, తర్వాతికథలో కూడా ప్రవరుడి చర్యలు యీ నీతిదృక్పథంతో చూస్తే, అతనిలో ఒక పెద్ద మోసకాడు కనపిస్తాడు. గంధర్వులకు ప్రత్యేకనీతిశాస్త్రాలున్నాయని నీతివాదులేమన్నా, కావ్యం రచించిన కవిలో 'మానుషత్వము మెయిం' మాత్రమే కాక, తనపాత్రలలోకూడా కనుపించేటట్టు రచన సాగించాడు కనుక, తృతీయాశ్వాసాన్నుంచి తుదివరకూ, అసలు స్వారోచిషమనుసంభవమే ఒక పెద్ద మోసం, దగా పునాదిగా కలది అని చెప్పవలసి ఉంటుంది. అంతకంటె ప్రవరుడిలో ఆ అచ్చర కోసం ఏకపత్నీవ్రతం కాస్తంత తప్పినా, న్యాయంగా ఆలోచిస్తే నీతివాదులకు అంతమరీ అభ్యంతరం ఉండకూడదు.

కాని మహాశిల్పి పెద్దన పాత్రలను చిత్రించేటప్పుడు యీ నీతిని అతిక్రమించిన ఒక విశాల దృక్పథాన్ని ప్రదర్శించడం కనబడుతుంది. అక్కడ అందరూ ఒక 'రమ్యతమ' దృష్టితో చూడదగ్గవారే! అసలు పెద్దనకవిలో ప్రపంచంలోని వస్తువులన్నీ కూడా రూపాంతరం చెందుతాయి. జుగుప్సకు సాధారణంగా కారణమైన 'వరాహపోతములు' కూడ ఈ కవిదృష్టిలో 'తొండములులేని యేనుగు'లయి మన దృష్టి నాకర్షిస్తాయి. అటువంటి కవి వరూధినివంటి ఉత్తమోత్తమకళలప్రోవుకు అపజయం చేకూర్చాలన్న దృష్టితో రచన సాగించాడనడం, పెద్దన సమదృష్టికి అన్యాయంచేయడమే అవుతుంది.

పెద్దనపాత్రల చిత్తవృత్తుల చిత్రణలో వ్యక్తమైన విపరీతసానుభూతి, ప్రతీ వర్ణనీయాంశంలోనూ వ్యక్తమయే సౌందర్య ప్రాతిపద్యం, నీతికీ అవినీతికీ విశాలమైన సమదృష్టికీ, మోసాన్ని కూడా మందహాసంతో ఆనందింపచెయ్యగలిగే విశిష్టత - ఇవన్నీ పెద్దన కవితాదర్శమైన 'రమ్యతా ప్రాదుర్భావాలే, రమ్యతవల్ల భాసించినవే.

కాని, మనం ఈ శతాబ్దంలో ఒక్కటి మరచిపోకూడదు. పెద్దనకాలంలో సౌందర్య పరిగ్రహణ ప్రాతిపద్యాలు, ఒక 'ఎస్కేప్' కాదు. పెద్దన రమ్యసీమ స్వాప్నికమూ కాదు. స్వాప్నికం అంటే అసహజమైనది, కృత్రిమమైనది. ఇంద్రియజ్ఞానం నశించిన తరువాత కేవలం సుషుప్తిలో గోచరించేది అనే అర్థంలో వాడాను. స్వాప్నికసౌందర్యానికి కవులు జీవితాన్ని ధారపోస్తారు: తుదకు విసివి వేసారి అందుకోలేక పోతారు. దీనివల్ల ప్రపంచంలో అవిశ్వాసం కలిగి, కవి తనకలలే, తనే యథార్థమని నమ్మి, ప్రపంచంఅసత్యమని భ్రమపడతాడు. ఇటీవల కొందరి కవులలో ఇది వ్యక్తంగానో, అవ్యక్తంగానో, కొద్దిగానో, గొప్పగానో జరిగితీరింది. కాని పెద్దనకల సాధారణమైన కల కాదు: ప్రత్యక్షంగా మనకు కూడా గోచరించేటంత స్ఫుటంగాఉంది. అతడు కలంగాంచినా, మేల్కొని ఆవస్తువును కళ్ల ఎదుట చూడగలుగుతాడు: వరూధిని మాయాప్రవరుని 'కలం

గాంచిన వస్తువుం దెలిసికొాంచిన యట్లుగా నే! ఆంగ్ల కవికీట్సు ఆడం కలను గూర్చి 'He awoke and found it true అని ఓ సందర్భంలో అన్నట్టుగా నే!

అయితే పెద్దనకల 'ఎస్కేప్' (Escape) కాక ఇంత సత్య మెలా అయిందన్న ప్రశ్నకు జవాబు రాయలకాలంలోనే వుంది: లండన్ కంటె విశాల నగరాన్ని కట్టగల్గిన రాజుల కాలంలో ప్రతి కి, ప్రపంచంలోని మహాసంపదలను అనుభవిస్తూ, ప్రపంచానికే కానధిపుడనన్న విశ్వాసంకలిగి, తినడానికి తిండి, కట్టడానికి బట్టలే కాకుండా, వీధిలో నేడు సుగంధరహితమైన పుష్పాలను అమ్మినట్లు వజ్రాలను అమ్మగల్గిన ఆ రోజుల్లో కాకపోతే ఇంకెప్పుడు పెద్దనకవి కల నిజమౌతుంది, అసలు కలలు నిజమవడమే తటస్థిస్తే ?

అందుచేత నేటి ఆకలి సమస్యలని మనస్సులో పెట్టుకొని పెద్దనను బూర్జువా అనడంవల్ల ఆనాటి చైతన్యం ప్రభవించిన పెద్దన కవితాదర్శానికి లోపం జరగదు. పెద్దన సృష్టించిన ఆదర్శాన్ని ఓ మూడువందల ఏళ్లుపాటు పట్టుకొని వేళ్ళాడారు ప్రబంధకవులు! అందుచేత దానిపని అది నేరవేర్చుకుంది. ఎటొచ్చీ ఇకమనం 'డాడా'ల మవాలంటే మాత్రం పెద్దనకు స్వస్తిచెప్పాలంతే !

గ్రంథస్వీకృతి

౧. **శిల్పదర్శనము**
కొండూరు వీరరాఘవాచార్యులు :
విశ్వజ్ఞమండలి, తెనాలి. ౨-౮-౦

౨. **నాట్యశాల**
శ్రీనివాసచక్రవర్తి :
'ఆంధ్రశ్రీ' ప్రచురణాలయం
6782, ఇమాంబావి వీధి,
సికింద్రాబాదు. (దక్కన్) ౧-౦-౦

3. **జేబురుమాలు**
బుర్రా వెంకటసుబ్రహ్మణ్యం :
నవరచనా ప్రచురణలు,
4/8, దేశిగర్ స్వామి వీధి,
మైలాపూరు, మద్రాసు. ౧-౮-౦

౪. **గాంధీ దేవుడు :**
శ్రీ మునగపాటి విశ్వనాథశాస్త్రి ౦-౪-౦

౫. **రైతునాయకుడు** (బుర్రకథ)
శ్రీ మునగపాటి విశ్వనాథశాస్త్రి ౦-౬-౦
ఈ పైపుస్తకములు దొరకు స్థలము :
సుందరరాం అండ్ సన్సు, తెనాలి.

౬. **మారేలోకం**
వసంతరావు వెంకట్రావు ౧-౦-౦

౭. **సినీమాజ్వరం**
చలం ౧-౦-౦
ఈపుస్తకములు దొరకుస్థలము :
ప్రతిమాబుక్స్, ఏలూరు.

౮. **ఏమి మగవాళ్లు** ౦-౧౨-౦
రచయిత : శ్రీ పి. వి. రాజమన్నారు
ప్రచురణకర్తలు : ఆంధ్ర అభ్యుదయ రచయితల సంఘం, గవర్నరుపేట, బెజవాడ.

మదరాసు ఎసంబ్లీ సభ్యులు.
సంపాదకులు : ఆంధ్రసర్వస్వము.
వలయుస్థలము :
జాతీయ జ్ఞానమందిరం,
త్యాగరాయనగరము, మదరాసు—17.

౯. **తెలుగుతల్లి**
వ్రాసినవారు :
మాగంటి బాపినీడు ౨-౦-౦
బి. ఎస్. సి. (కార్నెల్) ఎమ్. ఎస్. సి. (కాలిఫోర్నియా)

గ్రంథ విమర్శనము

అభ్యుదయ

సచిత్ర సాహిత్య పత్రిక

ఆంధ్ర అభ్యుదయ రచయితల సంఘం బెజవాడ

సాహిత్యం ఎప్పుడూ ఒకేతీరుగా నడవదనీ, సాంప్రదాయికతలోనించి అనుస్యూతంగా ప్రవహించే నిత్యనూతన చైతన్యమే దాని సహజలక్షణమనీ విజ్ఞులు అంటారు. అంటే సజీవసాహిత్యంలో సంప్రదాయమూ, జీవితపరిసరాలకి అనుకూలమయిన నిత్యపరిణామమూ అనుస్యూతంగా వస్తూంటాయన్నమాట! సంప్రదాయం విడిచిన కేవల నవ్యతగాని, నవ్యత విడిచిన కేవల సంప్రదాయంగాని సజీవసాహితికి లక్షణాలుకావు. సజీవసాహితిలో ఈ లక్షణాలు ఉండితీరతాయి.

సాహితీసమితిరచనలూ, ఇంకా ఆసమితి సమకాలీనులైన కొందరు ప్రఖ్యాతులరచనలూ, ఆతరువాత వచ్చిన కొందరు యువరచయితల వాఙ్మయమూ, ఈ సత్యాన్ని రుజువుచేశాయి. ఆకాలంలో నవోద్యమాలు శంకించిన విజ్ఞులుగూడా ఇప్పుడవి వికాసలింగయోగానికి సహజములైన సజీవపరిణామాలని అంగీకరించక తప్పిందికాదు.

ఇంచుమించుగా 'భావకవితోద్యమం' అని చెప్పబడే ఆ నవ్యకవితామార్గం ఒక పాతికసంవత్సరాల నించి అనర్గళంగా వస్తూంది. అది యింకా పూర్తి అయిందని చెప్పడానికి వీల్లేదు. అసలు ఏకవితామార్గమూ హఠాత్తుగా ఉదయించడంగాని, అస్తమించడంగాని జరగదు.

ఇప్పుడు నాలుగైదేళ్ళనించి ఆంధ్రదేశంలో కొత్తగా వినిపిస్తూన్న అభ్యుదయరచనావాదం తత్పూర్వవాఙ్మయరీతికి ఒక సహజమైన క్రమికపరిణామం అని అంగీకరించక తప్పదు. ఆ అభ్యుదయవాదాన్ని ప్రధానంగా అనుసరించే రచయితలకి ఈపత్రిక ఒక శృంగాటకం కావడం ముదావహము,

పత్రిక ప్రారంభంలో వచ్చే చిన్నచిన్నలోటుపాటులు విడిచి నిష్పాక్షికంగా పరిశీలిస్తే ఇవి క్రమక్రమంగా అభ్యుదయరచనకి ఒక బలమైన పట్టుగొమ్మ కాగలదనిపిస్తూంది.

పత్రికలో చిలుకూరి పంచాగ్నుల కోరాడవంటి దిగ్దంతులైన పండితులూ, కొడవటిగంటి, ప్రయాగ, శ్రీపాద, శ్రీశ్రీ, అని పెట్టులవంటి సుప్రసిద్ధ రచయితలూ వ్రాసిన రచనలున్నాయి. ఇంకా ఆంధ్ర సాహిత్య పాఠశాలకి సంబంధించిన కొన్నివ్యాసాలు ముదావహంగా ఉన్నాయి.

పత్రికలో కొన్నికొన్ని జీవచిత్రాలవిషయంలోనూ, పత్రిక బాహ్యాకారం విషయంలోనూ అభివృద్ధి అవసరం. కొన్నికొన్ని రచనలలో కళాదృష్టి బాగా తక్కువకావడంవల్ల అసలు జీవమే నశించింది. ఈవిషయంలో సంపాదకులు జాగ్రత్తపడాలి.

విశ్రాంతిలేకుండా జీవితం అంతా అభ్యుదయానికి ధారపోస్తూన్న సంపాదకులూ, తదితరులూ ఈపత్రిక ఆంధ్రపత్రికాలోకంలో ఒక ఉత్తమస్థితి పొందేటట్టు చెయ్యగలరని నమ్ముతున్నాను.

'శిల్పి'

చిత్రవివరణము

శ్రీ టి. యస్. శ్రీనివాసన్‌గారు

పరశురామ గర్వభంగము

ఈ త్రివర్ణ చిత్రము కొచ్చిన్ మట్టంచెర్రి భవనమందలి కుడ్యచిత్రాలలోనిది. కథాభాగము రామాయణము. ఈ చిత్రంలో వర్ణములు, ఇంకా సూక్ష్మములైన ఇతర విషయములు మాతృక ననుసరించి యథాతథంగా చిత్రించారు. కొచ్చిన్ ప్రభుత్వము అనుమతినిపొంది కొంతకాలము క్రితము ఈ కుడ్య చిత్రములనుండి కాపీలు చేశారు. ప్రస్తుతం ఇవి కళాభిమానులకోసం త్రిచూరులోఉన్న ప్రభుత్వకళామందిరంలో ప్రదర్శించారు. కుడ్యచిత్రాలు చూడడానికి భవనంలో ప్రవేశించుటకు అనుమతి దొరకడం కష్టము. అందుచేత ప్రభుత్వము ఈ సదుపాయం చేసింది. ఈ కొచ్చిన్ భవనంలోని కుడ్యచిత్రాలనుగురించిన వ్యాసం ఈ పత్రికలో మరి ఒకచోట అచ్చుపడింది.

అర్ధ శిల్పాలు

రామపట్టాభిషేకము, రాసలీల.

ఈ రెండుశిల్పాలు శ్రీ డి. పి. నారాయణరావుగారివి. ఈయన చెన్నపట్టణం లలితకళాశాలలో చిత్రకళ, శిల్పం నేర్చుకున్నారు. చిత్రకళాధ్యాపకులుగా కొంత కాలం పనిచేశారు. పాఠకులకు సుపరిచితమైన ఈ రామపట్టాభిషేక చిత్రము చక్రవర్తి కుండవలసిన రాజలాంఛనాలు, పరివారంతోను కాకుండా సాధారణంగా చిత్రించారు. శ్రీ రామచంద్రుడు సీతాదేవిని ప్రేమానునయాలతో ఆలింగనం చేస్తూన్నట్లుంది. నమ్మిన బంటు ఆంజనేయస్వామి వినయ విధేయతలతో నమస్కరిస్తూన్నట్లు సృష్టించారు. ప్రాచీన ప్రతిమా లక్షణాలు లేకపోయినా, ఆ ఘట్టంలో సృష్టించిన మత సంబంధమైన ఈ విషయం శక్తివంతంగా నిర్వహించారు.

రాసలీల

రెండవది రాసలీల అనే అర్ధశిల్పము. అది సంచలనంతోను, ఉల్లాసంతోను పొంగులు వారుతూన్న చిత్రము. శ్రీ కృష్ణుడు గోపికా బృందంతో రాసకేళిలో ఉన్నాడు. ఈ శిల్పంలో గమనించవలసిన విషయము ఒకటి ఉంది. శ్రీ కృష్ణుడు బృందావన గోపకునివలె నెమలిపించంతోను వేణువుతోను సృష్టింపబడలేదు. ఇక్కడ పరిపూర్ణ యౌవనుడు. అతనితోఉన్న గోపికలు ఉల్లాసంగా నృత్యం చేస్తున్నారుగాని, అతను మాత్రం తీవ్రంగా రాసకేళిలో నిమగ్నుడై ఉన్నాడు.

ఈ చిత్రానికి వెనకభాగంలో చక్కని శీతల వృక్షచ్ఛాయ ఉంది. దానికింద దివ్యప్రేమికుడైన శ్రీ కృష్ణుడు తన మనోహర సహచారిణులతో కలిసి నృత్యంచేస్తున్నాడు.

దారు చిత్రాలు

అభిసారిక : శ్రీ కె. తణికాచలం.

శ్రీ తణికాచలంగారు చెన్నపట్టణ లలితకళాశాలలో చిత్రకళ నేర్చుకొన్నారు. ఈ అభిసారికశిల్పం వారు తయారుచేసినది. మంచి నిపుణతతో చెక్కబడినది. దారు చిత్రాలలో ఈ మాదిరి పనిచేయడానికి ఎంతో తెలివితేటలు, నేర్పరితనము కావాలి. విషయము సంస్కృత కావ్యములలోనిది. ఆ భావానికి తగిన ఆకృతినిచ్చారు. ఆమె చెట్టునానుకుని లేడిని లాలనచేస్తూన్న భంగిమము బొమ్మకంతకీ చక్కని విన్యాసము నిచ్చింది. చిత్రానికి వెనుక భాగంలోని ఆకాశం, సమాన దూరంలోని చిన్నచిన్న గుంటలవల్ల చిత్రంలోని ముందుభాగాన్ని స్ఫుటంగా కనపరుస్తున్నది.

ఎద్దు

ఇది జపాను చిత్రకారునిచేత తయారుచేయబడిన ఒక చక్కని దారుచిత్రము. సాధారణంగా ఈలాంటివాటిని బల్లలపైన అలంకారంగా ఇళ్ళలో వాడతారు. శిల్పి దీనిని ముద్దగా చెక్కినప్పటికి, సున్నితమైన పనివానితనంకూడా కనబరిచాడు. పగటి విశ్రాంతి తీసుకుంటూన్నా ఈఎద్దు ముఖంలో రౌద్రము కానవస్తోంది.

తరంగాలు : మేఘాలు

ఈ నీటిరంగుల చిత్రము శ్రీ వి. ఆర్. చిత్రాగారు శాంతినికేతన స్నాతకులై రాగానే చిత్రించింది. ఇందులో వారు నీటికి ఒక్కనీలవర్ణంతో చిత్రంలోని వర్ణాంతర్భాగాలు సృష్టించి సమైక్యత కలిగించడం గమనించదగ్గ విషయము. విరిగిపడే తరంగాలపైన సుదూర నీలగగనంలో పలచని మేఘాలు ఒక్కవర్ణంతో అనేక వర్ణచ్ఛాయలు ఒప్పించేటట్లు సృష్టించి చిత్రంలోని అంతర్భాగాలకి సమైక్యత కలిగించారు. యూరపు చిత్రకారులలో నూతన ఉద్యమానికిచెందిన చిత్రకారుల ఆదర్శాలు వర్ణసాదృశ్య, వర్ణసమైక్యతలు. ఒక్కవర్ణంతో జాషువా రైనాల్డ్సు మొదలైనవారు ఇవి నిర్వహించారు.

ఇల్లా భారతీయ చిత్రకారులు ఇదివరకెవరుచేసి ఉండలేదు. శ్రీ చిత్రాగారు ఈ మార్గము అన్వేషించి సిద్ధహస్తులైనారు.

అనువాదకుడు : 'లక్ష్మి'.

రేషనింగు

నిబంధనలు

మీకు తెలుసునా

రేషను కార్డుతో, అచ్చంగా వున్న వారికోసమే రేషను పుచ్చుకోవాలి.

మనుష్యులు యెక్కువగాని తక్కువగాని అయితే, అధికారులకు తెలియజేయాలి.

రేషనింగువల్ల న్యాయమైన పంపకం తప్పక జరుగును.

రేషనింగువల్ల అధిక లాభాలు చేసుకోవడం, అక్రమ వ్యాపారము తొలగును.

ఇందువల్ల మీకు స్వయంసహాయము కల్గును; ఇతరులకు సహాయపడినవారగుదురు.

మదరాసు ప్రభుత్వ సమాచార ప్రచురణశాఖ

డైరెక్టరు ప్రకటన

MGK 19.TG

కోహినూర్ రత్నములు

పిల్లలను ఉల్లాసముగ నుంచుటకు స్వచ్ఛమైన

"కోహినూర్"

చిట్టాముదం ఆవశ్యకము.

వ్యాధులను ఖండించి ఆరోగ్యముగా నుంచును.

★

"కోహినూర్" ఆమ్లా పరిమళ తైలము. మెదడుకు చల్లదనమిచ్చి వెంట్రుకలను పోషించును. చుండు, తల నెరయుట మొదలగు వ్యాధులు ఖండించును.

★

"కోహినూర్" పన్నీరు దేవతారాధనములకు, వివాహములకు మఱియు అనేక శుభ ప్రయోజనములకు అత్యావశ్యకము.

దీని గుణము: అయిదారు చుక్కలు "కోహినూర్" పన్నీరు మీ చేతిగుడ్డయందు చల్లిన, మీరు గులాబి వనమునం దుండుచందమున మనస్సుకు ఆనందం కల్గించును.

గృహపరిశ్రమలో తయారు చేయబడినది.

ఆదరింపతగినది.

త్వరలో వస్తోంది!

మెద్రాసు
'యునైటెడ్
ఆర్టిస్టు
కార్పొరేషను
వారి
నిర్మాణము.

డైరెక్టరు:
కె. సుబ్రహ్మణ్యం
B.A., B.L.,

నర్తనమురళి

తారాగణం: గోపీనాథబృందము * భోలానాథ్ * సరోజ * కె. కె. సిన్హా * ఇంద్రాణి ఇంకా ఇతరులు.

వివేకానంద ఇండస్ట్రియల్ ఇంజనీర్స్

పెరంబూరు, మదరాసు.

ఎలక్ట్రికల్

డిజైన్లు—కట్టడములు

★ ★ ★

బంగాళాలు, సినీమాలు, ఫాక్టరీలలో, ఇంజను ఫిట్టింగులు దీపాలు ఏర్పాటులు

★ ★ ★

కోల్డుస్టోరేజి, ఫ్రిజిడరీలు

★ ★ ★

గ్రామసీమలలో విద్యుచ్ఛక్తి ఏర్పాటులు

★ ★ ★

అన్నిరకాల మోటార్లూ, జనరేటర్లూ మరమ్మతు చేయబడును.

★ ★ ★

ట్రాన్సుఫారమర్లూ, స్విచ్ గియర్లూ సప్లయి చేయబడును.

మెకానికల్

రిపేరీలు—తయారీలు

★ ★ ★

చేతి-మర-మగ్గములు నూలుయంత్రాలు అంటే వైండింగ్, వార్పింగ్, సైజింగ్ మెషీనులు మొదలయినవి.

★ ★ ★

చేతికాగితపు గ్లేజింగు, వగైరా యంత్రాలు.

★ ★ ★

బియ్యము, పిండి, నూనె, పంచదార, మరల బాయిలర్లు, స్టీముఇంజన్లు, పంపులు.

గ్యాస్ ఆయిలు, ఇంజన్లు, వర్కుషాపు పనిముట్లు, టూనరీయంత్రాలు.

ఉక్కు, బీడు, ఇత్తడి, కంచు వగైరా పంచలోహములలో మీకు కావలసిన ఇంజను సామాన్లయినా సరిగా సకాలమునకు పోతపోసి తయారుచేసి ఇవ్వగలము. సరసమయిన ఛార్జీలు! నికరమయిన పనివాడితనం. !

ప్రొప్రయిటరు,

టి. సి. యస్. ఆచారి.

ఇది బి. యన్. కె. ప్రెస్, 37, ఆచారప్పన్ వీధిలో బి. నాగిరెడ్డిగారిచే ముద్రింపబడి, ఆంధ్రశిల్పి కార్యాలయం, 10, నరసింగపురం వీధిలో శ్రీమతి డి. ఆర్. చిత్రాగారిచే ప్రకటింపబడినది. సంపాదకులు: [illegible]

శిల్పి ప్రచురణములు :

'నా జీవిత యాత్ర'

ఆంధ్రకేసరి శ్రీ టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులుగారు

బాల్యం మొదలు పంచాశద్వర్షాలవరకూ గడిచిన మహోజ్జ్వల జీవిత గాథ.

ప్రథమ ఖండము

వెల రూ. ౩/—

౧౯౪౬ ఆగస్టు ౨౩ వ తేదీనాడు శ్రీ ఆంధ్రకేసరి జన్మదినోత్సవ సందర్భంలో వెలువడింది.

'ఆంధ్ర శిల్పి'

ఆంధ్ర సాహిత్యానికీ, లలిత కళలకీ,
సంస్కృతికీ దోహదమిచ్చే
సచిత్ర మాస పత్రిక

సంపాదకులు :

వి. ఆర్. చిత్రా
పి. గణపతి శాస్త్రి

సాలు చందా ౯ రూపాయలు.
విడి కాపీ ౧౨ అణాలు.

రాబోవు

'శిల్పి' ప్రచురణలు

ఆంధ్రకేసరి
శ్రీటంగుటూరి ప్రకాశంపంతులుగారు
రచించిన

౧. 'నా జీవిత యాత్ర'
ద్వితీయ ఖండము
౨. యోగసూత్ర సిద్ధాంతము
౩. ఈశావాస్యోపనిషత్తు
౪. ప్రశ్నోపనిషత్తు
౫. కఠోపనిషత్తు.
౬. భగవద్గీతా భాష్యము

వివరాలకు :— మేనేజరు :

'ఆంధ్ర శిల్పి'
౧౦, నరసింగపురం వీథి,
మౌంటురోడ్, మద్రాసు.